

ПРАКТИЧЕСКИ НАРЪЧНИК ЗА АДВОКАТИ

*Как да защитаваме дете
в конфликт със закона?*

МЕЖДУНАРОДНА ЗАЩИТА ЗА ДЕЦАТА (DEFENCE FOR CHILDREN
INTERNATIONAL) - БЕЛГИЯ

ПРОЕКТ „МОЯТ АДВОКАТ, МОИТЕ ПРАВА: УКРЕПВАНЕ НА ПРАВАТА НА ДЕЦАТА В НАКАЗАТЕЛНОТО ПРОИЗВОДСТВО В ЕС“

(JUST/2015/ J1 CC/AG/PROC/8618)
СЕПТЕМВРИ 2016 Г. – АВГУСТ 2018 Г.

КООРДИНАТОР:

Международна защита за децата (DCI) – **Белгия**

ПАРТНЬОРИ:

Детски кръг (**Белгия**), Български хелзинкски комитет (**България**), Детска юридическа клиника на Университетския колеж Корк (**Ирландия**), Международна защита за децата (**Италия**), Хелзинкска фондация за правата на човека (**Полша**), Международна защита за децата (**Нидерландия**).

АСОЦИИРАНИ ПАРТНЬОРИ:

DLA Piper (адвокатска кантора, секция Pro Bono Europe), Европейска програма за обучение по правата на човека за правни специалисти (**Програма HELP на Съвета на Европа**), Европейска асоциация на адвокати по наказателни дела (**ЕСВА**).

ЕКСПЕРТИ:

Тиери Моро (**Белгия**), Ерик Ван дер Муселе (**Белгия**), Анна Д. Томаши (**Швейцария**), Тон Лийфард (**Нидерландия**), Шонин Лам (**Великобритания**).

КОНСУЛТАТИВЕН СЪВЕТ: Вики Де Сутер (представител на **белгийското Министерство на правосъдието**), Мирена Петкова Ценова (представител на **българското Министерство на правосъдието**), Найъл Нолан (адвокат в **Ирландия**), Антония Бианко (представител на **италианското Министерство на правосъдието**), Миколай Павляк (представител на **полското Министерство на правосъдието**).

ЧЛЕНОВЕ НА МЕЖДУНАРОДНА ЗАЩИТА ЗА ДЕЦАТА (DCI) – ЕКИП НА БЕЛГИЯ

Беноа Ван Кейрсбилк (директор), Марине Браун (координатор на проекта – експерт по детско правосъдие), Миа Мали (помощник по детско правосъдие), Аурели Карре (служител по проекта), Жулиан Лафиньор (служител в адвокатска кантора), Джералдин Матьо (изследовател), както и Тимъти Гийненс, Симон Мале, Флоренс Буртон и Луи Триайл.

www.mylawyermyrights.eu

ПРАКТИЧЕСКИ НАРЪЧНИК ЗА АДВОКАТИ

Как да защитаваме дете в конфликт със закона?

МЕЖДУНАРОДНА ЗАЩИТА ЗА ДЕЦАТА (DEFENCE FOR CHILDREN
INTERNATIONAL) – БЕЛГИЯ

АВТОРИ И ПРОЕКТ

Настоящият Практически наръчник беше изготвен от **Марине Браун**, експерт по детско правосъдие, която е и координатор на проекта „Моят адвокат, моите права“ и **Миа Мали**, помощник по детско правосъдие, под ръководството на **Беноа Ван Кейр-сбилк**, директор на Международна защита за децата (DCI)-Белгия и бивш президент на DCI-International. Членовете на екипа на DCI-Белгия също значително допринесоха за разработването и изготвянето на настоящия Наръчник, по-специално **Аурели Карре и Жулиан Лафиньор**. Разработването на този Наръчник беше подкрепено от експертния опит на десетте партньори и асоциирани партньори от цяла Европа, както и от петимата експерти по проекта „Моят адвокат, моите права“, финансиран от ЕС.

Международна защита за децата (DCI)-Белгия е водещият партньор по този проект. Целта на работата на DCI-Белгия е да защитава и отстоява правата на децата в Белгия, както и в други страни. DCI-Белгия е част от DCI Worldwide Movement (Световно движение за международна защита на децата), състоящо се от мрежа от 38 национални секции и други асоциирани членове, намиращи се по целия свят. Основната дейност на DCI включва: обучение, образование и повишаване на информираността; приемане на действия при

нарушаване правата на детето и осигуряване на надзор и мониторинг на зачитането на основните права на децата в Белгия. Основните сфери на интервенция са: младежко правосъдие и достъп на децата до правосъдие; лишаване от свобода на деца; правата на деца в движение; правото на децата на участие и на свобода на изразяване.

Този Наръчник е един от основните резултати от **проекта „Моят адвокат, моите права“** (MLMR). Той е разработен, за да предостави ясни насоки относно правото на детето на достъп до адвокат в съдебната система за непълнолетни в ЕС.

Въпреки че правото на законно представителство на деца, заподозрени или обвиняеми по наказателни дела, е трайно регламентирано от международни, регионални и национални актове, на практика то често се прилага неравномерно от държавите-членки на ЕС или изобщо не е гарантирано. Това представлява сериозно препятствие в упражняването правото на защита в производства за непълнолетни и е заплаха за реализирането на всичките други процесуални права на децата. Дете, което е в конфликт със закона, следва да бъде защитавано от специализиран адвокат. Специализираният адвокат играе решаваща роля в гарантирането и спазването на

принципите на справедливия процес, при предприемане от съдията на специфични мерки и в крайна сметка в допринасянето за способността на детето да се реинтегрира и реабилитира в обществото след производството.

Проектът „Моят адвокат, моите права“ има за цел (1) да отстоява пълно и правилно прилагане на правото на ЕС и да подкрепи държавите-членки на ЕС по-специално при прилагането на директивите на ЕС относно процесуалните права на заподозрени или обвиняеми лица в наказателното производство (директиви на ЕС относно правата за справедлив съдебен процес), като се обърне специално внимание на правата на детето да има достъп до и съдействие от адвокат; (2) да се застъпи за създаването на национални структури, които да се специализират в безплатна правна помощ за деца в съответствие с директивите на ЕС, Конвенцията на ООН за правата на детето (КПДООН), Насоките на Комитета на министрите към Съвета на Европа относно правосъдие, съобразено с интересите на детето (CoE Guidelines on CFJ) и всички други подходящи документи, посочени в настоящия Наръчник. За да се насочват и подпомогнат държавите-членки на ЕС при установяване на тези структури, бе публикувано Ръководство за държавите-членки на ЕС „Как да се гарантират правата на децата в конфликт със закона?“ като друг основен резултат от проекта MLMR, който е посветен

по-специално на неговата първа и втора цел; (3) да предостави на адвокатите на деца информация и практически средства за тяхната роля, необходимото основно обучение и всички условия за гарантиране на ефективно право на защита на деца, заподозрени или обвиняеми в наказателното законодателство. Този Наръчник е посветен по-специално на третата цел на проекта. Всички резултати от проекта са на разположение в базата данни, достъпна чрез уебсайт, посветен на него:

www.mylawyermyrights.eu

СЪБИРАНЕ НА ДАННИ И ИЗСЛЕДОВАТЕЛСКА ДЕЙНОСТ

Този Наръчник се базира на информация, събрана като част от национални изследвания, проведени в рамките на проекта „Моят адвокат, моите права“, използвайки обща методология, разработена и подготвена през октомври 2016 г. със съдействието на всички партньори и експерти по проекта. По-специално, ние разчитаме на 6 изследвания на терен в Белгия, България, Ирландия, Италия, Нидерландия и Полша и 12 настолни проучвания в Австрия, Англия и Уелс, Германия, Испания, Люксембург, Португалия, Румъния, Словакия, Унгария, Финландия, Франция и Швеция. 18-те национални доклада и техните „национални прегледи“, обобщаващи докладите, са публикувани и са на разположение на нашия уебсайт.

Националните доклади накратко описват системите за детско правосъдие в няколко европейски държави, проверяват транспонирането, изпълнението и прилагането (предвид характера на системата за детско правосъдие) на пакета от европейски директиви за справедлив съдебен процес¹ и анализират дали има специализирани адвокати за деца на национално или местно ниво, каква е тяхната роля и как те работят на практика.

Всички настолни и теренни проучвания бяха проведени с оглед:

- да се изследва ролята, мандатът и обучението на адвокати, защитаващи деца в конфликт със закона, така че да могат да се направят подобрения по отношение на положението им;
- да се провери транспонирането и прилагането на набор от европейски директиви относно правата на справедлив съдебен процес, гарантиращи процесуалните права на дадено лице², когато е заподозряно или обвиняемо в наказателно производство: правото да получава информация относно неговите права, правото да получава устни и писмени преводи на разбираем за него език, правото на достъп до адвокат, правото на помощ от адвокат и правото на получаване на правна помощ (□ виж Ръководството за държавите-членки на ЕС „Как да гарантираме правата на децата в конфликт със закона?“).

Шестте теренни проучвания имат два основни елемента:

- мненията на **77 професионалисти в сферата на детското правосъдие**: в това число **36 адвокати за деца**, съдии (по детско правосъдие), проку-

² В този Наръчник лицата са наричани „той“ или „него“ за олекотяване на изказа, но при използването им следва да се разбира, че означават и „тя“ и „нея“

¹ Директиви 2010/64/ЕС, 2012/13/ЕС, 2013/48/ЕС, 2016/800/ЕС и 2016/1919/ЕС.

рори (по детско правосъдие), съдебни служители (по детско правосъдие), психолози, социални работници, преводачи и полицейски служители, бяха събрани чрез полуструктурирани интервюта или фокус групи.

- мненията на **55 деца в конфликт със закона** за техният опит в наказателно производство и с техните адвокати, бяха събрани чрез полуструктурирани интервюта или фокус групи.

Тази работа включи подготовителна фаза, извършена през октомври 2016 г. Тя обхваща проучване на изискванията за провеждане на интервюта с деца; идентифициране на подходящи и различни канали за достигане до и контакт с децата; и разработване на методология³ за интервюиране на деца. За интервютата се следваше методология с отворени и потенциални последващи въпроси, както и се използваха материали, обясняващи проекта на интервюираните по начин, разбираем за децата. Методологията бе базирана на основните принципи и общите елементи на Насоките на Съвета на Европа за правосъдие, съобразено с интересите на децата (CoE Guidelines on CFJ).

³ Това включваше процедурни и етични съображения при провеждане на изследвания с деца като защита, съгласие, защита на данните, конфиденциалност и т.н.

В допълнение към това бе създаден и **видеоклип за повишаване на информираността**, базиран на интервютата с децата, взети по време на изследователската фаза. Видеото е насочено към всички специалисти по детско правосъдие: адвокати, съдии, прокурори, полицейски служители, социални работници и други, работещи с деца в конфликт със закона, за да се повиши тяхната информираност относно важноста на зачитането на правото на детето на обучен адвокат на всеки етап от производството.

БЛАГОДАРНОСТИ

Авторите искат да благодарят на партньорите, асоциираните партньори и експертите по проекта „Моят адвокат, моите права“ за изключително ценния им принос в подготовката, коментирането и редактирането на този Наръчник. Особено високо оценяваме ангажимента и усилията, както и гъвкавостта на всички участници.

Благодарим също на основния източник на финансиране на този проект – Европейския съюз, както и съфинансиращата организация (Белгия), без които този проект не би бил възможен.

Освен това, искаме да благодарим на партньорите като програмата HELP на Съвета на Европа, Европейската асоциация на адвокатите по наказателни дела (ECBA) и адвокатската кантора DLA-Piper за доброволното им участие в проекта, както и на национални и местни адвокатски асоциации, юристи, съдии, неправителствени организации, експерти, изследователи и други ключови участници, които предоставиха своята подкрепа в изследванията и работата, извършена в рамките на този проект.

Специално благодарим на Дийдри Келехер за коректурата на този Наръчник.

Звеното Pro-bono Europe на DLA-Piper координира 12-те настолни

проучвания, проведени от техни партньорски офиси на национално ниво. Искаме да изкажем специална благодарност на 12-те национални екипа и на доброволческия координационен екип за личния им принос при организирането на изследването, събирането на данни на национално ниво и приноса им към националните доклади.

Искаме да благодарим на всички деца, които се съгласиха да бъдат интервюирани като част от този проект, като споделиха опита си относно техния адвокат(и) (когато са имали един или повече) и процесуалните си права, докато са участвали в наказателно производство.

И накрая, особено специално и искрено благодарим на целия екип и стажанти от DCI-Белгия за тяхната работа, всеотдайност и безкрайна посветеност през последните две години в реализирането на този проект.

ПРЕДГОВОР

Няма сфера, в която нуждата от справедливост да е по-силна от тази в детското правосъдие. Неадекватни реакции, неподходящи за деца в конфликт със закона, могат да навредят на тяхното бъдеще, понякога завинаги и дори допълнително да допринесат за несигурност. Изгубени животи, срам за обществото. Залозите са фундаментални и отговорността на вземащите решения е огромна. И все пак парадоксално е, че детското правосъдие често е пренебрегвано, ако не и забравяно.

Деца и юноши в конфликт със закона

В продължение на години, различни международни и европейски текстове (задължителни правни актове (hard law), незадължителни правни актове (soft law) наблягат върху един и същ проблем – децата, които са в контакт с наказателната система, са в уязвимо положение и имат правото да бъдат защитени от държавата. Нарушаването на техните човешки права не е мит, а реалност, както съм имал възможност да наблюдавам в (твърде) многото случаи, достигнали до Европейския съд по правата на човека. Всички те разкриват непоносими и нетърпими ситуации. Да, има деца, които слагат край на живота си в затвора,⁴

⁴ ЕСПЧ, 13 юни 2002 г., Ангелова сл. България.

които умират по време на задържането им⁵ или които са подложени на такова лошо отношение, че понякога се квалифицира като изтезание.⁶ Дори шамарите, ударени от полицейски служител на дете, което е изцяло под негов контрол, представляват нарушение на човешкото достойнство и могат да породят чувство за произвол, несправедливост и безсилие.⁷

В едно демократично общество, малтретирането никога не е адекватен отговор на трудностите, които са реални и не трябва да бъдат омаловажавани, когато властите се изправят пред тях. В това отношение положението на задържани момичета повече не може да бъде пренебрегвано⁸. Самите условия на задържане често достигат тежестта на прага, залегнал в член 3 от Европейската конвенция за правата на човека.⁹ Що се отнася до самия принцип на лишаване от свобода и на задържане на деца, границите на „образователния надзор“ следва да бъдат обект на изключителна

⁵ ЕСПЧ, 9 октомври 2012 г., Çoşelav c/y Турция.

⁶ ЕСПЧ, 3 юни 2004 г., Batı and Others c/y Турция.

⁷ ЕСПЧ (Голяма Камара), 28 септември 2015 г., Vouyid c/y Белгия

⁸ ЕСПЧ, 1 февруари 2011 г., Yazgöl Yılmaz c/y Турция

⁹ ЕСПЧ, 3 март 2011 г., Kuptsov and Kuptsova c/y Русия

бдителност, доколкото съществува риск от бездействие в сегашния климат на сигурност.¹⁰

Права на децата

Във всички тези съвсем реални случаи се явява една същностна необходимост: да се гарантират правата на децата отново и отново, и винаги повече. В допълнение към факта, че децата имат достъп до правата и свободите, гарантирани „на всички“ от член 1 от Европейската конвенция за правата на човека, член 24 от Хартата на основните права на Европейския съюз е забележителна разпоредба с това, че изрично признава правата на децата. Всъщност става въпрос за „основни“ права, което означава, че тези права са във връзка със самите основи на демокрацията и върховенството на закона. Хартата на основните права се превърна в „компас за всички политики, решавани на равнище ЕС“ и придоби пълна правнообвързваща сила с влизането в сила на Договора от Лисабон на 1 декември 2009 г. Нейното инкорпориране в Договорите е значителна стъпка в конституционния ред на Европейския съюз.

Независимо от това, въпрос на спешност е тези права да станат „практически и ефективни“, а не „теоретични или илюзорни“, както Европейският съд по правата на човека продължава да повтаря. За децата вече не са достатъчни декларации, те се нуждаят от действия.

¹⁰ ЕСПЧ (Голяма Камара), 23 март 2016 г., *Blokhin c/y Русия*.

В центъра на дебата за детското правосъдие са исканията за справедлив процес. Децата имат право на съдебно решение,¹¹ постановено от независим и безпристрастен съд¹² в разумен срок. Те имат правото на презумпцията за невиновност и на всички процесуални гаранции. Правото на защита от началото на производството и на всички етапи от едно съдебно дело с непълнолетни е съществена част от схемата.¹³ В противовес на това, практиката да се разпитва и да се държи дете в даден контекст без процесуални гаранции, включително липса на законно представителство, се счита за нечовешко и унижително отношение.¹⁴ Ролята на адвокатата, свободен, независим и обучен, е по-необходима от всякога, защото той или тя са отговорни за отношението на доверие и за поверителността в интерес на младия участник в съдебния процес и на правосъдието. В едно демократично общество адвокатите са първата и последна защитна стена срещу произвол.

Към европейски модел

В този контекст ценен инструмент е Директива 2016/800/ЕС на Европейския парламент и на Съвета на Европейския съюз от 11 май 2016 г. относно процесуалните гаранции за децата, които са заподозрени или обвиняеми в рамките на наказателното про-

¹¹ ЕСПЧ, 30 юни 2015 г., *Grabowski c/y Полша*

¹² ЕСПЧ, 2 март 2010 г., *Adamkiewicz c/y Полша*.

¹³ ЕСПЧ (Голяма Камара), 27 ноември 2008 г., *Salduz c/y Турция*

¹⁴ ЕСПЧ, 3 февруари 2011 г., *Dushka c/y Украйна*

изводство. Тя одобрява и разработва съответните европейски и международни стандарти и принципи, по-специално: детско правосъдие без ретроактивно действие; правото на изслушване; правото на ефективно участие в производството; бърза и пряка правна помощ; безплатна помощ от преводач; пълно зачитане на неприкосновеността на личния живот. Това не са просто наказателноправни, а конституционни гаранции. Директива 2016/800/ЕС е важна и значима, тъй като тя предлага общ европейски модел за справедлив съдебен процес за деца в конфликт със закона.

Ако искаме да погледнем „сериозно“ на правата на децата, задължително е държавите-членки на ЕС да транспонират и прилагат директивите.¹⁵ В това отношение интересът и добавената стойност на този отличен Наръчник е да предостави насоки за адвокатите как да изпълняват своите задачи в помощ на децата в конфликт със закона. Този Наръчник ги приканва да се специализират и обучат, за да осигурят на децата всички техни процесуални права.

Нови хоризонти

Така възниква един последен въпрос и може би той е най-важният. Всъщност детското пра-

¹⁵ Партньорите и експертите на проекта са съгласни с това твърдение и следователно в разделите на Ръководството за държавите-членки се реферира към „Препоръки и ключови насоки за изпълнение“. □

восъдие трябва да отговаря на изискванията на основните права, да бъде съобразено с нуждите на децата и пропорционално както на обстоятелствата, така и на престъплението. И все пак е необходимо да отидем по-далеч, защото правата са необходимо, но недостатъчно условие. В исторически план можем да отбележим, че много често детското правосъдие е проправило пътя към нови хоризонти. Днес, ако „висшите интереси“ на дете, което е в конфликт със закона, страдат от неизбежните негативни последици от наказващия и репресивен отговор, не са ли точно правата на човека, които са предназначени да предложат защита? Но откъде идва точно тази странна нужда от наказание в нашето общество? Като „наследство на съвременността“ ние интегрирахме наказателното мислене, сякаш то беше очевидно и издигнахме идеята за наказание на такъв пиедестал,¹⁶ че сега е трудно да видим отвъд него. Истинското правосъдие в интерес на децата трябва да предложи нещо друго.

Трябва спешно да намерим други начини за разрешаване на конфликти, за да не допуснем децата да навлизат в порочната спирала на наказателната намеса. Не става въпрос само за по-добро наказателно правосъдие; трябва преди всич-

¹⁶ Виж А. П. Пирес (A. P. Pires), Някои пречки за промяна в наказателното право (*Quelques obstacles à une mutation du droit pénal*), Общ правен преглед (*Revue générale de droit*) – R.G.D., 1995 г., стр. 145.

СЪДЪРЖАНИЕ

АВТОРИ И ПРОЕКТ	4
СЪБИРАНЕ НА ДАННИ И ИЗСЛЕДОВАТЕЛСКА ДЕЙНОСТ	6
БЛАГОДАРНОСТИ	8
ПРЕДГОВОР	9
СЪКРАЩЕНИЯ	15
РЕЧНИК	18
ВЪВЕДЕНИЕ	19
За кого е този Практически наръчник?	20
Цели на Практическия наръчник	21
Как да се използва този Практически наръчник	22
<hr/>	
A. ОСНОВНИ ПОНЯТИЯ	24
1. КОЙ Е ДЕТЕ?	24
2. КОЕ Е ДЕТЕ В КОНФЛИКТ СЪС ЗАКОНА?	25
3. КАКВА Е МИНИМАЛНАТА ВЪЗРАСТ ЗА НАКАЗАТЕЛНА ОТГОВОРНОСТ?	25
3.1 Минимална възраст за наказателна отговорност (МВНО).....	26
3.2 Под минималната възраст за наказателна отговорност.....	27
3.3 Над минималната възраст за наказателна отговорност.....	27
3.4 Млади хора на възраст над 18 години.....	28
4. КАКВО ПРЕДСТАВЛЯВА СИСТЕМА ЗА ДЕТСКО ПРАВОСЪДИЕ, СЪОБРАЗЕНА С ИНТЕРЕСИТЕ НА ДЕЦАТА?	30
4.1 Принципи на ООН: четирите общи принципа на КПДООН и основните принципи на детското правосъдие.....	30
4.2 Основополагащи принципи на ООН, които се отнасят конкретно до детското правосъдие.....	36
4.3 Принципи на Съвета на Европа: Насоки за правосъдие, съобразено с интересите на детето.....	40
4.4 Принципи на правосъдието, съобразено с интересите на детето в законодателството на ЕС.....	41
<hr/>	
B. КОЙ Е „АДВОКАТ ЗА ДЕЦА“?	43
1. ПОНЯТИЕ	43

ко да имаме нещо по-добро, нещо по-хуманно и по-интелигентно.¹⁷ И това „нещо“ отдавна ни е известно: адвокатите трябва да се застъпват да бъде отхвърляно задържането и да бъдат използвани другите съществуващи мерки, изискващи реинтегриране на децата, което да им даде възможност да участват в обществения живот такъв какъвто е, да благоприятстват образованието за всички и да предлагат бъдещи перспективи за децата в конфликт със закона. Както Адолф Принс е написал преди повече от век, децата, които са в конфликт със закона, не зачитат собственост или живот, доколкото нито животът, нито собствеността имат реална стойност за тях.¹⁸ Днес смятам, че завръщането на репресиите в най-тежките им форми, сякаш то би предложило отговор на идеята за справедливост, не е само регресия, а и илюзия. Това е задънена улица, която ще допринесе за насилие, вместо да го успокои. Всички ние сме отговорни, индивидуално и колективно, за последствията, които това ще има върху бъдещите поколения.

Франсоаз ТУЛКЕНС
Бивша заместник-председателка на Европейския
съд по правата на човека (ЕСПЧ)

¹⁷ Пак там, стр. 135.

¹⁸ А. Принс, „Наказание и репресия“ (A. Prins, *Criminalité et répression*). Essai de science pénale, Париж/Брюксел, Guillaumin et Cie Editeurs/Librairie européenne C. Mucquart, 1886 г., стр. 15.

СЪКРАЩЕНИЯ

BPRL	Основни принципи на ООН за ролята на адвокатите
КСИ	Комитет на ООН срещу изтезанията
КПЧ	Комитет по граждански и политически права на ООН или Комитет по правата на човека
СЕCHR	Комисар по правата на човека на Съвета на Европа
CEDAW	Комитет на ООН за премахване на всички форми на дискриминация срещу жените
CED	Комитет на ООН по принудителните изчезвания
КИСКП	Комитет на ООН по икономически, социални и културни права
CRPD	Комитетът на ООН за правата на хората с увреждания
CFJ	Приятелско към децата правосъдие
СЕС	Съд на Европейския съюз
КМ	Комитет на министрите
СЕ	Съвет на Европа
КПИ	Комитет за предотвратяване на изтезанията на Съвета на Европа
Комитет по КПД	Комитетът на ООН по правата на детето
CRIN	Международна мрежа за правата на детето
ДСИ	Международна защита за децата
ЕЗА	Европейска заповед за арест
ЕК	Европейска комисия
ЕКПЧ	Европейската конвенция за правата на човека
ЕКСП	Европейският комитет по социални права
ЕСПЧ	Европейски съд по правата на човека
ЕП	Европейски парламент
ЕСХ	Европейската социална харта

2. РОЛЯТА НА „АДВОКАТА ЗА ДЕЦА“	43
2.1 <i>Обща роля на адвоката</i>	44
2.2 <i>Специфична роля на адвоката, който защитава дете</i>	47
3. КОДЕКС НА ПОВЕДЕНИЕ ЗА АДВОКАТИТЕ НА ДЕЦА В ДЕЛАТА С НЕПЪЛНОЛЕТНИ	61
C. ПОЕТАПЕН ПОДХОД КЪМ СЪДЕБНО ПРОИЗВОДСТВО, В КОЕТО Е ЗАЩИТАВАНО ДЕТЕ	
1. ОБЩО (НА ВСИЧКИ ЕТАПИ ОТ ПРОИЗВОДСТВОТО)	62
1.1 <i>Как да комуникирам ефективно с детето?</i>	62
1.2 <i>Поверителност и неприкосновеност на личния живот</i>	66
1.3 <i>Изграждане на доверие</i>	67
1.4 <i>Участие на детето</i>	68
1.5 <i>Работа в сътрудничество с други специалисти в системата за детско правосъдие</i>	71
1.6 <i>Взаимодействие с родителите или настойника/настойниците на детето</i>	76
2. ДОСЪДЕБНА ФАЗА ПО СЪДЕБНИ ДЕЛА С НЕПЪЛНОЛЕТНИ	77
2.1 <i>Кой и коя система ме инструктира?</i>	77
2.2 <i>Предоставяне на детето информация за правата му в съдебните производства</i>	81
3. ПО ВРЕМЕ НА СЪДЕБНИЯ ПРОЦЕС	81
4. СЛЕД СЪДЕБНИЯ ПРОЦЕС	89
D. ДОПЪЛНИТЕЛНА ИНФОРМАЦИЯ, МАТЕРИАЛИ ЗА ЧЕТЕНЕ И ПРИЛОЖЕНИЯ	
ТО 1 – МЕЖДУНАРОДНА И РЕГИОНАЛНА ПРАВНА РАМКА	92
ТО 2 – СТРАТЕГИЧЕСКИ СЪДЕБНИ ДЕЛА	104
ТО 3 – КОНТРОЛЕН ЛИСТ ЗА ПРОВЕРКА НА ПРАВОТО НА АДВОКАТСКА ЗАЩИТА	125
ТС 4 – КОНТРОЛЕН ЛИСТ ЗА ПРОВЕРКА НА ПРАВОТО НА	132
ТС 5 – ОБУЧЕНИЕ ЗА АДВОКАТИ	134

ЕС	Европейски съюз
ХОПЕС	Харта на основните права на Европейския съюз
ГАССJS	Насоки на ООН за действие по отношение на децата в системата на наказателното правосъдие („Насоките от Виена“) (1997 г.)
ОК №5	Общ коментар № 5 на КПД: Общ коментар за прилагане на Конвенцията за правата на детето
ОК №10	Общ коментар № 10 на КПД: Права на децата в сферата на детското правосъдие
ОК №12	Общ коментар № 12 на КПД: Право на детето на изслушване
ОК №14	Общ коментар № 14 на КПД: Правото на детето висшият му интерес да бъде първостепенно съображение
GRJD	Насоки на ООН за предотвратяване на престъпността сред непълнолетните („Насоките от Рияд“)
СПЧ	Съвет по правата на човека (на ООН)
IAUFJM	Международна асоциация на съдии и магистрати, работещи в областта на младежите и семейството
МПГПП	Международен пакт за граждански и политически права
МВНО	Минимална възраст за наказателна отговорност
MLMR	Проект „Моят адвокат, моите права“
НПО	Неправителствена организация
ФПЗ КПД	Факултативен протокол към Конвенцията за правата на детето относно процедурата по комуникация
PGALA	Принципи и насоки на ООН за достъпа до правна помощ в системите за наказателно правосъдие
RAJJ	Минимални стандартни правила на ООН за правораздаване при непълнолетните или „Пекински правила“
RPJDL	Правила на ООН за закрила на ненавършилите пълнолетие лица, лишени от свобода или „Хаванските правила“

ЦСПЗ	Център за социално-правна защита ¹⁹
SPT	Подкомисия на ООН за предотвратяване на изтезанията
ТО	Техническо описание
ДЕС	Договор за Европейски съюз
ДФЕС	Договор за функционирането на Европейския съюз
ВДПЧ	Всеобща декларация за правата на човека
ООН	Организация на обединените нации
КПДООН	Конвенция на ООН за правата на детето
УПП	Универсален периодичен преглед

¹⁹ За този проект ние използваме дефиницията на Центъра за социално-правна защита, разработена от Международна защита за децата (DCI): <https://defenceforchildren.org/socio-legal-defence-centres/>.

РЕЧНИК

В този Наръчник се препраща към:

„ЗАДЪЛЖИТЕЛНИ НОРМИ/АКТОВЕ“

Разпоредбите на „задължителните норми/актове“ се съдържат в международните и регионални документи, които са правно обвързващи или които създават задължения във вътрешното право на държавите-членки на ЕС. Тези правила по принцип произтичат от преговорния процес между държавите-членки на Организацията на обединените нации, на Съвета на Европа или на Европейския съюз за изготвяне на набор от общоприети стандарти.

НЕЗАДЪЛЖИТЕЛНИ НОРМИ/АКТОВЕ

Разпоредбите на „незадължителните норми/актове“ се съдържат в международните и регионални документи, които не са правно обвързващи или които не създават задължения във вътрешното право на държавите-членки на ЕС. Независимо от това, тези правила и насоки предоставят тълкувателни и меродавни насоки към държавите.

СЪДЕБНА ПРАКТИКА

Решенията на Европейския съд по правата на човека (ЕСПЧ) и на Съда на Европейския съюз (СЕС) оказват въздействие на национално равнище за държавите-членки на ЕС. Решенията на ЕСПЧ са задължителни и следва най-малко да предоставят насоки за всяка държава-членка на ЕС.

СЪДЕБНО ПРОИЗВОДСТВО С НЕПЪЛНОЛЕТНИ

Пакетът директиви на ЕС относно правото на справедлив процес се отнася до „наказателното производство“. Независимо от това, за да се улесни четенето на този Наръчник, ще използваме термина „съдебно производство с непълнолетни“, за да говорим за всички производства, в които може да участва дете, което е в конфликт със закона, независимо от законодателството на държавата-членка на ЕС.

ЛИШАВАНЕ ОТ СВОБОДА²⁰

За целите на настоящия Наръчник ще използваме по-скоро понятието „лишаване от свобода“, отколкото „задържане“, за да се включат заведения от закрит тип, които не са непременно затворнически или включват затваряне. Мястото, където детето може да бъде лишено от свобода, според това практическо ръководство е всяка обществена или частна институция – наказателна, изправителна, образователна, защитна, социална, терапевтична, медицинска или административна – която на детето не е разрешено да напусне по желание.

²⁰ Тази дефиниция е взета от Практическото ръководство „Мониторинг на места с деца, лишени от свобода“ (стр. 14), редактирано от DCI-Белгия като част от финансирания от ЕС проект „Правата на деца зад решетките“, на разположение на: <https://defenceforchildren.org/wp-content/uploads/2016/02/DCI-Practical-GuideEN.pdf>. □

ВЪВЕДЕНИЕ

„Загрижеността от нарушаване на правата на децата в тези ситуации (на деца, които влизат в контакт със съдебната система в резултат на подозрение или обвинение в извършване на престъпление) бележи ръст по цял свят. Политиката и практиката, отнасящи се до детското правосъдие, са сред областите, които най-често се критикуват от Комитета по правата на детето – органът, отговорен за наблюдението на прилагането на Конвенцията на ООН за правата на детето. Комитетът всъщност реферира към проблеми в тази област във връзка с около две трети от докладите за държавите, които той е разгледал досега. Детското правосъдие, обаче, не се разглежда като основен приоритет в много страни и неговите реалности често са скрити или пренебрегвани.“²¹

Найджъл Кантуел, съосновател на Международна защита за децата (DCI), публикува статия през 1998 г. в Innocenti Digest, списание на изследователския център на УНИЦЕФ, по основни въпроси, засягащи детското правосъдие. Двадесет години по-късно, въпреки препоръките на Комитета на ООН по правата на детето (Комитета по КПД) по въпросите на детското правосъдие, твърде много деца, заподозрени или обвиняеми в извършване на престъпление, все още са жертви на нарушения на техните основни човешки права.

Конвенцията на ООН за правата на детето (КПДООН) дефинира системата за детско правосъдие в член 40, алинеи 3 и 4 като правосъдна система, която следва да бъде специално приложима към деца, обвинени или признати за виновни в нарушаване на наказателния закон, подходяща за тяхното благосъстояние и съответстваща както на обстановката, така и на нарушението. Освен това член 37 предвижда арестуването, задържането или лишаването от свобода като крайна мярка.

Другите международни и регионални документи и стандарти относно детското правосъдие²² са в съответствие с Конвенцията на ООН за

²¹ Виж <https://www.unicef-irc.org/publications/pdf/digest3e.pdf>.

²² Неизчерпателен списък на основните стандарти за детско правосъдие: Пекинските правила; Насоките от Рияд; Правилата от Хавана; Насоките на СЕ относно СФJ и пакет от директиви на ЕС 2010/64/ЕС, 2012/13/ЕС, 2013/48/ЕС, 2016/800/ЕС и 2016/1919/ЕС, 2016/343/ЕС („Директиви за справедлив съдебен процес“) Тези актове са разглеждани подробно в Ръководството за държавите-членки на ЕС. Директива 2016/343/ЕС за презумпцията за невиновност не беше част от националните изследвания по настоящия проект.

правата на детето и потвърждават основната образователна цел на системата, което означава, че съдебната система по никакъв начин не следва да бъде строго наказателна. За съжаление, на практика това не е така.

В контекста на този Наръчник дефиницията на „система за детско правосъдие“ или „съдебни производства с непълнолетни“ изисква широко тълкуване, за да се включат производства, които се считат за основани на благосъстояние или образование, но все пак могат да доведат до лишаване от свобода на дете. При никакви обстоятелства държавите-членки на ЕС не трябва да се отказват от предпазни мерки и защита, гарантирани на деца в конфликт със закона чрез международни и регионални документи, тъй като не считат техните съдебни производства с непълнолетни за „наказателни“.

За кого е този Практически наръчник?

Нашите изследвания показват, че:

- ➔ Децата в конфликт със закона не винаги са представени и подпомогани от адвокат;
- ➔ Дори когато децата са подпомогнати, адвокатът не е непременно специализиран в представянето на деца;
- ➔ Дори когато децата се подпомагат от специализиран адвокат, те не винаги са представлявани на всички етапи от съдебното производство;
- ➔ В някои държави-членки на ЕС децата могат да се откажат от правото си на адвокат.

Този Наръчник цели да повиши информираността сред адвокатите относно тяхната съществена роля като агенти на промяната в борбата с нарушения на правата на децата в съдебно производство.

Ние сме наясно с трудностите, с които могат да се сблъскат адвокатите при упражняване на професията си. Пречките, които са очевидни от контекста, средата, финансирането, администрирането на правосъдието и условията на труд на адвоката, могат да усложнят тяхната мисия и задачи.

Надяваме се, че този Наръчник ще представлява за адвокатите инструмент за подобряване на ролята им по отношение на децата в системата за детско правосъдие. Адвокатът на деца трябва да бъде съветник на детето, който да му помогне в производството и да гарантира, че всички негови процесуални права са защитени.

Цели на Практическия наръчник

Общата цел на този Наръчник е да действа като практическо помагало на адвоката за деца, като демонстрира как тази роля следва да се осъществява на практика и как да съчетава правна експертиза (познаване на правните инструменти и стандарти) с други умения (подходящ за деца език, подходяща комуникация, отношение към децата и други технически съвети при защита на дете в съдебно дело). Структурата и обема на този Наръчник са проектирани с идеята да се предостави на адвокатите на деца полезно помагало, което те да могат да използват в ежедневната си работа.

Конкретните цели на този Наръчник са:

- ➔ **да се фокусира върху правото на детето на достъп до адвокат** съгласно Директива 2013/48/ЕС и на **правото на адвокатска защита** съгласно Директива 2016/800/ЕС;
- ➔ **да се анализират другите процесуални права на деца в конфликта със закона** съгласно директиви 2010/64/ЕС; 2012/13/ЕС; и 2016/1919/ЕС²³.

Този Наръчник има европейски обхват. Следователно, може да са необходими някои адаптации, за да се отговори на различните контексти или национални особености. Например Ирландия, Обединеното кралство и Дания са се отказали от повечето директиви на ЕС относно правата на справедлив съдебен процес.

²³ Подробна информация за тези директиви е предоставена в техническото описание, приложено към Ръководството за държавите-членки на ЕС „Как да се гарантират правата на децата в конфликт със закона?“ (Техническо описание 3, **ТО 3**).

Как да се използва този Практически наръчник?

Този Наръчник се състои от насоки, придружени от технически описания.

Насоките са разделени на 4 части

Част А се фокусира върху ключовите понятия, свързани с обхвата на настоящия Наръчник, за да получи читателят обща представа за контекста:

- ➔ Кой е дете?
- ➔ Кое е дете в конфликт със закона?
- ➔ Каква е минималната възраст за наказателна отговорност?
- ➔ Какво представлява система за детско правосъдие?

Част В очертава цялостната роля и мисия на адвоката, когато защитава дете в национално съдебно производство с малолетни и непълнолетни лица, като разграничава (а) общата роля на адвоката от (б) специфичните характеристики на адвокатите на деца.

Част С посочва конкретните действия, които трябва да предприемат адвокатите за деца в различните етапи на съдебното производство - в досъдебната фаза, в съдебната фаза и в следсъдебната фаза

Част D съдържа допълнителна информация, материали за четене и приложения.

Освен това към наръчника са приложени пет **технически описания (ТО)**. Тези описания предоставят повече техническа информация за правните актове и процедури, за да се улесни ползването на този Практически наръчник.

-**ТО 1** прави подробен преглед на приложимите международни и регионални актове и стандарти, гарантиращи на децата в конфликт със закона техните процесуални права;

-**ТО 2** цели да повиши информираността на адвокатите относно „стратегически дела“ и как да ги използват, за да подобрят зачитането на правата на детето. Това ТО осигурява на адвоката инструментите

за предприемане на необходимите стъпки за стратегически дела на международно (ООН) и регионално (Съвета на Европа и ЕС) равнище;

-**ТО 3** предоставя на адвоката контролен лист за проверка на адвокатската помощ (член 6 от Директива 2016/800/ЕС);

-**ТО 4** предоставя на адвоката контролен лист за проверка на правото на индивидуална оценка (член 7 от Директива 2016/800/ЕС);

-**ТО 5** предоставя на адвоката повече информация за съществуващите програми за обучение по правата на детето в различните държави-членки на ЕС.

Препоръчва се техническите описания да се използват заедно с насоките на този Наръчник

Какво трябва да прави адвокатът?

Техническо описание

Специфичен за детето аспект

Цитат

Препратка

Важно

A. ОСНОВНИ ПОНЯТИЯ

Тази част на Наръчника обяснява основните понятия, относими към неговия обхват. Понятията са базирани на международните стандарти и инструменти за правата на децата. Директивите на ЕС за справедлив съдебен процес, които трябва да се транспонират и прилагат на национално ниво от държавите-членки на ЕС, следва да се тълкуват в контекста на изброените по-долу международни стандарти.

1. Кой е дете?

Дете е всяко лице под 18-годишна възраст, освен ако съгласно приложимото към детето законодателство пълнолетието не се придобива по-рано. (КПДООН, чл. 1 ; Директива 2016/800/ЕС, чл. 3.1)¹

„Когато не е сигурно дали лицето е навършило 18 години, това лице се приема за дете“. (Директива 2016/800/ЕС, чл. 3, последна алинея)

18 години е „възрастта на пълнолетието“, прагът на зрялата възраст. Това е моментът, в който децата поемат законен контрол върху личността, действията и решенията си², като по този начин прекратяват контрола и законовата отговорност на своите родители или настойници над тях. Пълнолетната възраст не съответства задължително на умствената или физическата зрялост на дадено лице и не бива да се бърка с минималната възраст за наказателна отговорност (МВНО). □

За целите на настоящия Наръчник ще използваме по-скоро термина „дете“, отколкото „младеж“, „млад човек“, „непълнолетен“ или „юноша“, макар че един млад човек на възраст 15 или 17 години е възможно да не припознае себе си в термина „дете“.

Този Наръчник се прилага и за младежи на възраст над 18 години, заподозрени или обвиняеми в съдебно производство, когато:

- ➔ младежът е заподозрян или обвинен в извършено престъпление, когато е бил дете;
- ➔ младежът е станал обект на съдебно производство, когато е бил дете.

¹ „Конвенцията дефинира „дете“ като лице под 18 години, освен ако съгласно закона, приложим за детето, пълнолетието настъпва по-рано. Комитетът по правата на детето – органът за мониторинг на Конвенцията, насърчава държавите да преразгледат възрастта на пълнолетието, ако тя е под 18 години и да повишат равнището на закрила на всички деца под 18 години“. (Виж https://www.unicef.org/crc/files/Guiding_Principles.pdf).

² Възможно е да съществуват различни видове законови изисквания за възраст, наред с понятието пълнолетие, например възраст, на която децата могат да сключват брак, да гласуват, да взаимодействат с наказателната система или да имат достъп до механизми за подаване на жалби.

2. Кое е дете в конфликт със закона?

Дете, което е в конфликт със закона, е лице, което е достигнало възрастта за наказателна отговорност, но не и пълнолетие (под 18-годишна възраст), което е заподозряно или обвинено, че е извършило престъпление съгласно националното си наказателно законодателство. (CRC/C/GC/10, Въведение, §1)

Възрастта, която трябва да се вземе предвид, за да се определи дали едно дете е в конфликт със закона, е възрастта към момента на извършване на престъплението, не по-късно от това.

Дете в конфликт със закона, за което се твърди, че е извършило престъпление, участва в съдебно производство за непълнолетни. В много страни тези производства, които водят до санкции и мерки, не са квалифицирани като „наказателни“ според националното законодателство, а като имащи наказателен характер съгласно независимото разбиране за понятието „наказателен“, възприето от международни и регионални органи. Това ще бъде допълнително обяснено с конкретни национални примери в Ръководството за държавите-членки. Важно е да се подчертае, че същите мотиви се възприемат и в настоящия Наръчник. □

3. Каква е минималната възраст за наказателна отговорност?

Възрастта за наказателна отговорност е възрастта, която дадено лице достига, когато се предполага, че то е в състояние да нарушава наказателния закон и следователно да бъде съдено от наказателен съд или от друг съответен компетентен орган.

Обикновено възрастта за наказателна отговорност не съвпада с възрастта на пълнолетие и тези две понятия не трябва да бъдат бъркани³.

³ Виж: КПДООН, чл. 40.3; Комитет по КПД, Общ коментар № 10, Права на децата в сферата на детското правосъдие (CRC/C/GC/10), §31-35; Пекински правила, Правило 4.

3.1. Минимална възраст за наказателна отговорност (МВНО)

Съгласно Конвенцията на ООН за правата на детето, държавите-страни по нея се насърчават да установяват „минимална възраст, под която да се приема, че децата не са в състояние да нарушават наказателния закон“. (КПДООН, чл. 40.3 а)

Няма задължителни международни стандарти (hard law), определящи каква трябва да бъде МВНО. Ето защо е налице широка гама от МВНО в страните-участнички в КПДООН,⁴ включително в ЕС. Подобно разнообразие се дължи на различните национални системи за детско правосъдие. □

Ръководството, обаче, предоставя инструменти с незадължителна правна сила като стандартните минимални правила на ООН за администриране на детското правосъдие („Пекинските правила“), които препоръчват, че МВНО „не следва да се фиксира на твърде ниско възрастово равнище, като се имат предвид фактите на емоционална, умствена и интелектуална зрялост“ (Правило 4).

Освен това Комитетът по КПД счита, че МВНО под 12-годишна възраст не е международно приемлива. (CRC/C/GC/10, §32)

В някои държави са разрешени изключения от МВНО. Те позволяват използването на по-ниска МВНО в случаите, когато например детето е обвинено в извършване на тежко престъпление или когато детето се счита за достатъчно зряло, за да бъде наказателно отговорно (CRC/C/GC/10, §34). Според Комитета по КПД такива изключения не бива да се допускат: страните-участнички по КПДООН трябва да определят МВНО, която не позволява използването на по-ниска възраст. (CRC/C/GC/10, §34).

⁴ CRC/C/GC/10, §30: „Те варират от много ниско равнище от 7 или 8 години до препоръчителните нива от 14 или 16 години. Доста страни-участнички използват две минимални възрастови граници на наказателна отговорност“.

МВНО на 6-те страни партньори по проекта „Моят адвокат, моите права“ са:⁵

	БЕЛГИЯ	ИРЛАНДИЯ	НИДЕРЛАНДИЯ	БЪЛГАРИЯ	ИТАЛИЯ	ПОЛША
МВНО	Няма възрастова граница*	12 години**	12 години	14 години	14 години	17 години***

* Белгия не е определила ясно възрастта, под която децата не се считат за отговорни по наказателното право. Следователно няма минимална възраст, под която детето да не може да бъде обект на мярка от младежкия трибунал (обикновено 12 години). Някои видове мерки обаче не могат да бъдат налагани под определена възраст (обикновено 14 години).

** Деца на възраст 10 години могат да бъдат подведени под отговорност за тежки престъпления.

*** За някои конкретни нарушения децата могат да бъдат съдени от 15-годишна възраст. Освен това, изправителни мерки могат да се наложат на деца, които са извършили забранено деяние между 13 и 17-годишна възраст.

3.2 Под минималната възраст за наказателна отговорност

Комитетът по КПД дава компетентно мнение в своя Общ коментар № 10.

За децата под МВНО се счита, че не са в състояние да нарушат закона и трябва да участват само в производства, които са изправителни, защитни и/или образователни. (CRC/C/GC/10, §31.1)

Това означава, че когато се установи, че те са нарушили наказателно право или се твърди, че са извършили престъпление, те не могат да участват в наказателното производство. (CRC/C/GC/10, § 33)

3.3 Над минималната възраст за наказателна отговорност

Децата над МВНО към момента на извършване на престъпление, но под 18-годишна възраст, могат да бъдат официално обвинени и да подлежат

⁵ Пълен списък и подробности за МВНО в цяла Европа са на разположение на уебсайта на Международната мрежа за правата на детето (CRIN): <https://www.crin.org/en/home/ages/europe>.

на наказателноправни процедури. (CRC/C/GC/10, § 31)

Това означава, че се предполага, че те са в състояние да нарушават наказателното право и следователно да бъдат държани отговорни за техните действия.

Определянето на наказателната отговорност не зависи само от възрастта на детето, но и от оценката на неговата зрялост на развитие или способността за индивидуално вникване и разбиране. (Пекински правила, коментар към Правило 4)

Следователно, дете над МВНО, което извърши престъпление, не би могло да бъде наказателно обвинено, ако съдията установи незрялост в неговото развитие.

Дете над МВНО може да бъде подложено на производство, което е възможно да бъде под формата на изправителни, защитни, образователни или наказателни модели в зависимост от националната система. Във всеки случай, такива производства, включително окончателният резултат, винаги трябва да бъдат в съответствие с принципите на правосъдна система, съобразена с интересите на детето, според Комитета по КПД. (CRC/C/GC/10, §31.2).

3.4. Млади хора на възраст над 18 години

Когато едно дете навърши 18 години, то става млад човек и може да подлежи на същото наказателно производство като възрастните.

Независимо от това, според Комитета по КПД младите хора, които са извършили престъпление, когато са били деца (на възраст под 18 години) или са били деца, когато са станали обект на наказателно производство, имат право да бъдат съдени в рамките на системата за детско правосъдие. (CRC/C/GC/10, § 37)

Нито възрастовата група, нито възрастовата граница са упоменати в КПДООН или в Общ коментар № 10 на Комитета по КПД относно детското правосъдие, за да не се ограничи основното право на младите хора, които са извършили престъпление в една от горепосочените ситуации, да се възползват от системата за детско правосъдие.

Комитет по КПД, ОК № 10, § 37:

„Комитетът желае да напомни на страните-участнички, че са признали правото на всяко дете, за което се твърди, че е обвинено или че е признало, че е нарушило наказателния закон, да бъде третирано в съответствие с разпоредбите на член 40 от КПДООН. Това означава, че всяко лице на възраст под 18 години към момента на предполагаемото извършване на престъпление трябва да бъде третирано в съответствие с правилата на детското правосъдие“.

Следователно, настоящият Наръчник се прилага и за тази категория лица.⁶

Освен това, Комитетът по КПД приветства разширяването на приложното поле на правилата за детско правосъдие по отношение на млади хора, извършили престъпление, когато са навършили 18 или повече години, какъвто е случаят в някои страни:

Комитет по КПД, ОК № 10, § 38:

„Комитетът отбелязва със задоволство, че някои страни-участнички позволяват прилагането на правилата и разпоредбите за детско правосъдие на лица на възраст 18 и повече години, обикновено до 21-годишна възраст или като общо правило, или по изключение“.

⁶ Виж повече по този въпрос в раздел „Деца, които достигат тълнолетие преди или по време на началото на производството“.

4. Какво представлява система за детско правосъдие, съобразена с интересите на децата?

Всяка държава-членка на ЕС е отговорна за създаването и прилагането на собствена национална система за детско правосъдие.

КПДООН, чл. 40.3:

„Държавите, страни по Конвенцията, се стремят да съдействат за създаването на закони, процедури, органи и институции, имащи непосредствено отношение към деца, заподозрени, обвинени или признати за виновни в нарушаване на наказателния закон“.

Държавите-членки на ЕС използват различни видове производства, които следват различни модели, в зависимост от целта на тези производства (напр. наказателни, възстановителни, образователни, социални и т.н.). През повечето време тези модели са комбинирани или смесени.

Независимо от това, каквито и да са тези различия, всяка държава е обвързана от КПДООН да създаде система за детско правосъдие, съобразена с интересите на детето.

Дадена система на правосъдие се счита за съобразена с интересите на детето (приятелски настроена, дружелюбна), ако спазва принципите, установени на международно и регионално равнище. Тези принципи са идентифицирани първо от ООН, разработени са от Съвета на Европа (СЕ), а след това са включени и в законодателството на ЕС. Те ще бъдат изброени и описани по-долу.

4.1 Принципи на ООН: четирите общи принципа на КПДООН и основните принципи на детското правосъдие

КПДООН е най-широко ратифицираната конвенция в света и включва пълния обхват на международните права на човека — включително гражданските, културните, икономическите, политическите и социалните права, както и аспекти на хуманитарното право.⁷

⁷ За да се улесни четенето и тълкуването на КПДООН, УНИЦЕФ публикува „Резюме на правата по Конвенцията за правата на детето“, на разположение на https://www.unicef.org/crc/files/Rights_overview.pdf.

Според Комитета по КПД „в управлението на детското правосъдие страните-участнички трябва систематично да прилагат основните принципи, съдържащи се в членове 2, 3, 6 и 12 от КПДООН, както и основните принципи на детското правосъдие, залегнали в членове 37 и 40“. (CRC/C/GC/10, § 5-14)

Тези членове на КПДООН бяха отличени като общи принципи от Комитета по КПД по време на първата му сесия през 1991 г., когато бяха формулирани насоки за това как държавите да структурират своите доклади за Комитета CRC/G/5/1991, §13; CRC/C/58/1996, §25-47; CRC/GC/2003/5, §12) и да представят общите изисквания за всички права на детето, включително тези, отнасящи се до детското правосъдие:

- 1) Принцип за недискриминация (КПДООН, чл. 2);
- 2) Принцип за висшите интереси на детето (КПДООН, чл. 3);
- 3) Правото на живот, оцеляване и развитие (КПДООН, чл. 6);
- 4) Право на изслушване (КПДООН, чл. 12).

Тези ръководни принципи се прилагат систематично, заедно с основните принципи на детското правосъдие, залегнали в членове 37 и 40 от КПДООН (виж по-долу стр. 36) □, включващи и това, че системите за детско правосъдие трябва да са приятелски настроени към детето, адаптирани към и фокусирани върху нуждите и правата на дете, участващо в съдебно производство и по този начин да се различават от правосъдието за пълнолетни. По-специално, КПДООН предоставя набор от основни принципи, които следва да гарантират, че децата в конфликт със закона, трябва да бъдат третирани в съответствие с основните (човешки) права на детето. Съществуват гаранции, които са основни права на човека (напр. човешко достойнство), както и специфични за детето процесуални права и гаранции преди, по време и след края на съдебното производство, които са от решаващо значение за гарантиране зачитането на правото на детето на справедлив съдебен процес (напр. информация, съобразена с неговата възраст и ниво на разбиране, ролята на родителите в процеса, принципа на рехабилитация и т.н.).

I. Принцип за недискриминация

КПДООН се прилага към всички деца без каквато и да е дискриминация, независимо от расата, цвета на кожата, пола, езика, религията, политическите или други възгледи, националния, етническият или социалният произход, имущественото състояние, увреждания, рождение или друг статут на детето или на неговите родители или законни настойници“. (КПДООН, чл. 2)

Никое дете не бива да бъде третирано несправедливо на каквато и да е основа. Като следствие всички деца, които са в конфликт със закона, се ползват с процесуални права без дискриминация. (Виж още Пекинските правила, Правило 2 (1))

Трябва да се положат специални усилия за гарантиране на човешките права на особено уязвими деца, включително деца на улицата; деца от расови, етнически, религиозни или езикови малцинства; деца от коренни общности; момичета, деца с увреждания; деца без постоянен дом и деца-рецидивисти, които многократно влизат в конфликт със закона. (CRC/C/GC/10, § 6)

II. Принцип за висшите интереси на детето

Член 3 от КПДООН гласи, че висшите интереси на детето следва да бъдат първостепенно съображение във всички действия, отнасящи се до децата. Общ коментар № 14 (CRC/C/GC/14) предоставя компетентни указания за прилагането на член 3 от КПДООН.

Държавите-членки следва да помислят как техните решения ще засегнат децата и това важи особено за законите, политиките и бюджета. (CRC/GC/2003/5, §19, §27, §51 и 52)

Комитет по КПД, ОК № 5, § 12, чл. 3.1:

„Всеки законодателен, административен и съдебен орган или институция трябва да прилага принципа за висшите интереси като систематично разглежда как правата и интересите на децата са или ще бъдат засегнати от техните решения и действия“.

Благополучието на детето, участващо в съдебно производство, винаги трябва да бъде водещият фактор при разглеждането на неговото дело.⁸

Общ коментар № 10 на Комитета по КПД предоставя компетентни насоки за прилагането на член 3 от КПДООН за администрирането на детското правосъдие. (CRC/C/GC/10, § 10).

Комитет по КПД, ОК № 10, § 10:

„Защитата на най-добрия интерес на детето означава, че традиционните цели на наказателното правосъдие, като репресията и възмездието, трябва да отстъпят пред рехабилитацията и възстановителното правосъдие, когато се занимава с деца-нарушители.“

Държавите-членки на ЕС трябва да включат превъзпитанието в своята система за детско правосъдие, вместо да обслужват единствено целта на възмездието. Държавите-членки на ЕС, в които системата за детско правосъдие продължава да бъде прекалено наказваща, следва да се съсредоточат повече върху превъзпитанието. Трябва да се търсят алтернативи на лишаването от свобода, за да се подобри реакцията на държавите при престъпления и насилие от непълнолетни.

III. Право на живот, оцеляване и развитие

Децата имат право на живот и развитие. Правителствата трябва да гарантират децата да оцеляват и да се развиват здравословно. Всички форми на лишаване от свобода (включително арест, задържане и затвор) могат да имат отрицателни последици за хармоничното развитие на детето и сериозно да възпрепятстват неговата реинтеграция. (CRC/C/GC/10, § 11)

Следователно лишаването от свобода трябва да се използва само като крайна мярка и за най-краткото подходящо време. (КПДООН, чл. 37 б)

⁸ Има разлика между „обективните висши интереси на детето“, обикновено идентифицирани от съдията по дела с деца или от друг компетентен орган и „субективните висши интереси“, заявени от детето.

IV. Право на изслушване⁹

КПДООН изисква дете, което е в състояние да изрази мнението си, да може свободно да го направи и то да получи дължимата му тежест в съответствие с възрастта и зрелостта на детето.

Комитет по КПД, ОК № 5, § 12, чл. 3.1:

„Всеки законодателен, административен и съдебен орган или институция трябва да прилага принципа за висшите интереси като систематично разглежда как правата и интересите на децата са или ще бъдат засегнати от техните решения и действия“.

Тази част от член 12 се отнася конкретно до правото на детето в конфликт със закона на правна помощ при подготовката и представянето на неговата защита.

Правото на изслушване също така означава, че детето има право на ефективно участие в производството, в което участва (КПДООН, чл. 40.2), да споделя своите становища, да каже какво мисли и неговото мнение да бъде взето предвид от съда и от всички съответни участници в производството.

За да се гарантира правото на ефективно участие, производството следва да бъде специално адаптирано към деца. (КПДООН, чл. 40.3)

Общ коментар № 12 на Комитета по КПД предоставя насоки за това как да се гарантира правото на детето да бъде изслушано в съдебно-то производство. (CRC/C/GC/12, стр. 13)

Също толкова важно е правото на детето да запази мълчание и правото да не излага своето мнение, ако участва в съдебно производство. За да се гарантира това, ролята на адвоката на детето е от основно значение при съветването и ръководенето на детето, когато мълчанието може да бъде в негов най-добър интерес.

⁹ Наръчник за „Насърчаване прилагането на член 12 (КПДООН) в системата за детско правосъдие“ бе публикуван в рамките на финансирания от ЕС проект „Дванадесет“ (Twelve), който е на разположение на: http://www.dei-belgique.be/IMG/pdf/dci_-_twelve_handbook_eng_web.pdf. □

Комитет по КПД, ОК № 10, Недискриминация

„Държавите-страни по Конвенцията трябва да предприемат всички необходими мерки, за да гарантират, че всички деца в конфликт със закона се третират еднакво. Много деца, които са в конфликт със закона, са също жертви и на дискриминация, напр. когато се опитват да получат достъп до образование или до пазара на труда. Необходимо е да се предприемат мерки за предотвратяване на такава дискриминация, наред с другото, чрез предоставяне на подходяща подкрепа и съдействие на бившите извършители на престъпления в усилията им за реинтеграция в обществото и провеждане на обществени кампании, в които се акцентира върху правото им да поемат конструктивна роля в обществото“.

Комитет по КПД, ОК № 10, § 26: Право на живот, оцеляване и развитие

„Това неотменимо право на всяко дете трябва да насочва и да вдъхновява държавите-участници за разработването на ефективни национални политики и програми за предотвратяване на детската престъпност. Смъртното наказание и доживотната присъда без възможност за замяна са изрично забранени съгласно член 37(а) от КПД. Лишаването от свобода (включително арест, задържане и затвор) следва да се използва само като крайна мярка и за най-краткия възможен срок, за да бъде напълно спазено и гарантирано правото на детето на развитие“.

Комитет по КПД, ОК № 10, Право на изслушване

„Правото на детето да изразява своите възгледи свободно по всички въпроси, отнасящи се до него, трябва да бъде зачитано в абсолютна степен и упражнявано на всеки етап от процеса на детско правосъдие. Комитетът отбелязва, че гласът на децата, участващи в съдебни производства, все повече се превръща в мощна сила за подобрения и реформи, както и за реализиране на техните права“.

ОБЩИ
ПРИНЦИПИ
НА КПДООН

Комитет по КПД, ОК № 10, Висши интереси на детето

„Във всички решения, взети в контекста на администрирането на детското правосъдие, защитата на висшите интереси на детето означава например, че традиционните цели на наказателното правосъдие, като репресия/наказание, трябва да отстъпят на превъзпитавашите и възстановителните цели на правосъдието, занимаващо се с деца-нарушители. Най-добрите интереси на детето трябва да бъдат от първостепенно значение“.

4.2 Основополагащи принципи на ООН, които се отнасят конкретно до детското правосъдие

- КПДООН

Както бе посочено по-горе, членове 37 и 40 от КПДООН са посветени конкретно на въпроса за детското правосъдие. Тези текстове изброяват важни права на децата в конфликт със закона, като използване на лишаването от свобода като крайна мярка; правото на детето да бъде отделено от възрастните, когато е лишено от свобода; правото на достъп до адвокат и всички други процесуални права, отнасящи се до справедлив процес, който в еднаква степен се отнася и за възрастните.

В допълнение към защитата на възрастните, дете, обвинено или признато за виновно в нарушаване на наказателния закон, има правото „да бъде третирано по начин, съвместим с чувството за достойнство и собствена стойност на детето, който укрепва зачитането от детето на основните права и свободи на човека и който взема предвид възрастта на детето, необходимостта да се подпомага реинтеграцията му и поемането от него на конструктивна роля в обществото“. (КПДООН, чл. 40.1)

- Комитет по КПД

Комитетът по КПД предоставя компетентни насоки за това как трябва да се прилага КПДООН в своя Общ коментар № 10 относно Правата на детето при детското правосъдие. (CRC/C/GC/10, 25 април 2007 г.)

Според Комитета по КПД системата за детско правосъдие е съдебна система, адаптирана към потребностите на детето, която е и длъжна да се занимава със следните основни елементи (CRC/C/GC/10, § 15 до § 89):

- ➔ предотвратяване на детската престъпност;
- ➔ интервенции без прибегване до съдебни производства и намеса в рамките на съдебни производства със специфични процесуални адаптации;
- ➔ определяне на минималната възраст за наказателна отговорност и горни възрастови граници за детското правосъдие;
- ➔ гаранции за справедлив процес;
- ➔ лишаването от свобода, включително предварителното задържане и лишаването от свобода след съдебната фаза, като крайна мярка и за най-кратък срок.

- Пекинските правила

За да може системата за детско правосъдие да бъде квалифицирана като благоприятна за децата, тя не бива да е в съответствие само с КПДООН, но и с други основни международни стандарти, като например тези, залегнали в Правилата за минимални стандарти на ООН за администриране на детското правосъдие („Пекинските правила“), кои-

то, макар и да не са правно обвързващи, представляват минимални условия, които са приети на международно равнище за третирането на деца в конфликт със закона.

Пекинските правила, Правило 5 „Цели на детското правосъдие“:

„Системата за детско правосъдие подчертава благосъстоянието на непълнолетния и гарантира, че всяка реакция на непълнолетни правонарушители винаги е пропорционална на обстоятелствата както на нарушителите, така и на престъпленията“.

- Насоките от Рияд

Насоките на ООН за предотвратяване на престъпността сред непълнолетните („Насоките от Рияд“) предоставят практичен, позитивен и проактивен подход към нарастването на детската престъпност, изброявайки различни (незадължителни) методи за предотвратяването ѝ.

Насоките от Рияд, „Основни принципи“:

„Превенцията на престъпността сред непълнолетните е съществена част от превенцията на престъпността в обществото. Чрез ангажиране в законни, обществено полезни дейности и възприемане на хуманистична ориентация към обществото и перспективите за живот, младите хора могат да развият некриминогенни нагласи“.

Националните политики за превенция следва да улесняват социализирането и интеграцията на всички деца, като се съсредоточат върху подкрепа за уязвими семейства и по-специално чрез включването на деца, изложени на риск от социално изключване.

- Правилата от Хавана

Детското правосъдие, съобразено с интересите на детето, предлага алтернативни санкции и мерки за задържане, така че бъде зачетен принципът, че задържането на деца трябва да се използва само като крайна мярка и за най-кратки срокове, за да се насърчава по-добре тяхната реинтеграция в обществото.¹⁰

¹⁰ За алтернативни мерки, виж: КПДООН, чл. 40.4; Общ коментар № 10, (CRC/C/GC/10), особено §24-27 и §68-77; Пекинските правила, Правила 17-18; Препоръка на Комитета на министрите на държавите членки относно Европейските правила за малолетни и непълнолетни правонарушители, подлежащи на санкции или мерки (приета от Комитета на министрите на 5 ноември 2008 г. на 1040-то заседание на заместник-министрите), Правила 5, 23.1, 23.2, 24, 26 и 30.1. За повече информация виж и „Алтернативи на задържането на малолетни престъпници – Ръководство за добри практики в Европа“, публикувано от Международната обсерватория за младежко правосъдие (www.ijjo.org). □

4.3 Принципи на Съвета на Европа: Насоки за правосъдие, съобразено с интересите на детето

Насоките на Съвета на Европа (СЕ) относно правосъдие, съобразено с интересите на децата (CFJ),¹¹ са друг ключов документ в областта на детското правосъдие, който има за цел да подобри достъпа на децата до правосъдие и тяхното третиране в съдебната система. Насоките насърчават принципите на висшия интерес на детето, грижата и уважението, участието, равното третиране и върховенството на закона. Те също така насърчават разработването на мултидисциплинарни подходи и обучение и изискват от държавите да предоставят гаранции на всички етапи на съдебното производство с непълнолетни.

Насоките на СЕ относно CFJ не са формално правно задължителни, но се основават на съществуващи и обвързващи международни и европейски стандарти и документи като КПДООН. (Насоки на СЕ относно CFJ, Преамбул, стр. 13)

Освен това, тъй като тези Насоки се споменават и в Директива 2016/800/ЕС относно процесуалните гаранции за децата, които са заподозрени или обвиняеми в рамките на наказателното производство, държавите-членки на ЕС трябва да се съобразят с тях до 11 юни 2019 г., като адаптират своите правосъдни системи към специфичните нужди на деца в конфликт със закона след транспониране на Директива 2016/800/ЕС във вътрешното право.

Директива 2016/800/ЕС, съображение 7:

„Настоящата директива допринася за правата на детето, като в нея са отчетени Насоките на Съвета на Европа за правосъдие, съобразено с интересите на децата“.

Съгласно тези Насоки „правосъдие, съобразено с интересите на децата“ се отнася до:

Насоки на СЕ относно CFJ, Дефиниции:

„Системи на правосъдие, които гарантират зачитането и ефективното прилагане на всички права на детето на най-високото постижимо ниво, като се имат предвид изброените по-долу принципи и се отдава дължимото внимание на нивото на зрялост и разбиране на детето и обстоятелствата по случая. По-специално това е правосъдна система, която е достъпна, подходяща за възрастта, бърза, работеща, адаптирана и фокусирана върху потребностите и правата на детето, зачитаща правата на детето, включително правото на справедлив процес, на участие във и разбиране на съдебното производство, зачитане на личния и семейния живот, както и на почтеността и достойнството“.

¹¹ Достъпни на: <https://rm.coe.int/16804b2cf3>.

Насоките на Съвета на Европа също така подчертават значението на използването на алтернативни мерки за съдебни производства, но при много специфични условия.

Насоки на СЕ относно CFJ, Част IV, §24

„Алтернативите на съдебните производства като медиация, отклоняване (от съдебни механизми) и алтернативно разрешаване на спорове следва да се насърчават винаги, когато те могат най-добре да послужат на висшите интереси на детето. Предварителното прилагане на такива алтернативи не трябва да се използва като пречка за достъпа на детето до правосъдие“.

4.4 Принципи на правосъдието, съобразено с интересите на детето в законодателството на ЕС

Европейският съюз е предоставил широк спектър от процесуални гаранции на лица, заподозрени или обвиняеми в наказателни производства, следвайки „Пътната карта на процесуалните права на заподозрените“.¹²

Досега пет директиви на ЕС разглеждат правата на заподозрени и обвиняеми в наказателни производства (както деца, така и възрастни):

- ➊ Директива 2010/64/ЕС относно правото на устен и писмен превод в наказателното производство, 2010 г. (за деца и за възрастни);
- ➋ Директива 2012/13/ЕС относно правото на информация в наказателното производство, 2012 г. (за деца и възрастни);
- ➌ Директива 2013/48/ЕС относно правото на достъп до адвокат в наказателното производство, 2013 г. (за деца и възрастни);
- ➍ Директива 2016/343/ЕС относно презумпцията за невинност и правото лицата да присъстват на съдебния процес в наказателното производство, 2016 г. (за деца и възрастни);
- ➎ Директива 2016/1919/ЕС относно правната помощ за заподозрени и обвиняеми в наказателни производства, 2016 г. (за деца и възрастни).

¹² Решение на Съвета относно Пътната карта за укрепване на процесуалните права на заподозрени лица или лица, преследвани в рамките на наказателно производство, 30 ноември 2009 г., Ю С/295/1.

Тези директиви, т.нар. „директиви относно правата на справедлив съдебен процес“, са разгледани по-подробно в Ръководството за държавите-членки на ЕС. □

Директива 2016/800/ЕС, съображение 1:

„Целта на настоящата директива е да се въведат процесуални гаранции, за да се гарантира, че децата, т.е. ненавършилите 18 години лица, които са заподозрени или обвиняеми в рамките на наказателното производство, са в състояние да разбират и проследяват производството, както и да упражняват правото си на справедлив съдебен процес, и за да се предотврати извършването на рецидиви от тях и да се спомогне за социалното им интегриране“.

През 2016 г. ЕС прие Директива 2016/800/ЕС относно процесуалните гаранции за деца, заподозрени или обвиняеми в наказателни производства, с цел да се определят минимални задължителни стандарти в държавите-членки на ЕС¹³. Тази директива е единствената, която е насочена специално към деца, които са в конфликт със закона, и поради това представлява основния инструмент, чрез който определени принципи на правосъдието, съобразено с интересите на децата, са инкорпорирани в законодателството на ЕС.

Директива 2016/800/ЕС взема под внимание КПДООН, Насоките на Съвета на Европа относно CFJ (както са посочени по-горе), Европейската конвенция за правата на човека (ЕКПЧ) и Международния пакт за граждански и политически права (МПГПП) и трябва да се разглежда във връзка с членове 21.1 и 24 от Хартата на основните права на ЕС (ХОПЕС), които включват четирите водещи принципа на КПДООН (недискриминация, участие, висши интереси на детето и защита на благосъстоянието на детето).

¹³ Достъпни на: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32016L0800>. Ирландия, Обединеното кралство и Дания не са обвързани с настоящата директива, тъй като те са се отказали от пространството на свобода, сигурност и правосъдие на Европейския съюз

V. КОЙ Е „АДВОКАТ ЗА ДЕЦА“?

1. Понятие

За целите на този Практически наръчник ще използваме термина „адвокат за деца“, когато говорим за адвокат, специализирал в защитата на деца, участващи в съдебни производства с непълнолетни.

Насоките относно CFJ на СЕ помагат да се разбере по-добре какви качества и умения се изискват от един адвокат за деца.

Насоки относно CFJ на СЕ, Принцип 39

„Адвокатите, представляващи деца, трябва да бъдат обучавани и запознати с правата на децата и свързаните с тях въпроси, да получават постоянно и задълбочено обучение и да могат да общуват с децата на тяхното ниво на разбиране“.

2. Ролята на „адвоката за деца“

„Както е посочено в преамбюла на КПДООН, „детето, поради физическата и умствената си незрялост се нуждае от специални гаранции и грижи, включително подходяща правна защита, преди, както и след раждането си“.

Адвокатът за деца трябва да притежава същата квалификация като адвокат за възрастни, но освен това трябва да адаптира своята роля и да действа по различен начин в зависимост от възрастта и зрелостта на детето и от специфичните му права като дете в конфликт със закона.

Понастоящем само в няколко държави-членки на ЕС има специална категория адвокати, специализирани да защитават деца (напр. в Белгия, Нидерландия, Италия, Люксембург и Испания). Адвокатите трябва да се подчиняват на вътрешните правила, установени от адвокатската колегия, към която принадлежат, и по-конкретно на разпоредбите, определящи ролята и мандата на адвокатите за деца, за да адаптират своята роля към всяко конкретно дело.

Дори ако такава специализация не съществува в страната¹, адвокатите ще трябва да спазват общите разпоредби за адвокати, установени от техните адвокатски колегии или други компетентни органи, имайки предвид различната им роля на „пазители“ на правата на детето.

Основните принципи на ООН за ролята на адвокатите (BPRL)² предоставят точно описание на общите задължения и дълга на адвоката.

¹ В рамките на проекта MLMR се препоръчва на държавите-членки на ЕС да организират такава специализация на национално или местно ниво (виж Ръководството за държавите-членки на ЕС).

² Виж www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/RemedyAndReparation.aspx.

2.1 Обща роля на адвоката

Адвокатът за деца е преди всичко адвокат. Когато разглежда делото на дете, адвокатът е обвързан с общи задължения и ангажименти, свързани с неговата роля.

Както вече е добре известно на адвокатите, общите задължения и ангажименти включват³:

а. Спазване на основните правила на професията

- ☛ Независимост;
- ☛ Лоялност;
- ☛ Почтеност;
- ☛ Старателност;
- ☛ Достойнство;
- ☛ Професионална тайна;
- ☛ Задължение за компетентност и отговорност: адвокатът не може да поема задача, която не е в състояние да изпълни с подходящата експертиза.

б. Спазване на неговите общи задължения към клиента (възрастен или дете)

Адвокатът помага на клиента при подготовката на защитата му. Адвокатът съветва, посредничи и представлява клиента пред съда.

Общите принципи за ролята на адвоката (BPRL) дават обща дефиниция на задълженията на адвоката. Тези принципи следва да бъдат спазвани и взети под внимание от държавите-членки на ЕС, които са ги одобрили. След това държавите-членки трябва да прилагат и адаптират принципите в рамките на националното си законодателство и практика.

В частност правило 13 на BPRL гласи, че:

„Задълженията на адвокатите към техните клиенти включват:

(а) Консултиране на клиентите по отношение на техните

³ Виж <http://www.ccbe.eu/documents/professional-regulations/>.

законни права и задължения и по отношение на работата на правната система, доколкото тя е от значение за законните права и задължения на клиентите;

(б) Подпомагане на клиентите по всякакъв подходящ начин, както и предприемане правни действия за защита на техните интереси;

(с) Подпомагане на клиенти пред съдилища, трибунали или административни органи, където е необходимо“.

с. Познаване на общите принципи на наказателното право

Общите принципи на наказателното право обикновено се прилагат в съдебните производства по дела с непълнолетни, независимо от модела, въведен на национално равнище (социален, наказателен, административен или друг).⁴

Член 6 от Европейската конвенция за правата на човека (ЕКПЧ) утвърждава правото на справедлив съдебен процес и подробно излага гаранциите, които съставляват общите принципи на наказателното право.

Европейският съд по правата на човека (ЕСПЧ) е разработил наръчник, за да помогне практикуващите юристи да се запознаят с основните принципи и съответната съдебна практика по член 6 (наказателна част).⁵

Тези принципи трябва да бъдат спазвани при всяка процедура. Адвокатът трябва да ги провери и адаптира към положението на детето (виж следващия раздел „Специфичната роля на адвоката, който защитава дете“). ☐

Познаването и обучението по следните принципи е от съществено значение:

ЕКПЧ, чл. 6§1

- ☛ правото делото да бъде гледано от съд, създаден в съответствие със закона (също и в КПДООН, чл. 40.2 (b) (iii));
- ☛ независимост и безпристрастност на съда (също и в КПДООН, чл. 40.2 (b) (iii));

⁴ Следователно, принципите на гражданското и административното право също могат да бъдат приложими в зависимост от националните обстоятелства.

⁵ Виж http://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_6_criminal_ENG.pdf. Има наръчник и по гражданската част.

- ☛ справедливост: равнопоставеност на арбитражните и състезателните производства, мотивиране на съдебните решения, право подсъдимият да запази мълчание и да не се самоуличава, използване на доказателства, задържане, отказ от тези гаранции;
- ☛ публично изслушване (за възрастни) с/у съдебни заседания в отсъствие на публика за деца в конфликт със закона (също така Директива 2016/800/ЕС, чл. 14.2 „Право на неприкосновеност на личния живот“ и КПДООН, чл. 40.2 (b) vii „Зачитане на неприкосновеността на личния живот на всички етапи от производството“);
- ☛ право на справедлив процес в разумен срок (също и в Директива 2016/800/ЕС, чл. 13 „Своевременно и надлежно разглеждане на делата“ и КПДООН чл. 40.2 (b) (iii)).⁷

ЕКПЧ, чл. 6§2

- ☛ Презумпция за невиновност (също и в КПДООН, чл. 40.2 (b) (i) и Директива 2016/343/ЕС).

ЕКПЧ, чл. 6§3

- ☛ Правото на защита включва:
 - информация за характера и причината за обвинението (също и КПДООН, чл. 40.2 (b) (ii))⁸;
 - подготовка на защитата (достатъчно време, адекватни средства – напр. право на достъп до материалите по делото, както и консултация с адвокат) (също и в КПДООН, чл. 40.2 (b) (ii));
 - право да се защитава лично или чрез правна помощ (практическа и ефективна правна помощ), правото да комуникира със своя адвокат насаме (виж и КПДООН, чл. 40.2 (b) (ii), Директива 2013/48/ЕС и Директива 2016/800/ЕС, чл. 6), правна помощ (също и Директива 2016/800/ЕС, чл. 18), разпит на свидетели (също и

⁶ В Ирландия, Законът за децата от 2001 г., както е изменен, член 94 съдържа съпоставима разпоредба за закрити съдебни заседания, като предвижда кой може да присъства по дела, свързани с деца.

⁷ Законът за децата от 2001 г. в Ирландия, изменен, член 73(1) предвижда, че „доколкото практически е възможно, изслушването в Съда се организира така, че времето, което заинтересованите лица трябва да изкачат, за да бъде разгледано делото, се свежда до минимум“.

⁸ В Ирландия, Законът за децата от 2001 г., както е изменен, член 57 определя информацията, която трябва да бъде предоставена на арестувано дете, задържано от полицията в полицейско управление (Garda). Този член предвижда и че детето трябва да бъде информирано за правото си да се консултира с адвокат и как да направи това.

КПДООН, чл. (чл.40.2 (b) (iv)), бесплатно съдействие от преводач (също и КПДООН, чл. 40.2 (b) (vi) и Директива 2010/64/ЕС);

- ефективно участие (също и Директива 2016/800/ЕС, чл. 16): напр. правото да присъства, да бъде изслушван и да участва, правото да изразява (или не) своето мнение и правото да запази мълчание по време на производството.

Както вече бе посочено, повечето от тези принципи са изброени и в други международни и регионални актове за децата, като например КПДООН, Насоките относно CFJ на СЕ и Директива 2016/800/ЕС.

2.2 Специфична роля на адвоката, който защитава дете "

Специфичната роля на адвоката за деца е да подпомага детето да упражнява ефективно правото си на защита, съгласно член 6.2 от Директива 2016/800/ЕС. За да се разбере какви умения трябва да притежават адвокатите при защита на дете в конфликт със закона, е важно да се прочете последният член заедно с членове 40 и 12 от КПДООН.

Член 40.2 (b) (ii) от КПДООН гласи: *„Всяко дете, което е заподозряно или признато за виновно в нарушаване на наказателния закон следва да има най-малко следните гаранции: (...) правото да получи правна или друга подходяща помощ в подготовката и представянето на неговата защита“*.

Това означава, че деца, които са обвинени в нарушаване на наказателното право, имат право на правна помощ и справедливо отношение в една правосъдна система, която зачита техните права.

Член 12.1 от КПДООН подчертава важността да се: *„...осигурява на детето, което може да формира свои собствени възгледи, правото да изразява тези възгледи свободно по всички въпроси, отнасящи се до него, като на тях следва да се придава значение, съответстващо на възрастта и зрелостта на детето“*.

Следователно, децата имат право да кажат какво мислят и тяхното мнение да бъде вземано предвид, когато те са в конфликт със закон⁹. Правото да изразят мнението си е тясно свързано с правото им да бъдат информирани на всеки етап от производството. Нивото на участието на детето в решенията, които го засягат, трябва винаги да е адекватно на нивото му на зрялост.

Независимо дали адвокатът е избран от детето или е назначен служебно от съд или от компетентен орган, той трябва:

а. Да бъде доверено лице за детето

За да спечели доверието на детето, адвокатът трябва да бъде обучен как да:

- ☛ **Насочва детето по време на съдебното производство за непълнолетни;** За целта адвокатът трябва добре да познава начина, по който функционира системата за детско правосъдие (особено системата за социални услуги, която играе ключова роля в този вид въпроси) и да са му известни различните мерки, които могат да бъдат предприети в този вид производства. Това може да включва избягване на съдебно производство, когато е в най-добрия интерес на детето (напр. чрез предложение за отклоняване и алтернативни мерки). Нещо повече, адвокатите за деца трябва добре да разбират ролята на всеки участник в системата за детско правосъдие и да могат да обясняват ролята си на детето. Адвокатът е единственият професионалист, който трябва да присъства по време на цялото съдебно производство по дела за непълнолетни (както и след приключването му). Поради това е важно детето да бъде представлявано от един и същ адвокат през различните етапи на производството, когато е възможно.
- ☛ **Информира детето за правата му на адаптиран (т.е. разбираем за него) език;**
- ☛ **Информира детето за различните варианти и да формира реалистични очаквания;**
- ☛ **Слуша детето и взема предвид неговата гледна точка;** Това е от основно значение, за да се гарантира правото на детето да участва ефективно в процеса. Ако детето не изразява мнението си, защото не е в състояние или не желае да направи това, адвокатът трябва просто да гарантира спазването на правата на детето и да се увери, че съдията разполага с необходимите средства за формиране на мнение и евентуално вземане на решение в най-добрия интерес на детето.
- ☛ **Установява доверителни отношения с детето;**
- ☛ **Общува по подходящ начин с детето по време на производството чрез изграждане на активна двупосочна комуникация;**
- ☛ **Среща се с детето няколко пъти в среда, която е подходяща и адаптирана към нуждите на детето;**
- ☛ **Прави редовна преценка на зрелостта и развиващите се умения на детето**

б. Да бъде говорител на детето и защитник на неговите мнения и интереси

Връзката на адвоката с детето не трябва да бъде повлияна от семейството на детето или от други лица, които носят родителска отговорност. Адвокатите трябва да работят според инструкциите на детето и в неговия най-добър интерес, а не в този на членовете на семейството, дори ако адвокатът е назначен и следователно получава възнаграждение от семейството.

- ☛ **Да разбира каква е гледната точка на детето и да я предава чрез формалната процедура;** В хода на слушане и общуване с детето, адвокатите трябва да се опитат да разберат какво е разбирането на детето за ситуацията и какви са неговите желания, за да предадат посланието на съдията, дори ако мнението на детето не изглежда правилно, реалистично или релевантно в очите на един възрастен. От съществено значение е детето да усеща, че е чуто, да бъде разбрано и подкрепено, така че гласът му да присъства в производството. След това адвокатът ще има възможността да посъветва детето и да му обясни последствията от неговите разсъждения. По този начин детето ще може да вземе информирано решение. Освен това е необходимо адвокатът да изложи логиката на детето в дебата между възрастните, без да го лишава от правото му да говори пред съдията или пред съответните органи.
- ☛ **Да определя най-добрия интерес на детето** (анализ на всеки отделен случай); Адвокатът винаги трябва да е в състояние да прецени възможното въздействие (положително или отрицателно) от всички решения, засягащи детето и доброто му физическо и психическо състояние. Оценката и определянето на най-добрия интерес на детето изискват съблюдаване на принципите на справедливия процес. Освен това, мотивите към решението трябва да доказват, че тези процесуални права са изрично взети под внимание. (CRC/C/GC/14, §6)
- ☛ **Да поиска използването на всички необходими процесуални адаптации,**⁹ защото децата в конфликт със закона имат право да се явяват в специализирани производства, адаптирани към тяхната възраст и потребности. По-специално на детето се осигуряват следните гаранции:
 - създаване на аудиовизуални записи при разпит от полицията или други правоприлагащи органи;
 - съдебни заседания, провеждани при закрити врата (като общо правило) (виж също Пекински правила 8.1 и 8.2) □;
 - дела с участието на деца, трябва да бъдат гледани своевременно и надлежно;
 - участие на носещите родителска отговорност (или друг подходящ възрастен);

⁹ Виж Директива 2016/800/ЕС, чл. 5, 9, 13, 14.2 и 15.

- родителите следва да получават цялата необходима информация относно положението на детето си (същата информация, която детето има право да получи) и имат право да го придружават по време на съдебни заседания, както и по време на други етапи от наказателното производство (ако не са в положение на конфликт на интереси с детето). Следователно всяко дете в конфликт със закона, има право да бъде придружавано от родителите си и от адвокат, без да се налага да избира между всеки един от тях.
- ☛ **Да даде възможност гласът на детето да бъде представен на другите заинтересовани страни** (родители или друг подходящ възрастен и специалисти, работещи в системата за детско правосъдие). Адвокатът трябва да бъде в контакт с всички заинтересовани страни в присъствието на детето, ако това е възможно, за да не бъде изключен от техните решения. Той трябва да формира мултидисциплинарно сътрудничество с цел да се увери, че гласът на детето е чул в производството. При всички случаи всеки професионалист трябва да пази поверителността на професионалната информация.
- ☛ **Да кани детето да участва в решенията, които го засягат;** Адвокатите винаги трябва да напомнят на съдиите да вземат предвид мнението на детето и да излагат мотиви в случай на отказ да приемат неговите желания.

с.с. Да работи в сътрудничество с други специалисти в системата за детско правосъдие

В няколко държави-членки на ЕС, според нашето изследване,¹⁰ адвокатът за деца често не се разглежда като средство за постигане на най-добрия интерес на детето и по тази причина той понякога може да бъде считан за „противник“ от други професионалисти (включително например съдии, социални работници, настойници, пробационни служители, психолози, психотерапевти или други). Затова е важно адвокатът на децата да разбира ролята си в контекста на системата за детско правосъдие, за да играе активно участие в нея.

По-специално това означава, че адвокатът трябва:

- ☛ да разбира своята **особена роля** и какви са неговите функции в рамките на съдебното производство с непълнолетни;
- ☛ добре да **разбира как функционира системата и ролята на всички заинтересовани страни**, участващи в нея;
- ☛ да е информиран относно възможността да получи **подкрепа от други професионалисти** в работата му като адвокат;

¹⁰ Всички национални доклади по проекта „Моят адвокат, моите права“ са на разположение на: www.mylawyermyrights.eu.

- ☛ да **комуникира** непрекъснато с различните специалисти, участващи по делото;
- ☛ да укрепва **сътрудничеството** между тези различни професионалисти;
- ☛ да **насърчава взаимното познаване** на ролите и задачите един на друг;
- ☛ да **запознава с мнението на детето** другите професионалисти (това включва и положителната или негативната обратна връзка на детето относно конкретен специалист).

d. Да обръща специално внимание на специфичните права на детето

- ☛ **Право на участие** в съдебно производство с непълнолетни (КПДО-ОН, чл. 12; ЕКПЧ, чл. 6; и Директива 2016/800/ЕС, чл. 16.1)¹¹ Детето има право да участва ефективно, да бъде изслушвано и да изразява своите възгледи, но в същото време детето има право да запази мълчание ☐

Адвокатът трябва:

- да изслушва детето на всеки етап от производството, да взема предвид мнението му и да го съобщава на другите специалисти по време на производството.

- ☛ **Право на информация** (Директива 2016/800/ЕС, чл. 4 и Директива 2012/13/ЕС)¹² е правото на детето незабавно да бъде информирано за всички негови права и за общите аспекти на протичането на производството. ☐

Адвокатът трябва:

- да гарантира, че на детето е предоставена цялата необходима информация в писмен вид (чрез Декларацията за правата¹³), устно или и по

¹¹ В Ирландия, Законът за децата от 2001 г., както е изменен, член 96(1)(а) гласи, че: „Всеки съд, който се занимава с деца, обвинени в престъпления, следва да има предвид принципа, че децата имат права и свобода пред закона, с които се ползват и възрастните, и по-специално правото на изслушване и участие в каквито и да са съдебни производства, които могат да ги засегнат...“

¹² В Ирландия, Законът за децата от 2001 г., както е изменен, член 57 определя информацията, която трябва да бъде предоставена на арестувано дете, задържано от полицията в полицейско управление (Garda). Този член предвижда и че детето трябва да бъде информирано за правото си да се консултира с адвокат и как да направи това.

¹³ Директива 2016/800/ЕС, чл. 4.3 и Директива 2012/13/ЕС, чл. 4.

двата начина, на прост и достъпен език, и да гарантира, че тази информация е получена от детето и е била добре разбрана;

- да продължава да информира детето, като повтаря една и съща информация няколко пъти, ако това е необходимо, за да е сигурен, че детето я е разбрало правилно;
- да отговаря на всички въпроси на детето и да се увери, че то действително разбира отговора (което не винаги е така).

❖ **Право на носителя на родителска отговорност да бъде информиран** (Директива 2016/800/ЕС, чл. 5)¹⁴ за същата информация, която детето има право да получи.

Адвокатът трябва:

- да информира детето за това право;
- да помогне на детето да се свърже с родителите си (или друг подходящ възрастен), за да улесни упражняването на това право.

❖ **Право на адвокатска защита** (Директива 2016/800/ЕС, чл. 6)¹⁵ **включва правото на достъп до адвокат** от момента, в който детето е заподозряно или обвинено в извършване на престъпление (Директива 2013/48/ЕС, член 3). За повече информация виж **ТО 3**, което предоставя контролен лист за проверка на правото на адвокатска защита

¹⁴ В Ирландия, Законът за децата от 2001 г., както е изменен, член 58 изисква, наред с другото, полицията (Garda) да уведоми родителите или настойника на детето за неговото арестуване „възможно най-бързо“ и да изиска тяхното присъствие в полицейското управление „незабавно“.

¹⁵ В Ирландия, Законът за децата от 2001 г., както е изменен, член 57(b) гласи, че служителят, който отговаря за полицейското управление, ще информира дете, което е арестувано, „че има право да се консултира с адвокат и как може да се ползва от това право“.

Право на адвокат: достъп и защита/помощ

1. Както вече бе подчертано, в пакета директивите на ЕС за справедлив съдебен процес трябва да се разглеждат заедно. Затова е нужно да се подчертае, че чл. 6 от Директива 2016/800/ЕС за „адвокатска помощ“ трябва да се тълкува във връзка с Директива 2013/48/ЕС за „правото на детето на достъп до адвокат“.

Директива 2016/800/ЕС, чл. 6.1 („Адвокатска защита“):

„Децата, които са заподозрени или обвиняеми в рамките на наказателното производство, имат право на достъп до адвокат в съответствие с Директива 2013/48/ЕС. Нищо в настоящата директива, по-специално в настоящия член, не засяга това право.“

Според рамката, въведена от Директива 2016/800/ЕС, сега държавите-членки имат задължение да подсиgurят адвокатска помощ на децата и това задължение трябва да бъде въведено в националното законодателство на страните-членки. Това означава, че при всички случаи децата трябва да получават адвокатска помощ и тази помощ не може да се ограничава до гарантиране на достъпа до адвокат или до простото присъствие на адвокат в съдебното производство. На адвоката трябва да се позволи да има активна роля и участие във всички фази и стъпки на производството.

Директива 2016/800/ЕС, съображение 25:

„Тъй като децата са уязвими и невинаги са в състояние да разберат напълно и да проследят наказателното производство, те следва да получават адвокатска защита в случаите, посочени в настоящата директива. В тези случаи държавите-членки следва да осигурят защита от адвокат, ако детето или носителят на родителска отговорност не са осигурили такава защита.“

2. Възможността за дерогация на правото на достъп до и помощ от адвокат, позволена и от двете директиви (Директива 2013/48/ЕС и Директива 2016/800/ЕС), трябва да се тълкува строго стеснително от страните-членки и да е възможно най-ограничена. В Директива 2016/800/ЕС, по-специално, има няколко разпоредби, които насърчават страните-членки да не дерогират правото на адвокатска помощ при случаи на деца.

Директива 2016/800/ЕС, съображение 26:

„Адвокатската защита съгласно настоящата директива предполага, че детето има право на достъп до адвокат в съответствие с Директива 2013/48/ЕС. Поради това, когато прилагането на дадена разпоредба от Директива 2013/48/ЕС води до невъзможност детето да получи адвокатска защита съгласно настоящата директива, тази разпоредба не следва да се прилага спрямо правото на децата да имат достъп до адвокат съгласно Директива 2013/48/ЕС. От друга страна, дерогациите и изключенията от адвокатската защита, предвидени в тази директива, не следва да засягат правото на достъп до адвокат в съответствие с Директива 2013/48/ЕС или правото на правна помощ в съответствие с Хартата и ЕКПЧ, както и с националното и друго законодателство на Съюза“.

3. Държавите-членки са длъжни да осигуряват адвокатска помощ за децата. Децата не могат да се отказват от това си право. Такъв отказ не е предвиден в Директива 2016/800/ЕС. Такова заключение се поражда и от Директива 2016/1919/ЕС за правната помощ

Директива 2016/1919, съображение 9:

“Без да се засяга член 6 от Директива (ЕС) 2016/800, настоящата директива не следва да се прилага, когато заподозрените или обвиняемите, или исканите за предаване лица се отказват от правото си на достъп до адвокат съответно по член 9 или член 10, параграф 3 от Директива 2013/48/ЕС и не са оттеглили този отказ, или когато държавите членки прилагат временните дерогации в съответствие с член 3, параграфи 5 или 6 от Директива 2013/48/ЕС, за периода на тези дерогации.“

Адвокатът трябва:

- да провери дали достъпът до правна помощ е бил предоставен без неоснователно забавяне, след като детето е узнало, че е заподозряно или обвиняемо в извършването на престъпление;
- да се увери, че има възможност да се срещне с детето и да общува поверително, преди да започне каквото и да е процесуално действие или заседание;
- да съдейства активно на детето;

- да осигури ефективното участие на детето;
 - по време на разпит от правоохранителните органи (напр. полиция);
 - по време (най-малко) на извършване на следствено действие или на друго действие като разпознаване, очна ставка и следствен експеримент;
 - преди детето да се яви пред компетентния съд или съдия;
 - по време на съдебното производство;
 - по време и след лишаване от свобода (за повече информация, виж разделите „По време на съдебния процес“ и „След съдебния процес“ □).
- ☛ Правото на правна помощ (Директива 2016/800/ЕС, чл. 18 и Директива 2016/1919/ЕС) е правото на детето да получи безплатна правна помощ и по този начин ефективно да упражни правото да бъде подпомогано от адвокат. Държавите-членки на ЕС следва да гарантират, че децата имат справедлив достъп до националната система за правна помощ, за да гарантират ефективното упражняване на правото им да бъдат подпомогани от адвокат. Пекинските правила предвиждат също, че: *„по време на производството непълнолетният има право да бъде представляван от правен съветник или да кандидатства за безплатна правна помощ, когато в държавата има такава помощ“* (Правило 15.1).

Адвокатът трябва:

- да гарантира, че детето има достъп до правна помощ съгласно националните правила;
 - да се увери, че не му се заплаща и/или че не е инструктиран от родителите на детето;
 - да бъде обучен как да представлява деца.
- ☛ Правото на личностна характеристика/индивидуална оценка (Директива 2016/800/ЕС, чл. 7) е правото на детето да бъде оценено въз основа на неговите индивидуални характеристики и обстоятелства. (виж **ТО 4**, което предоставя контролен лист за проверка на правото за индивидуална оценка.)¹⁶

¹⁶ В подготвителната фаза на Наръчника, Детски кръг (Child Circle) проведе изследване и анализ на чл. 7 и разработи контролен лист относно ролята на адвоката в индивидуалната оценка.

Трябва да се вземат предвид фактори като личността и зрелостта на детето, неговият икономически, социален и семеен произход и всяка специфична уязвимост, за да се определят ad hoc мерки, решения или действия, които трябва да бъдат предприети по време на съдебното производство с непълнолетни.

Директива 2016/800/ЕС не предписва конкретна роля на адвокатите във връзка с индивидуалната оценка. Въпреки това, тъй като резултатите от индивидуалната оценка имат потенциал да бъдат от основно значение за протичането и изхода от производството, адвокатите трябва да имат възможност да участват в нея. Това е важно, за да се гарантира, че оценката е извършена по най-добрия възможен начин и следователно отразява индивидуалните потребности и характеристики на детето.

Приложното поле на член 7 от Директива 2016/800/ЕС е много широко. На първо място, важно е да се уточни, че индивидуалната оценка очевидно не е насочена към установяване на факти от престъплението или на факта, че детето е участвало в престъплението. Независимо от това, разглеждането на всички обстоятелства по делото може да повлияе и да определи:

- ☛ **Обхватът на отговорността на детето (Директива 2016/800/ЕС, съображение 35);**
- ☛ **Процедурата или други мерки до окончателното произнасяне на присъдата;**
- ☛ **Мерките за справяне с последиците от отговорността.**

Следователно, адвокатът трябва да:

- провери дали оценката е била извършена по подходящ начин;
 - гарантира, че оценката е била взета правилно под внимание при избора на мерките и процесуалните стъпки по време на съдебното производство с непълнолетни, а също и при произнасянето на присъдата;
 - знае как и кога да използва информацията, съдържаща се в индивидуалната оценка.
- ☛ **Правото на неприкосновеност на личния живот** (Директива 20016/800/ЕС, чл. 14)¹⁷ предвижда, че:

¹⁷ В Ирландия, Законът за децата от 2001 г., както е изменен, член 94 съдържа съпоставима разпоредба за закрити съдебни заседания, като предвижда кой може да присъства по дела, свързани с деца.

- Съдебните заседания, трябва да бъдат провеждани при закрити врата и съдиите би трябвало да могат да решават да провеждат заседания по такива дела при закрити врата (виж също Пекински правила 8.1 и 8.2); ☐
- Аудио-визуалните записи не се разпространяват публично;
- Медиите предприемат мерки за саморегулиране, за да постигнат целите, съдържащи се в това право

В по-широк смисъл, КПДООН (по-специално чл. 40.2 (b) (vii)) предвижда, че детето има правото на пълното зачитане на неприкосновеността на личния му живот на всички етапи от производството.

Адвокатът трябва:

- да осигури това право да се съблюдава.
- ☛ **Правото детето да бъде придружавано от носителя на родителска отговорност (или друг подходящ възрастен) по време на производството, когато това е в най-добрия интерес на детето (Директива 2016/800/ЕС, чл. 15)¹⁸.**
- Адвокатът трябва:
- да осигури това право да се съблюдава;
 - да помогне на детето да се свърже с подходящия възрастен(и), ако родителите му не са на разположение или не са подходящи.
- ☛ **Правото на ефективно средство за правна защита** в случай на нарушение на едно от правата, залегнали в Директива 2016/800/ЕС (Директива 2016/800/ЕС, чл. 19). 2016/800, art. 19).

Адвокатът трябва:

- да информира детето за наличните средства за правна защита;
- да осигури компетентните национални органи да приведат в действие тези средства за правна защита, когато такива се предоставят;

¹⁸ В Ирландия Законът за децата от 2001 г., както е изменен, член 91 изисква родителите/настойниците да присъстват на всички етапи на, наред с другото, всяко съдебно производство с непълнолетни, като има и санкции за неприсъствие. Изключения могат да се правят, когато не е в интерес на правосъдието родителят или настойникът да присъстват, ако местонахождението на родителя или настойника е неизвестно или ако въпросното дете е със сключен брак.

- да използва стратегически съдебни дела като инструмент за оспорване на нарушенията на правата на детето в съдебните производства с непълнолетни; (виж **ТО 2** за допълнителна информация относно стратегически съдебни дела);
- да се увери, че предпочитаното средство за правна защита е справедливо, ефективно и достъпно за детето (ако е необходимо, винаги трябва да има правна помощ, за да се осигури ефективен достъп до средствата за правна защита);
- да се увери, че детето може да получи справедливо обезщетение за нарушаване на неговите права.

Когато детето е лишено от свобода

То има и други специфични права, които са гарантирани:

- ❖ **Правото на медицински преглед, включително право на медицинска помощ**, е правото на детето, лишено от свобода, на оценка на общото му психическо и физическо състояние (Директива 2016/800/ЕС, чл. 8)¹⁹.

Адвокатът трябва:

- да поиска преглед, когато такъв все още не е извършен по инициатива на компетентните органи;
- да се увери, че прегледът е извършен без неоснователно забавяне от квалифициран специалист;
- да се увери, че изследването не е твърде инвазивно за детето;
- да се увери, че прегледът е зачел неприкосновеността на личния живот на детето и е извършен при отсъствие на полицейски служител или друг компетентен орган;
- незабавно да уведоми компетентните органи, ако медицинският преглед разкрие някаква форма на малтретиране, понесено от детето по време на ареста или докато е в ареста;
- да поиска медицинска помощ, ако е необходимо.

¹⁹ Въпреки че не е конкретно за децата, в Ирландия, Законовият акт (SI) 119/1987 Закон за наказателното правосъдие от 1984 г. (Наредба за лицата, задържани в полицейски участъци (Garda Siochana Stations) от 1987 г.), член 21, изисква полицейският служител, който отговаря за участъка, да извика медицинско лице за задържаното лице, което, наред с другото, е ранено, под влияние на алкохол или наркотици и не може да бъде изправено на крака или което по друг начин се нуждае от медицинско обслужване. Ако това е извънредна ситуация, отговорният служител може да уреди прехвърлянето на лицето в болница.

- ❖ **Правото да се ограничи използването на лишаването от свобода и да се увеличи максимално прилагането на алтернативни мерки за задържане** (Директива 2016/800/ЕС, чл. 10 и 11)²⁰ означава, че:

- Лишаването от свобода следва да се използва само като крайна мярка;
- Лишаването от свобода на дете следва да бъде ограничено до най-краткия подходящ срок;
- Алтернативните мерки за задържане винаги трябва да са първият вариант.

Адвокатът трябва:

- да познава и разбира системата за детско правосъдие, за да може да предложи алтернативни мерки за задържане;
- да се увери, че съдията е приложил този принцип, като активно провери дали е имало подходяща мярка, по-малко вредна от лишаването от свобода;
- да проверява дали се извършва редовно преразглеждане на мярката, когато детето е лишено от свобода;
- да посещава детето, когато то е задържано;
- да помага на детето да поддържа връзка с родителите си или с подходящ възрастен(и) по време на лишаването от свобода.

- ❖ **Правото на специално отношение при лишаване от свобода** (2016/800/ЕС, чл. 12)²¹ включва:

- правото на детето да бъде отделено от възрастните по време

²⁰ В Ирландия, Законът за децата от 2001 г., както е изменен, член 96(2) гласи, че „период на задържане трябва да бъде наложен само като крайна мярка“.

²¹ В Ирландия, Законът за децата от 2001 г., член 158 определя целите на възпитателните училища в Ирландия, която е „да насърчава реинтеграцията им [на децата] в обществото и да ги подготви да заемат мястото си в общността като лица, които спазват закона и са в състояние да дадат положителен и продуктивен принос за обществото“. Това се прави чрез предоставяне на „подходящи образователни, обучителни и други програми и средства“, като същевременно се отчитат, наред с другото, благополучието на детето, осигуряването на подходящи грижи и надзор, взаимоотношенията между детето и неговото семейство. Член 199 от същия закон предвижда възможността децата да практикуват своята религия.

на задържането, (включително по време на полицейско задържане), освен ако обратното е в най-добрият интерес на детето;

- правото на здраве и физическо и умствено развитие;
- правото на образование и обучение (включително, когато детето има физически, сетивни или умствени увреждания);
- правото на семеен живот, което детето трябва да може да упражнява ефективно и регулярно чрез редовни контакти, посещения, временно завръщане в семейството и т. н.;
- правото на достъп до програми, които насърчават развитието и реинтеграцията на детето в обществото;
- правото на свободно упражняване на религия или вяра.

Адвокатът трябва:

- да предприеме подходящи действия, когато научи от детето, че някое от тези права не се спазва;
- да съветва детето как да предприеме съответните действия само (например чрез подаване на жалба).

3. Кодекс на поведение за адвокатите на деца в делата с непълнолетни

Основните принципи на ООН за ролята на адвокатите (BPRL), Правило 26 гласи „*Кодексите за професионално поведение за адвокати трябва да се разработват от юридическата гилдия чрез подходящите органи или от законодателство в съответствие с националния закон и обичай, и признатите международни стандарти и норми*“.

Националните кодекси за поведение на адвокатите, регистрирани в държави-членки на ЕС, са на разположение на уебсайта на Съвета на адвокатските колегии и правните дружества в Европа (CCBE): <http://www.ccbe.eu/documents/professional-regulations/#panel-712-0A>. Няма специални кодекси за поведение на „адвокатите за деца по съдебни производства с непълнолетни“, публикувани от държавите-членки на ЕС. По-често могат да се намерят текстове като част от общия кодекс за поведение на адвокатите, които да обясняват как детето трябва да се изслушва и как да се управлява връзката с родителите му (или с подходящ възрастен).

Сценарии, базирани на проучването

 В Белгия, нов правилник на AVOCATS.BE (чл. 2.24) изяснява условията, които трябва да бъдат изпълнени от адвокат, който желае да се регистрира и да остане в списъка на секцията за деца на неговата адвокатска колегия;

 В Италия, общият Кодекс за поведение на адвокатите (чл. 56) предвижда съдебно заседание, в което участва детето, докато в повечето местни адвокатски колегии има конкретни списъци на „детски адвокати“. За включването в тези списъци има специални условия и обучение

 В България, Кодексът за поведение на адвокатите не съдържа каквито и да е разпоредби, свързани с деца, с изключение на обща забрана за възрастова дискриминация.

Адвокатът трябва:

- да провери дали на национално или местно ниво има специален кодекс за адвокати за деца;
- да запита компетентните органи (национални или местни адвокатски колегии), за да насърчи разработването на специален регламент относно ролята на адвокатите за деца (ако все още няма такъв специален кодекс или регламент).

С. ПОЕТАПЕН ПОДХОД КЪМ СЪДЕБНО ПРОИЗВОДСТВО, В КОЕТО Е ЗАЩИТАВАНО ДЕТЕ

Тази част е по-практическа и има за цел да насочи адвоката по време на всеки етап от съдебното производство с непълнолетни.

1. Общо (на всички етапи от производството)

1.1 Как да комуникирам ефективно с детето?

„Детето и неговият помощник (адвокат) трябва да разполагат с достатъчно време и възможности за подготовка на защитата си. Комуникацията между детето и неговия помощник, писмена или устна, следва да се осъществява при такива условия, че поверителността на това общуване да бъде изцяло зачитана (...).“ (МПГПП, чл. 14 (3) (b) и CRC/C/GC/10, §50)

Възможно е детето да се затруднява да разбере как функционира системата за детско правосъдие. Следователно е жизненоважно възрастните, представляващи деца, да могат да гарантират, че детето е разбрало какво се случва и защо, както и че неговото мнение е изслушано и представено по подходящ начин. Много повече, отколкото при възрастните, адвокатите трябва да поемат отговорността да гарантират, че децата в конфликт със закона могат да участват ефективно в производството чрез адаптирани процедури.

а. Общуване

Общуването е основният елемент за изграждане на връзката между адвоката и детето.

Принципно първата стъпка към добро общуване за адвоката е да изслуша детето, колкото дълго е необходимо и да запази спокойствие през паузите на мълчание.

Добрата комуникация ще повиши доверието на детето в адвоката. Поради това е важно да се общува по адаптиран начин, като се вземат предвид потребностите и възможностите на детето още от първия момент на срещата. Първоначалното впечатление на детето за неговия адвокат обикновено предопределя цялата връзка. Ето защо е от съществено значение приспособяването на езика и адресирането на нещата по различен начин за децата. Адвокатите винаги трябва да имат предвид, че всяко дете ще има различни индивидуални потребности. Следователно, средствата за комуникация и език трябва да бъдат адаптирани към всяко дете.

Например, много деца, които се явяват пред съд, имат увреждания в развитието и/или тежки езикови проблеми. В някои случаи тези условия не са очевидни и това е друга причина, поради която сътрудничеството на адвокатите с другите участващи специалисти (като социалните служби, психолозите, психотерапевтите и специализираните лекари) е жизненоважно.

б. Използван език

Когато среща детето за пръв път, адвокатът трябва¹:

- да използва разбираем за децата език: да опрости изказа, да избягва жаргон и правна терминология, да използва визуални помощни средства или напомнителни бележки;
- да адаптира езика на тялото си, за да успокои детето;
- да се опита да установи и поддържа подходящ визуален контакт (усмивка, кимване, използване на невербални сигнали и т.н.). Това демонстрира безусловно положително отношение, улеснява откритостта на говорещия и помага на детето да се съсредоточи и да слуша;

¹ Елементите по-долу са изброени въз основа на информацията, получена по време на два семинара. Първият бе организиран в Лондон от Правния център за детско правосъдие (<http://www.yjlc.uk/>) през юни 2017 г. Повече информация за комуникационните техники можете да намерите на техния уебсайт: <http://www.yjlc.uk/new-sra-toolkit-for-youth-court-advocacy> и на уебсайта на Регулаторния орган за адвокати, който е разработил комплект помагала за подпомагане на адвокати, практикуващи в Младежкия съд: <http://www.sra.org.uk/solicitors/cpd/youth-court-advocacy/communicating-effectively.page>. Комплектът помагала е разработен с подкрепата на Just for Kids Law (<http://www.justforkidslaw.org/>) и Асоциацията на ръководителите на експертите за работа с младежи правонарушители (<http://aym.org.uk/>). Вторият семинар бе организиран от Fair Trials (<https://www.fairtrials.org/>) в рамките на проекта „Подобряване на правата на защита на децата“ в Лондон през юли 2017 г. Семинарът за „комуникиране със заподозрени и обвиняеми деца“ бе ръководен от Mai van Dijk – Fleetwood-Bird, психолог по речта и езика. Повече информация може да бъде намерена на: <https://www.fairtrials.org/the-abcs-of-fair-trials-language-in-the-juvenile-justice-system/>.

- да намери средства, с които да обясни на всяко дете информацията, която то трябва да знае и да я приспособи към нивото на зрялост и способности на всяко дете;
- да използва кратки изречения и прост речник;
- да използва рисунки, снимки, изображения;
- да не използва понятия, отнасящи се до време (напр. преди две седмици, миналата година, следващото заседание...), които за децата са трудно разбираеми;
- да повтаря изявленията, направени от детето, казвайки например: „ти каза ххххх, с което искаше да кажеш уууу?“ Това е много важно, защото позволява на детето да спре и да помисли за фактическото съдържание на казаното от него и дава възможност на адвоката да провери дали е разбрал правилно;
- да реагира на думи, фрази или емоции. Това позволява на детето да помисли върху думите или емоциите си и може да отвори допълнителни области за обсъждане;
- да обобщава какво е казало детето. Това е ключово умение за въвеждане на структура в разговора. Адвокатът може да използва този инструмент, за да затвърди своето разбиране за случая, да обедини различните аспекти, повдигнати от детето в последователно изречение и след това или да задълбочи в това, което детето вече е казало или да прехвърли разговора върху нова тема;
- активно да слуша това, което детето трябва да каже, без да се опитва да интерпретира думите му;
- да разбира, че използваният от децата речник често е различен или думите имат различни значения от тези за възрастните;
- да разбира жаргона, използван от детето, но да не го използва с другите специалисти;
- да се увери, че детето е разбрало процесуалните си права и цялата друга релевантна информация;
- да избягва водещи въпроси (напр. да не пита „Разбираш ли?“), тъй като децата често са поддават на внушения и са отстъпчиви, което може да накара детето да отговори автоматично с „Да“;
- да използва хумор, но без сарказъм, идиоми или диалекти, които детето може и да не разбира;
- да сложи конкретна информация за деца на уебсайта на своята адвокатска кантора;
- да насърчава, с участието на други професионалисти, разработването и използването на конкретни материали като разбираеми за деца документи/папки относно полицейско задържане, полицейски раз-

пити, наказателно преследване, пробация, съдебни заседания, механизми за подаване на жалби и вътрешни правила на институциите за детско правосъдие.

Когато **детето не разбира или не говори езика на производството, адвокатът трябва:**

- да се увери, че компетентните органи разполагат с преводач, който да улесни комуникацията;
- да се увери, че компетентните органи са осигурили превод на най-съществените документи по делото (Директива 2010/64/ЕС, чл. 3);
- да се увери, че когато детето е разпитвано, присъства преводач, както и самият адвокат.

с. Начини на комуникация

Важно е да се помни, че децата не използват същите начини за комуникация като възрастните, така че адвокатът трябва да е запознат с тези, които използват децата, и да адаптира своя начин на комуникация, за да изгради добри взаимоотношения с детето.

Връзка с детето може да се постига:

- ☛ с писмо;
- ☛ по телефона (включително с SMS);
- ☛ чрез социални мрежи;
- ☛ лично.

Адвокатът трябва:

- да попита детето кой е предпочитаният му начин на комуникация;
- да опита да използва комуникационното средство, с което детето най-много е свикнало (напр. имейли, Facebook, SMS съобщения, WhatsApp² или други);
- да обясни на детето, че всички социални мрежи за комуникация

² Мобилно приложение, което включва система за незабавни съобщения чрез интернет

не гарантират едно и също ниво на конфиденциалност – например, полицейски служители могат да анализират съдържанието (WhatsApp или писмени съобщения) при изключен телефон в хода на разследването;

- да определи ясни правила за това кога детето може да се свързва с него и да очаква отговор. Въпреки че тези методи са по-ефективни от изпращането на писмо, те могат да доведат до това детето да се свързва с адвоката по всяко време и да очаква незабавен отговор.
- да информира детето за обичайните практики на работа;
- да обясни ясно на детето значението на правната помощ и защитата, за да запази контакта с него. Например, едно дете може да променя телефонния си номер често и то трябва да е наясно с необходимостта да уведоми адвоката за това;
- когато детето е лишено от свобода, да предпочита посещение в полицейската килия или институция, а не по телефона;
- по принцип, да избира лични срещи с детето, за да използва горепосочените езикови техники.

1.2 Поверителност и неприкосновеност на личния живот

Всеки национален кодекс за поведение предвижда общуването и консултациите между адвоката и клиента да бъдат поверителни. Адвокатите трябва да играят основна роля в обезпечаването на поверителността на комуникациите, за да гарантират защитата на неприкосновеността на личния живот на детето.

а. Поверителност

(Виж КПООН, чл. 40.2 (b) (vii) и Директива 2016/800/ЕС, чл. 14)

Адвокатът трябва:

- да се увери, че в стаята, в която се провежда консултацията, е насаме с детето;
- да осигури стаята да е адаптирана за дете. Съгласно Насоките относно CFJ на CE, § 62: „доколкото е уместно и възможно, стаята за интервю и за изчакване трябва да бъдат пригодени за деца с приятелска за тях среда“;
- да се увери, че това, което казва детето, няма да бъде публично споделено и разпространено.

Когато детето е лишено от свобода, адвокатът трябва:

- да осигури да няма служител на правоохранителните органи при поверителни срещи, ако няма причини, свързани със сигурността;
- да попита детето дали е само, когато разговаря с него по телефона

б. Поверителност

Международните (BPRL, Правила 8 и 22, PGALA, Насока 10) и регионалните (Директиви 2013/48/ЕС, чл. 4 и 2016/800/ЕС, член 5.6) стандарти предвиждат, че поверителността на комуникацията между децата и техния адвокат, когато адвокатът им оказва професионална помощ, винаги следва да се спазва. Тази поверителност включва срещи, кореспонденция, телефонни разговори и други форми на комуникация, допустими по националното законодателство.

Адвокатът трябва:

- да информира детето за факта, че определени аспекти на тяхното общуване трябва и ще останат поверителни;
- да обясни на детето, че родител или подходящ възрастен не са защитени със същата поверителност. След това детето ще може да реши дали родителите (или подходящите възрастни) могат да присъстват по време на общуването им или не;
- ясно да обясни на детето каква информация ще бъде използвана в защитата му и следователно какво ще бъде казано на съдията (или на прокурора).

Когато детето е лишено от свобода адвокатът трябва:

- да осигури на детето да му бъдат предоставени подходящи възможности, време и средства, за да бъде посещавано, да общува и да се консултира с него без забавяне, подслушване, цензуриране и в пълна конфиденциалност. Тази комуникация може да бъде в обхвата на видимостта, но не и на разстояние от което може да се слуша от служители на правоохранителните органи (BPRL, член 8).

1.3 Изграждане на доверие

Важно е адвокатът да действа още на най-ранния етап от съдебно производство с непълнолетни, за да може да изгради доверие с детето.

Адвокатът трябва:

- да задели време и пространство, за да изгради връзка с детето;
- да действа на всички етапи на производството, доколкото е възможно. Всяка промяна на адвокат може да навреди на доверието на детето в неговия адвокат и, в по-широк смисъл, в системата за детско правосъдие;
- да уважава това, което детето знае (или не знае) и да не се колебае да повтаря цялата информация по няколко пъти, на всички етапи на производството, ако е необходимо;
- да отдели време, за да научи повече за детето (неговия произход, какво е то като личност) и да го уважава такова каквото е;
- да се увери, че детето се чувства в безопасност, когато е с него;
- да съумее да покаже на детето, че разбира обстоятелствата и че се интересува от бъдещето и положението му (напр. да покаже съпричастност);
- да пита детето как се справя и други въпроси, които не са свързани с делото, преди да започне да работи по правната стратегия. Говорене само за предполагаемо престъпление не е правилният начин да се спечели доверието на детето;
- да подкрепи детето в това, което то казва, да приема сериозно мнението му и да отстоява това, което детето иска да бъде чуто;
- да покаже на детето, че е на негова страна, избягвайки осъдителни коментари;
- да уважава принципа на свободата да се избира адвокат, като позволи на детето да смени адвоката, ако отношенията на доверие са нарушени (обяснявайки в същото време усложненията при прекалено честа смяна на адвокати).

1.4 Участие на детето

Част от ролята на адвоката е да създаде пространство, което да позволи на детето да бъде изслушано и да участва активно по време на съдебното производство с непълнолетни.

Според ЕСПЧ всеки обвиняем, включително дете, има право да участва ефективно в процеса, включително правото да присъства, но също така и да чува и разбира процедурата.³

Адвокатът трябва:

- да изслуша какво има да каже детето, дори и да не е пряко свързано с изложените факти или престъплението;
- да опита да създаде приятелска за детето среда в неговия офис и чакалня;
- да подготви детето предварително за участие в съдебното заседание (ако е възможно повече от веднъж, за да даде на детето възможност да се запознае с процедурата);
- да бъде готов да разяснява защитата няколко пъти, когато е необходимо;
- да напомня на детето, че има право да запази мълчание;
- да провери езиковите бариери и да назначи преводач, ако е необходимо;
- да бъде на разположение и да може да бъде намиран, след като каже на детето по какъв начин могат да комуникират (виж раздел „Общуване“). □

³ ЕСПЧ, 16 декември 1999 г., V. с/у Обединеното кралство, §§ 85-90; ЕСПЧ, 15 юни 2004 г., S.C. с/у Обединеното кралство, §§ 28-29.

Национални примери, основани на проучванията

Белгия

Правилникът на AVOCATS.BE посочва, че „адвокатът защитава детето по начин, който взема под внимание неговата възраст, зрялост, интелектуален и емоционален капацитет и способства за разбирането му и участието му в производството“⁴. Следователно, когато детето е в състояние да се изразява ясно, адвокатът, освен че е гарант на процедурата и съответстващите й права, също ще играе ролята и на говорител на детето на всички етапи от производството, като трябва да прави това възможно най-точно. Основната мисия на адвоката е да помогне на детето да формулира своето мнение и да го изрази⁵;

Ирландия

Детският съд се ръководи от разпоредбите на Закона за децата от 2001 г.,⁶ който предвижда редица гаранции за децата, които са обвинени в леки престъпления. Тези предпазни мерки включват повишаване на защитата на неприкосновеността на личния живот⁷ и засилен акцент върху правото на детето да участва и да бъде изслушано по време на съдебния процес.⁸ Ръководството по съдебната практика очертава очакванията на Съда спрямо практикуващите юристи, а именно, че когато един млад подсъдим има особена уязвимост, изискваща специални договорености, за да участва смислено в производството, задължение на адвоката е да обърне внимание на това в най-кратки срокове.

1.5 Работа в сътрудничество с други специалисти в системата за детско правосъдие

Детето, сблъскващо се с правосъдната система, ще се срещне с много различни професионалисти по време на целия процес. Адвокатите не могат сами да отстояват правата на детето, те трябва да си сътрудничат и с други професионалисти. Различни участници в производството могат да бъдат главно полицейски служители, прокурори, съдии, преводачи (ако са необходими), социални работници, психолози (ако са необходими), лекари (ако са необходими) и т.н. Както бе посочено по-горе, от съществено значение е адвокатът да знае как функционира системата и да знае кои са различните действащи лица, за да може да взаимодейства ефективно с всеки от тях и да може да обяснява на детето с кого ще се срещне по време на съдебното производство.

В това отношение **адвокатът трябва:**

- да разговаря с детето за ролята на всеки участник;
- да взаимодейства с другите професионалисти и да им помогне да разберат колко е важно използването на комуникация, съобразена с децата, по отношение както на вербалния, така и на езика на тялото.

Освен това, дете, което е в конфликт със закона, изправено пред реалността да бъде заподозряно или обвинено, често има и други проблеми като изключване от училище, семейни проблеми, жилищни проблеми, връзки със социални услуги, здравни проблеми и т.н. В повечето държави-членки на ЕС съществуват специализирани услуги и инициативи за подкрепа на детето в подобни ситуации.

Адвокатът трябва:

- да бъде наясно с доставчиците на услуги и какви услуги предлагат те, за да помогне на децата.

⁴ AVOCATS.BE, Кодекс на поведение на адвоката, чл. 2.20.

⁵ A. De Terwangne, „Aide et protection de la jeunesse : textes, commentaires et jurisprudence“ („Помощ и защита на младежи: текстове, коментари и jurisprudence“), Лижеж, Jeunesse et droit (Младеж и право), 2001 г., стр. 294; J. Vandorpe, „De rol van de jeugdadvocaat: een pedagogische benadering“ („Роля на адвоката на непълнолетен: педагогически подход“), T.J.K., 2004, № 3, стр. 156.

⁶ Закон за децата от 2001 г., Част 7.

⁷ Пак там. в р. 94.

⁸ Пак там. в р. 96(1).

Когато деца са се сблъскали с правосъдната система „Международна защита на децата“ използва **Центрове за социално-правна защита** (ЦСПЗ), за да гарантира прилагането на подход, основан на правата на човека и на децата.

Работата на Центровете за социално-правна защита (ЦСПЗ) се състои в активното предоставяне на децата на пряк достъп до правосъдие и съответната качествена социално-правна подкрепа (включително предоставяне на информация, препратки към други доставчици на услуги, психо-социални консултации, безплатни правни съвети и представителство – включително в съда). ЦСПЗ е място, където деца (лица под 18-годишна възраст), както и възрастни, които са се сблъскали с нарушения на правата на децата, могат да отидат в приветлива среда, за да съобщят за нарушения на правата на детето (или заплахи за тях) и да бъдат уверени, че ще получат професионална и насочена към децата помощ.

(Източник: „Центровете за социално-правна защита: Модел за реализиране правата на детето“ – Международна защита за деца (DCI) и <https://defenceforchildren.org/socio-legal-defence-centres/>).

Базиран на проучването национални примери за структури, подобни на ЦСПЗ на DCI

В Обединеното кралство:

ЦСПЗ не съществуват като такива, но съществуват сходни структури като: **Just for Kids Law** (осигурява застъпничество, подкрепа и правна помощ на деца в затруднено положение); **Службата за застъпничество за децата на британската фондация Barnardo's** (осъществява независимо застъпничество за млади хора в институции, съдействие и планиране на пренасяване); **Национална служба за младежко застъпничество** и **Cogam Voice** (предоставят лични срещи и гореща телефонна линия).

В Белгия:

Във френскоговорещата част: **Service droits des jeunes** (Служба по правата на непълнолетните); **Генералният представител по правата на детето** (Омбудсман за деца) е отговорен за предоставяне на подкрепа, отговаряне на въпроси и жалби относно правата на детето. **Телефонна линия „103“** предлага услуги по изслушване на деца по всички въпроси, а **центровете Infor-jeunes** са информационни услуги за деца относно процесуални права и правна помощ.

Във фламандската общност: **Kinderrechtswinkels** (магазини за правата на децата); **Kinderrechtencommissaris** (Омбудсман за деца) и неговите **Klachtenlijn** (линия за оплаквания); **Jongerenwelzijn, JO-lijn** (линия за помощ); **Association Awel** (услуги по активно изслушване, където се отговаря на всички въпроси и проблеми на децата по всички въпроси); **JAC** (информационни услуги основно по процесуални права и правна помощ); и **Cachet association** (способства за участието на децата, съпровожда децата в прехода им към самостоятелност и извършва обща информационна и разяснителна работа).

В България:

Съществуват **четири Центъра по правата на детето за деца в контакт със закона**, които предоставят информация, правни консултации, специализирана оценка на нуждите на детето и повишаване на информираността. Те също така подготвят и придружават децата в съдебни производства и подпомагат специалистите в разработването на процедура за разпитване на деца, която е подходяща за тях.

В Италия:

ЦСПЗ не съществуват като такива, но съществуват: **Службите за детство и юношество** (които прилагат и защитават правата и интересите на децата на национално и регионално ниво) и **Националният гарант за правата на лицата, задържани или лишени от лична свобода**. Освен това, **Националният съюз на камарите за непълнолетни**, който включва над 34 местни камари, има за основен предмет изучаването и разпространението на детското и семейното право.

В Нидерландия

Асоциацията на холандските младежки адвокати (съществува и на местно ниво в Хага, Амстердам и Ротердам) изисква качество и обучение за всичките си членове; **Омбудсманът за деца**; **Control Alt Delete** (организация, която дава съвети на (млади) заподозрени и публикува информация за техните права с акцент върху етническото профилиране); **ДСИ-Нидерландия** (предоставя социална правна подкрепа със справочно звено); Коалиция на холандски НПО за правата на децата (група от неправителствени организации, работещи за реализиране правата на детето); **Магазин за правата на децата** (управляван от студенти по право, които подпомагат деца относно проблеми от семейното и детското право).

Във Финландия:

Централен съюз за закрила на детето; **Спасете децата**; **Лигата на Манерхейм за благосъстояние на децата**; **Подкрепа за жертвите Финландия**.

Във Франция:

Organisation le Défenseur de droits (тя има конкретна мисия по отношение защитата и насърчаването на правата на детето); **Директорат по съдебна защита на младите** (държавна институция за детско правосъдие).

В Германия:

Държавни консултативни центрове за помощ, където адвокатите и правните консултанти предоставят ad hoc правни съвети на хора с ниски доходи, включително деца и юноши.

В Унгария:

Фондацията „**Hintalovon Alapitvány**“ помага на децата да ангажират адвокати, които да ги представляват в наказателни производства.

В Португалия:

Associação „A Voz da Criança“ (Асоциация „Глас на детето“): асоциация на юристи, специализирани в семейно и детско право, посветена на защитата на деца в съда.

В Словакия:

Органи за социална и правна защита на децата и социалното осигуряване (в Централната служба по труда, социалните въпроси и семейството).

В Испания:

Fundacion Raices

Както вече бе обяснено, адвокатът трябва да играе активна роля за гарантиране правото на детето на личностна характеристика/индивидуална оценка, както е предвидено в член 7 от Директива 2016/800/ЕС. Адвокатите трябва да бъдат посредник между всички други служби, участващи в системата за детско правосъдие, за да обединят всички индивидуални потребности на детето (от социално, икономическо, здравно, психологическо и правно естество) в индивидуалната оценка, която ще бъде основният източник на информация за окончателното решение по неговото дело.

Следователно адвокатът трябва:

- да бъде връзката между детето и другите компетентни служби;
- да се увери, че всички потребности и (съответни) лични характеристики на детето са взети предвид в неговата индивидуална оценка;
- да може да помогне на детето да намери решение на конкретен проблем, като го насочи към правилните доставчици на услуги;
- да участва в мултидисциплинарни сесии за обучение (където има такива);
- да опита да се срещне с другите специалисти лично.

1.6 Взаимодействие с родителите или настойника/настойниците на детето

Родителите и законните настойници са важни заинтересовани страни, когато детето влезе в контакт със система за детско правосъдие. Повечето родители са загрижени за детето си и може да не разбират, че адвокатът ще работи изключително в защита на детето. Объркването възниква от факта, че понякога родителите заплащат таксите и разходите на адвоката и поради това са принудени да вярват, че могат да повлияят и да вземат решения по защитата на детето си. От друга страна, родителите може да не са склонни детето им да бъде защитавано от адвокат, който работи по линия на правната помощ (според нашите изследвания те се притесняват от по-ниско качество/опит на тези адвокати⁹).

Съществува презумпция за конфликт на интереси, когато детето е в конфликт със закона и когато родителите (или законните настойници) могат също така да бъдат привлечени като граждански ответници за детето в съдебното производство (например, родителите са тези, които при определени обстоятелства ще трябва да платят обезщетението на жертвата).

Адвокатът трябва:

- да бъде инструктиран от детето;
- да обясни на родителите, че той представлява само детето и ще остане независим, като отказва да приема заповеди от тях, които противоречат на инструкциите на детето;
- да докладва на компетентния орган (обикновено адвокатската колегия), когато възникне конфликт на интереси;
- да препоръча на родителите да потърсят свое собствено юридическо представителство, когато е уместно;
- да препрати към други доставчици на услуги, ако родителите или настойникът искат помощ или подкрепа.

⁹ Виж националните доклади на уебсайта на проекта: www.mylawyermyrights.eu.

2. Досъдебна фаза по съдебни дела с непълнолетни

2.1 Кой и коя система ме инструктира?

а. Как мога да бъда назначен?

Като „избран адвокат“:

- От детето
- От родителите или от законния настойник

Чрез системата за правна помощ, като назначен адвокат или като служебен адвокат (автоматично назначен, когато детето няма адвокат и когато адвокатската защита е задължителна):

- От бюро за правна помощ
- От полицейски служител
- От прокурора
- От съдия или от съда

б. Кой ме инструктира?

Независимо от системата, чрез която адвокатът е назначен (избран адвокат или назначен да оказва правна помощ) и независимо кой заплаща на адвоката (родителя(ите)/представителя(ите) на детето, детето, някой друг или държавата чрез системата за правна помощ), адвокатът **винаги е инструктиран директно от детето**.

Адвокатът трябва:

- да чуе гледната точка на детето;
- да спечели доверието на детето;
- да стане говорител на детето;
- да защитава най-добрия интерес на детето, като се съобразява с инструкциите му.

с. Кой заплаща възнаградението и разходите ми?

- Избрани адвокати

Обикновено родителите или законните настойници на детето заплащат адвокатските разходи и възнаграждения. Адвокатът не може да представлява интересите на родителите, ако те са в конфликт с най-добрия интерес на детето

(виж раздел „Взаимодействие с родителите или настойника/настойниците на детето“). □

- Система за правна помощ

Назначени адвокати

Държавата (или други компетентни органи) поемат разходите и възнагражденията на адвоката.

Системата обикновено е организирана така, че възнагражденията, получавани от адвоката, се базират на почасови ставки и се плащат, когато той приключи делото. Това зависи от всяка национална система.

Служебни адвокати

Адвокатът, назначен служебно, автоматично влиза в системата за правна помощ, а разходите и възнагражденията му биват поети от държавата или от друг компетентен орган. Възнагражденията, получавани от адвоката, се базират на почасови ставки и се плащат, когато делото приключи.

д. Може ли на адвокат, представляващ дете, да му бъде платено от родителите на детето?

Да, но изборът на адвокат на детето и най-добрият интерес на детето трябва да имат предимство като основни съображения¹⁰.

Национален пример, основан на проучванията

В Белгия: В адвокатската колегия в Брюксел винаги има безплатна правна помощ за деца. Освен това е забранено родителите да плащат възнагражденията на адвоката като начин за избягване на конфликт на интереси. Родителите са независими процесуални страни по делата с непълнолетни в Белгия.

¹⁰ За повече информация виж раздел „Взаимодействие с родителите или настойника/настойниците на детето“. □

е. Кога се срещам с детето?

Адвокатът трябва да се срещне с детето за първи път без неоправдано забавяне, веднага след като детето е узнало, че е заподозряно или обвиняемо (Директива 2016/800/ЕС, чл. 6.3).

☛ Когато детето не е лишено от свобода

Първо, адвокатът трябва да планира първата среща като:

- се обади на детето и организира среща;
- се обърне писмено към детето (с препоръчано писмо, във Facebook, по електронна поща, в WhatsApp или други подходящи начини за комуникация).

Адвокатът се среща с детето за първи път:

- в своята кантора, или;
- на друго подходящо място, или;
- в полицейския участък преди полицейския разпит.

☛ Когато детето е лишено от свобода

Адвокатът трябва да се срещне с детето за първи път без неоправдано забавяне, когато то е лишено от свобода (Директива 2016/800/ЕС, чл. 6.3 (с)):

1) Преди да бъде разпитано от полицията или от друг правоохранителен или съдебен орган, прокурор или следовател (Директива 2016/800/ЕС, чл. 6.3 (а)).

Адвокатът трудно може да планира тази среща, тъй като обикновено ще бъде назначен непосредствено преди разпита (като избран адвокат - от детето или от родителите/настойниците на детето, които са го избрали или като назначен или служебен адвокат, назначен от полицейския служител или от друг компетентен орган). Освен това в някои държави-членки на ЕС, като Белгия, по закон е предвидено адвокатът да получи само 30 минути, за да общува с детето за първи път.

Този момент е от решаващо значение за установяване на първи контакт, за изграждане на доверие и за подготовката на защитата на дете-

то. Според настоящото изследване като цяло се приема от адвокатите, а и от самите деца, че времевата рамка е твърде кратка, за да се създаде наистина конструктивен обмен между тях. По принцип децата са много уязвими и са изключително стресирани, когато влизат в контакт с правораздавателната система за непълнолетни. Както вече бе отбелязано, адвокатът и детето може да не комуникират по един и същ начин. Затова е от съществено значение адвокатът да получи доверието и разбирането на детето възможно най-бързо.

Доколкото не е гарантирано, че тази среща ще се проведе в отделна, самостоятелна стая, поверителността на общуването между детето и адвоката трябва да бъде спазвана (Директива 2016/800/ЕС, Директива 2013/48/ЕС, ал.4).

И накрая, стресът и уязвимостта на детето също могат да се увеличат, ако адвокатът му закъсне и то трябва да чака в килия до неговото идване. Дългите чакания могат да окажат отрицателно въздействие върху психическото състояние на детето и могат да направят бъдещото изграждане на доверие с адвоката още по-трудно.

Следователно адвокатът трябва:

- да пристигне навреме (най-малко в рамките на 2 часа от назначаването или да откаже – ако няма да успее да отиде навреме, за да се намери друг адвокат);
- да уведоми детето, ако ще се забави;
- да има предвид отрицателните последици, които забавянето може да причини на детето (особено когато е в полицейския участък);
- да подаде жалба, когато забавянето е причинено от полицията;
- да използва подходяща комуникация (езикови умения), за да изгради незабавно разбирателство с детето;
- да се увери, че може да се срещне насаме с детето, в самостоятелна стая без присъствието на никой друг;
- да се опита да защити правото на детето на поверителност и неприкосновеност на личния живот, когато може.

2) Преди детето да се яви в съда – своевременно преди явяването пред този съд (Директива 2016/800/ЕС, чл. 6.3 (d) (виж по-долу раздела „Съдебен процес“). □

3) Детето също има право да се срещне с адвоката си и да бъде

подпомогнато от него при извършване (от разследващ или друг компетентен орган) на **следствено действие или на друго действие по събиране на доказателства**. Например адвокатът трябва да присъства най-малко по време на следните действия: разпознаване, очни ставки или следствен експеримент, ако те са предвидени в националното законодателство и ако детето е длъжно или му е позволено да присъства (Директива 2016/800/ЕС, чл. 6.3(b)).

2.2 Предоставяне на детето информация заправата му в съдебните производства

По време на срещата адвокатът трябва:

- да обясни на детето какви ще бъдат следващите стъпки;
- да започне подготовката на защитата с детето;
- да информира детето за всичките му други процесуални права.

3. По време на съдебния процес

Макар че адвокатът трябва да се срещне с детето за първи път без неоправдано забавяне, веднага след като детето е узнало, че е заподозряно или обвиняемо по съдебно производство (Директива 2016/800/ЕС, чл. 6.3), често се случва адвокатите да се срещат с младите си клиенти непосредствено преди първото съдебно заседание.

По принцип това означава, че:

- адвокатът е назначен от съда;
- детето не е било представлявано от адвокат или е било представлявано от друг адвокат по време на досъдебното производство.

Когато детето се защитава от назначен от съда адвокат, връзката със законния представител може да бъде много по-трудна. Не е необичайно, например, националните органи да нямат данни за местонахождението на детето, вследствие на което адвокатите могат да срещнат затруднения да се свържат с клиента и със семейството му преди съдебния процес. Ясно е, че цялата защита може да се промени много, ако детето и неговият адвокат вече са се срещали преди съдебното заседание. Ако не са се

срещали, адвокатите ще се сблъскат с повече пречки пред ефективната защита на детето поради липса на информация за личното му положение и семейния му произход. Изключително трудно е да се получи такава информация, ако първата среща с детето се провежда в препълнена съдебна зала, тъй като в същия ограничен период от време адвокатът трябва да изгради и доверителна връзка с детето.

По време на съдебния процес всяко дете в конфликт със закона трябва да получи адвокатска защита, когато е призовано да се яви пред съд, компетентен по наказателни дела – своевременно преди явяването му пред този съд (Директива 2016/800/ЕС, чл. 6.3 (d)).

Освен това е изключително важно да се отбележи, че член 16 от Директива 2016/800/ЕС гарантира правото на децата да се явят лично и да участват в съдебното производство по тяхното дело. Съгласно тази разпоредба адвокатите трябва да осигурят децата да имат право да присъстват на тяхното дело и, следователно, трябва да предприемат всички необходими мерки, за да им дадат възможност да участват ефективно в него.

Адвокатът трябва:

- да предложи някои адаптации в процедурата, като например: да има чести почивки, да уреди детето да седи близо до адвоката или до друг подходящ възрастен, като обясни на детето правните принципи; да промени езика, използван с детето; да гарантира, че заседанието е закрито и т.н.

Освен това адвокатите следва да гарантират, че децата, които не са присъствали на тяхното дело, имат право на ново производство или на друго средство за правна защита в съответствие със и при условията, посочени в Директива 2016/343/ЕС (относно укрепването на някои аспекти на презумпцията за невиновност).

Тази разпоредба се прилага и за деца, лишени от свобода, които имат право да присъстват физически в съда по време на съдебните заседания по наказателно дело, в което участват.

3.1 Кога се срещам с детето?

- Когато детето не е лишено от свобода

В идеалния случай преди началото на съдебното заседание адвокатите би трябвало вече да са се срещнали с младите си клиенти (напр. в кантората си или в полицейския участък преди полицейския разпит) и да се срещнат отново в съда, в приспособени за деца чакални.

Това означава по-специално, че обстановката трябва да е дружелюбна за децата и правото на поверителност трябва да бъде гарантирано. Освен това, в тези помещения прекият контакт или взаимодействие между дете-жертва (или свидетел) на престъпление с детето, което е заподозряно или обвинено в това престъпление, би трябвало да се избягва, доколкото е възможно. На практика, преди началото на съдебното заседание, детето обикновено се среща с адвоката в коридора на съда или извън съдебната зала, на места, където поверителността не винаги е гарантирана.

Следователно адвокатът трябва:

- да бъде там навреме;
- да предупреди съда, ако не може да пристигне навреме (за да се намери на детето друг адвокат);
- да използва подходящ за детето език, за да установи незабавно доверителна и разбираема комуникация с детето (преди всичко, ако това е първият път, когато те се срещат);
- да се опита да намери подходящо място, където може да се срещне с детето насаме преди изслушването.

- Когато детето е лишено от свобода

-Преди започване на заседанието по делото:

Адвокатът трябва вече да се е срещнал с детето в институцията, където детето е временно настанено или в офиса си, тъй като понякога социалните служби могат да придружават детето до адвокатската кантора.

- Непосредствено преди започването на заседанието по делото:

Детето, лишено от свобода, изчаква адвоката си в килия за изчакване в съда или в отделна стая, контролирано от полицейски служител, от член на институцията или по-вероятно – от служител на съдебната власт.

3.2 Предоставяне на информация на детето

Както бе посочено по-горе, може да се случи така, че адвокатът и детето да се срещнат за първи път в съдебното заседание с много малко време, за да подготвят защитата на детето. Ето защо е от съществено значение в този срок да се предостави на детето цялата необходима информация, и по-специално за:

- ✦ - всички обвинения срещу него. Това е от особено значение, особено ако адвокатът се среща с детето за първи път едва преди заседанието. Той трябва винаги да обяснява естеството и правната квалификация на твърдяното престъпно деяние на детето, както и естеството на участието му на разбираем за детето език. По принцип винаги е важно на детето да бъдат напомнени причините за участието му в съдебното производство;
- как ще протече заседанието (как ще се проведе разпитът, каква ще бъде очакваната продължителност, важността и въздействието на всяко дадено свидетелство, последиците от дадено действие и т.н.) и ролята на всеки участник;
- специфичните права на детето на всеки етап от производството (право да запази мълчание, право да говори със съдията (адвокатът обяснява на детето как да използва ефективно правото си на изслушване), ролята, която детето може да играе в процеса (т.е. свидетелски показания и т.н.), средствата и евентуалното въздействие на възгледите и/или мненията на детето);
- възможните резултати от всеки етап от съдебното производство (как може да се развият нещата, т.е. вида на мерките, които могат да бъдат наложени на детето, риска от лишаване от свобода и т.н.).

3.3 Осигуряване на ефективно съдействие на детето преди и по време на съдебните заседания

а. Преди съдебното заседание

☛ Консултация и преглед на материалите по делото

Адвокатът трябва:

- да получи достъп до делото от съответния орган, да получи копия от него (ако това е разрешено), да вземе някои бележки и да подготви защитата на детето възможно най-бързо;
- да анализира индивидуалната оценка (ако има такава) и да се свърже с всички специалисти, участвали в нейното изготвяне. Както бе посочено по-горе, адвокатите трябва да присъстват и по време на оценката на детето, тъй като изборът на най-добрата стратегия идва основно от информацията относно икономическите и психологически нужди на детето и семейството му;
- да преведе на разбираем за детето език, материалите по делото, за да предостави на детето цялата необходима информация преди съдебния процес (устно и писмено);
- да работи съвместно с устния преводач и/или писмения преводач, ако детето не разбира езика на производството.

☛ Подготовка за съдебното заседание(я)

Деца трябва да разберат какво се случва и следователно преди началото на съдебното заседание е необходимо на детето да се предостави цялата необходима информация, доколкото е възможно, като се използват разбираеми за детето материали.

Адвокатът трябва да потърси информираното съгласие на детето относно най-добрата стратегия, която да се използва. Ако адвокатът не е съгласен с мнението на детето, той трябва да се опита да убеди детето, както би направил това с всеки друг възрастен клиент. (Насоки на СЕ относно CFJ, Обяснителен меморандум, § 104, стр. 108)

По-конкретно, децата трябва да бъдат информирани за възможните алтернативи на производството (като отклоняване) и за различните последици от този избор.

☛ Адвокатска помощ преди съдебното заседание

Адвокатът трябва:

- да помогне на детето да се запознае, наред с другото, с подредбата и състава на съда и с ролята и идентичността на всички участващи специалисти (съдия, прокурор, социален работник и др.). Това е особено важно за детето и в Директива 2016/800/ЕС се намира допълнителна насока в това отношение: “Децата трябва да получават информация за основните аспекти на хода на производството. По-специално, трябва да им бъдат обяснени накратко следващите процедурни стъпки в производството, доколкото е възможно по отношение на наказателното производство и ролята на участващите органи. Информацията, която се предоставя зависи от обстоятелствата по делото” (съображение 19, Директива 2016/800/ЕС);
- да вземе материалите по делото и да ги съхранява като поверителни;
- да се увери, че частната информация и личните данни на детето са защитени в съответствие с националното законодателство. Това означава, че не трябва да се предоставя или публикува информация или лични данни, особено в медиите, които биха могли да разкрият (пряко или косвено) самоличността на детето. Това включва: изобращения, подробни описания на детето или неговото семейство, имена или адреси, аудио и видео записи и т.н.¹¹

b. По време на съдебното заседание

☛ Ефективно представяване на детето

Адвокатът трябва да обърне специално внимание на следните процедурни адаптации и да се опита да гарантира, че те са спазени, без да се страхува да противоречи на съдията или прокурора.

По-специално, адвокатът трябва:

- да осигури съдебните заседания, в които участват деца, да бъдат адаптирани към темпото и вниманието на детето: трябва да се планират редовни почивки и съдебните заседания не трябва да траят твърде дълго;¹²

¹¹ Насоки на СЕ относно CFJ, Насока 6, стр. 22

¹² Насоки на СЕ относно CFJ, Насока 61, стр. 27.

- Да се увери, че детето може да говори свободно в спокойна атмосфера, в която се чувства в безопасност. Това на практика означава, че заседанието не трябва да бъде смущавано от неоправдани прекъсвания или разсейване, недисциплинирано поведение или движение на хора в и извън помещението.¹³ Следователно трябва да присъстват само лицата, участващи пряко в производството (при условие, че това е в най-добрия интерес на детето)¹⁴, а делата, в които участват деца в конфликт със закона, по принцип се провеждат при закрити врата;
- да се увери, че детето може да бъде придружено от хора, на които може да се довери (родители или друг подходящ възрастен по негов избор), тъй като това може да го накара да се чувства по-комфортно. Това право не може да бъде отказано, освен ако не е взето обосновано решение за противното в синхрон с интересите на детето¹⁵;
- да провери дали не би било по-добре родителите да не присъстват по време на цялото заседание, например, когато се обсъждат чувствителни въпроси;
- да осигури съдиите и прокурорите да взаимодействат с детето с уважение и чувствителност. Това означава, например, че те трябва да бъдат внимателни с въпроси, които не са свързани с делото и решението по него (напр. въпроси, засягащи личния живот на детето).

Освен това, адвокатът трябва:

- да представи мнението на детето. Адвокатът не е длъжен да подкрепя това, което той счита, че е в най-добър интерес на детето (както би направил законно назначен настойник¹⁶), но трябва да определя и защитава възгледите и мненията на детето, както по дело на възрастен клиент;
- да работи съвместно с устния преводач и/или писмения преводач, ако детето не разбира езика на производството.

¹³ Насоки на СЕ относно CFJ, Обяснителен меморандум, § 113, стр. 81.

¹⁴ Насоки на СЕ относно CFJ, Насока 9, стр. 22.

¹⁵ Насоки на СЕ относно CFJ, Насоки 57 и 58, стр. 22.

¹⁶ „Законно назначен настойник“ (guardian ad litem) съгласно Насоките на СЕ относно CFJ, насока 42, е професионалист, назначен от съда (а не от „клиент“ като адвокат), който трябва да помогне на съда да определи какво е в най-добрия интерес на участващото дете. Виж Директива 2016/800/ЕС, чл. 15(2). В някои изключителни случаи носителят на родителска отговорност може да бъде изключен, ако неговото присъствие би било съществена пречка за наказателното производство или не би било в най-добрия интерес на детето (например, ако родителите участват в същото производство или са принуждавали децата си да извършват престъпни деяния).

- ☛ Да помогне на детето веднага след изслушването

След края на всяко съдебно заседание адвокатът трябва:

- да обясни на детето причините за решенията, които са били взети и за последиците от тях (т.е. наложените мерки);
- да поясни на детето по принцип всичко, което се е случило по време на заседанието на език, подходящ за нивото му на разбиране;
- да повтори цялата тази информация на детето;
- да обясни защо гледната точка на детето е повлияла или не е повлияла на взетите решения;
- да информира детето за възможността да обжалва мерките/решението(ята) на следващия етап на производството;
- да обясни на детето какви опции има на следващия етап на производството и какви биха били последиците от тези варианти¹⁷;
- да информира детето за следващите етапи на производството и продължителността им.

Освен това, адвокатът трябва

- да запази поверителността на записите относно детето;
- да се увери, че съдът е информиран за това, че окончателното решение, което разкрива самоличността на детето, не трябва да се разкрива публично;
- да се опитва да осигури неразкриване на криминални досиета на деца извън правосъдната система при достигане на пълнолетие, за да се гарантира успешното им реинтегриране в обществото.

4. След съдебния процес

В зависимост от националната схема за правна помощ, на назначения или служебния адвокат не винаги ще бъде му заплатено от държавата за намесата в последната фаза на производството. Във всеки случай препоръчваме адвокатът да предприеме следните стъпки:

4.1 Да посети детето

По време на етапа на превъзпитание/реинтеграция адвокатът трябва:

- да посети детето и да поддържа контакт с него и семейството му, особено ако детето е лишено от свобода;
- да помогне за улесняване посещенията на родителите в институцията или на което и да е друго място за лишаване от свобода;
- ако детето не е лишено от свобода, да се среща с детето в офиса си или на друго подходящо място.

4.2 Да осигури на детето ефективна помощ по време на етапа на превъзпитание и реинтеграция

Мандатът на адвоката не завършва след последното съдебно заседание, тъй като основната цел на съдебното производство за непълнолетни е реинтеграцията на детето в обществото. Процесът на реинтеграция е право на всяко дете в конфликт със закона. (КПДООН, чл. 40.1) Следователно адвокатите играят ключова роля и в тази фаза и не бива да изчезват в този решаващ момент.

- ☛ Мониторинг на мерките/санкциите, наложени на детето

За да се помогне правилно на детето по време на тази фаза, адвокатът трябва:

- да провери дали мерките и санкциите, наложени на детето, са конструктивни и представляват индивидуализиран отговор на извършените престъпления, като се има предвид принципът на пропорционалност. Това означава, че възрастта на детето, физическото и психическо състояние и развитие, както и всички обстоятелства по делото, трябва да са били взети предвид от съдебното решение;

¹⁷ Насоки на СЕ относно СФJ, Насока 75, стр. 31 и Обяснителен меморандум, § 134, стр. 90.

- да гарантира зачитането, без заклеяване, на правото на образование, професионално обучение, заетост, превъзпитание и реинтеграция, особено ако детето е лишено от свобода;
- да предприеме всички необходими стъпки, за да улесни изпълнението на съдебното решение при зачитане на правата и благополучието на детето;
- да осигури съдебното решение да бъде преразглеждано редовно от компетентния орган (особено когато става дума за решение за изваждане на детето от семейната му среда или за лишаване от свобода);
- да информира детето за наличните средства за правна защита (чрез извънсъдебни механизми или достъп до правосъдие), ако съдебното решение не е влязло в сила¹⁸;
- да гарантира, че след края на съдебното производство, детето и неговото семейство могат да получат насоки и подкрепа за техните специфични семейни потребности, в идеалния случай - безплатно от специализирани социални служби¹⁹.

D. ДОПЪЛНИТЕЛНА ИНФОРМАЦИЯ, МАТЕРИАЛИ ЗА ЧЕТЕНЕ И ПРИЛОЖЕНИЯ

Всички документи, използвани като източници за този Наръчник, както и всички съответни материали за четене и допълнителна информация, цитирани по темата за процесуалните гаранции за деца в конфликт със закона, могат да бъдат намерени в базата данни на проекта, достъпна на следния уебсайт:

www.mylawyermyrights.eu

¹⁸ Насоки на СЕ относно CFJ, Насоки 76-77, стр. 32.

¹⁹ Насоки на СЕ относно CFJ, Насока 79, стр. 32

ТЕХНИЧЕСКО ОПИСАНИЕ 1

ТО 1 – МЕЖДУНАРОДНА И РЕГИОНАЛНА ПРАВНА РАМКА

Целите на това ТО са:

1. Да се изброят различните актове и стандарти относно деца, които са в конфликт със закона, както следва: (1) актовете на ООН, (2) актовете на Съвета на Европа и (3) актовете на ЕС. В долния списък се прави разграничение между тези актове по отношение на тяхната задължителност (задължителни актове, незадължителни актове и съдебна практика).
2. Да предостави на читателя общ преглед на приложимите международни и регионални документи и стандарти, гарантиращи на децата в конфликт със закона техните процесуални права по съдебни производства с непълнолетни. За тази цел към този Наръчник са приложени 3 таблици под формата на плакати:
 - a. Първата таблица съдържа общ преглед на задължителните правни актове на равнище ООН, Съвет на Европа и ЕС.
 - b. Втората таблица съдържа общ преглед на незадължителните правни актове на равнище ООН, Съвет на Европа и ЕС.
 - c. Третата таблица съдържа съдебни решения на ЕСПЧ и на Съда на ЕС.

Освен това в Ръководството за държавите-членки на ЕС има специален раздел, който обяснява защо държавите-членки на ЕС следва да спазват своите международни и регионални задължения по отношение на правата на детето, а техническо описание пояснява какви органи контролират дали държавите спазват техните задължения на международно и регионално равнище. (ТО 5 от Ръководството за държавите-членки на ЕС) . В този Наръчник е възможно да намерите информация в ТО 2 относно стратегически съдебни дела, засягащи по-специално контролните органи на ниво ЕС.

1. НА МЕЖДУНАРОДНО РАВНИЩЕ

a. Задължителни актове (Hard Law)

Обвързващите международни актове, приложими към деца в конфликт със закона, имащи отношение към настоящия Наръчник, включват, но не се ограничават до:

- Всеобщата декларация за правата на човека (ВДПЧ), 1948 г.;
- Международния пакт за граждански и политически права; (МПГПП), 1966 г.;
- Конвенция на ООН за правата на детето (КПДООН), 1989 г.;
- Факултативен протокол към Конвенцията за правата на детето относно процедурата по комуникация (ФПЗ КПДООН), 2011 г.

b. Незадължителни актове (Soft law)

Международните актове с незадължителна юридическа сила в областта на детското правосъдие включват, но не се ограничават до:

- Минимални стандартни правила на ООН за правораздаване при непълнолетните (Пекински правила), 1985 г. [стр. 30, неофициален превод]
- Насоките на ООН за предотвратяване на престъпността сред непълнолетните (Насоки от Рияд), 1990 г. [стр. 56, неофициален превод]
- Правила на ООН за закрила на ненавършилите пълнолетие лица, лишени от свобода (Хавански правила), 1990 г. [на английски]
- Основни принципи на ООН за ролята на адвокатите (BPRL), 1990 г.;
- Насоки на ООН за действие по отношение на децата в системата на наказателното правосъдие (GACCJS), 1997 г. [на английски]
- Общ коментар № 10 на Комитета по правата на детето: Правата на децата при правосъдие спрямо ненавършили пълнолетие лица (CRC – GC N°10), 2007 г.;

- Общ коментар № 12 на Комитета по правата на детето: Право на детето на изслушване (CRC – GC N°12), 2009 г.
- Общ коментар № 14 на Комитета по правата на детето: Правото на детето висшите му интереси да бъдат първостепенно съображение (CRC – GC N°14), 2013 г.;
- Принципи и насоки на ООН за достъпа до правна помощ в системите за наказателно правосъдие (PGALA), 2013 г. [на английски]
- Насоки за децата в контакт със съдебната система (изготвени от международна работна група на Международната асоциация на съдии и магистрати, работещи в областта на децата и семейството (IAYFJM)), 2017 г. [на английски]

2. НА РЕГИОНАЛНО РАВНИЩЕ

Съвет на Европа

a. Задължителни актове (Hard law)

Обвързващите документи на СЕ, приложими към деца в конфликт със закона, имащи отношение към този Наръчник, включват, но не се ограничават до:

- Европейската конвенция за правата на човека (ЕКПЧ), 1950 г.;
- Европейската социална харта (ЕСХ), 1961 г., преразгледана през 1996 г.

b. Незадължителни актове (Soft law)

Актовете с незадължителна юридическа сила на СЕ включват, но не се ограничават до:

- Препоръка на Комитета на министрите относно европейските правила за малолетни и непълнолетни правонарушители, подлежащи на санкции или мерки, CM/Rec (2008)11, 2008 г.
- Насоки на Комитета на министрите на Съвета на Европа за правосъдие, съобразено с интересите на детето, (Насоки на СЕ относно CFJ), 2010 г.
- Стандарти на СРТ за младежи, лишени от свобода на Европейския комитет за предотвратяване на изтезанията и нечовешкото или унижително отнасяне или наказание, 2010 г. [на английски]

с. Европейски съд по правата на човека (ЕСПЧ)

Решенията на ЕСПЧ са задължителни за 47-те държави-членки на Съвета на Европа, които са ратифицирали ЕКПЧ (сред които всички държави-членки на ЕС) и те често са водили правителствата до променяне на законодателната и административната практика в широк кръг области.

Съдебната практика на ЕСПЧ прави не само ЕКПЧ мощен жив инструмент, но и КПДООН, тъй като ЕСПЧ често се позовава на КПДООН при тълкуването на жалби пред ЕКПЧ, подадени от деца или от тяхно име.

ЕСПЧ има огромна юриспруденция относно правата на децата, за разлика от Съда на ЕС, включително относно нарушаване правото на справедлив съдебен процес (член 6 от ЕКПЧ).

По-специално, по отношение нарушаването на тази последна разпоредба, КПДООН оказва значително влияние върху мотивите на Европейския съд по правата на човека във връзка с правата на децата в конфликт със закона¹ (виж таблица „Съдебна практика“, приложена към този Наръчник □).

¹ Съдебната практика на ЕСПЧ е на разположение на уебсайта <https://www.coe.int/en/web/children/case-law>. Там ще намерите две бази данни – HUDOC и THESEUS. Последната съдържа само съдебната практика на ЕСПЧ относно правата на детето. За допълнителна информация виж също У. Килкелу (U. Kilkelly), *The impact of the Convention on the case-law of the European Court of Human Rights* (Въздействието на Конвенцията върху съдебната практика на Европейския съд по правата на човека) в D. Fottrell (редактирана), *Revisiting children's rights, 10 years of the UN Convention on the rights of the child* (Преразглеждане правата на детето, 10 години от Конвенцията на ООН за правата на детето), Kluwer Law International, 2000.

Европейски съюз

а. Задължителни актове (Hard law)

Задължителните актове на ЕС, приложими към деца в конфликт със закона, имащи отношение към настоящото Ръководство, включват, но не се ограничават до²:

- Харта на основните права на Европейския съюз (ХОПЕС), 2000 (по-специално чл. 24 (права на детето), членове 47-50 (конкретен раздел, фокусиран върху „Правосъдие“) и чл. 52, §3 относно обхвата на гарантираните права);
- Договор за Европейския съюз (ДЕС), 2009 г. (по-специално чл. 3 относно задължението на ЕС да насърчава защитата на правата на детето);
- Договор за функционирането на Европейския съюз (ДФЕС), 2012 г. (по-специално чл. 82, § 2 като правно основание за приемането на директиви на ЕС относно правата на лицата в наказателно производство);
- Директива 2010/64/ЕС относно правото на устен и писмен превод в наказателното производство, 2010 г. (за деца и за възрастни);
- Директива 2012/13/ЕС относно правото на информация в наказателното производство, 2012 г. (за деца и възрастни);
- Директива 2013/48/ЕС относно правото на достъп до адвокат в наказателното производство, 2013 г. (за деца и възрастни);
- Директива 2016/343/ЕС относно презумпцията за невиновност и правото лицата да присъстват на съдебния процес в наказателното производство, 2016 г. (за деца и възрастни)³;
- Директива 2016/800/ЕС относно процесуалните гаранции за деца, заподозрени или обвиняеми в наказателно производство, 2016 г. (посветена специално на деца в конфликт със закона);
- Директива 2016/1919/ЕС относно правната помощ за заподозрени и обвиняеми в наказателни производства, 2016 г. (за деца и възрастни).

² Като беше отбелязано по-горе, не всички директиви са приложими във всички държави-членки на ЕС. По-специално, директиви относно правото на справедлив процес, като обсъжданите в настоящия Наръчник, не винаги са приложими в Ирландия, Обединеното кралство или Дания. Тези държави могат да изберат да ги въведат или да не ги въведат.

³ Директива 2016/343/ЕС относно презумпцията за невиновност не е част от проекта, а ще бъде спомената в раздел „Други релевантни права на деца в конфликт със закона“, виж **ТО 4** на Ръководството за държавите-членки на ЕС. □

В Ръководството за държавите-членки на ЕС, има техническо описание (**ТО 2**), което е посветено на транспониране на директивите на ЕС и друго (**ТО 3**), което подробно описва горепосочените директиви. Освен това, Ръководството за държавите-членки на ЕС предоставя практически насоки на държавите-членки относно правилното транспониране и прилагане на тези директиви на национално равнище (виж **част С** на Ръководството за държавите-членки на ЕС). □

б. Незадължителни актове (Soft law)

Актовете с незадължителна правна сила на ЕС включват, но не се ограничават до

- Препоръка на Европейската комисия относно процедурните защитни мерки за уязвими лица, заподозрени или обвиняеми в наказателни производства (2013/С 378/02), 2013 г.;
- Препоръка на Европейската комисия относно правото на правна помощ за заподозрени или обвиняеми в наказателни производства (2013/С 378/03), 2013 г.

с. Съдебна практика на Съда на Европейския съюз (СЕС)

Засега съдебната практика на Съда на ЕС относно защитата на правата на детето не е толкова широка, колкото на ЕСПЧ. Повечето решения на Съда на ЕС, отнасящи се до деца, са в контекста на свободното движение на хора или по въпроси, свързани с гражданството на ЕС, и са произнесени след искане на национален съд за преюдициално заключение⁴.

⁴ За съдебната практика на СЕС, виж https://curia.europa.eu/jcms/jcms/j_6/en/.

ТАБЛИЦА ЗА СЪДЕБНА ПРАКТИКА

ПРОЕКТ "МОЯТ АДВОКАТ, МОИТЕ ПРАВА" (2017)		
СЪДЕБНА ПРАКТИКА И ПРОЦЕДУРИ ЗА НАРУШЕНИЕ СРЕЩУ ДЪРЖАВИ-ЧЛЕНКИ НА ЕС		
Право на законно представителство	Право на достъп до адвокат	Съдебна практика на ЕСПЧ
		Дете, задържано от полицията (ЕСПЧ, 17 октомври 2006, <i>Okkali v. Turkey</i> , no. 52067/99, § 69 et seq.)
		Адвокатска защита на задържани от полицията непълнолетни от първия полицейски разпит (ЕСПЧ, Голяма Камара, 27 ноември 2008, <i>Salduz v. Turkey</i> , no. 36391/02, § 55-62)
		Достъп до адвокат на дете по време на полицейско разследване (ЕСПЧ, 2 март 2010, <i>Adamkiewicz v. Poland</i> , no. 54729/00)
		Достъп до адвокат в дела с деца (ЕСПЧ, 11 декември 2008, <i>Panovits v. Cyprus</i> , no. 4268/04 and ЕСПЧ, Голяма камара, 23 март 2016, <i>Blokhin v. Russia</i> , no. 47152/06, §196, стр. 64: "в никакъв случай дете не може да бъде лишавано от процесуални гаранции само поради това, че според вътрешното законодателство процедурата, която може да доведе до лишаване от свобода, има за цел да защити интересите на непълнолетния, вместо да го накаже".
		Отказ от правото на защита при определени рестриктивни условия (ЕСПЧ, 11 декември 2008, <i>Panovits v. Cyprus</i> , no. 4268/04, § 68 и ЕСПЧ, 27 април 2017, <i>Zherdev v. Ukraine</i> , no. 34015/07, § 140)
		Достъп до адвокат по време на производство, установяващо законността на задържането на дете (ЕСПЧ, 29 февруари 1988, <i>Vouamar v. Belgium</i> , no. 9106/80)
		Значението на правото на процесуално представителство на непълнолетен (ЕСПЧ, 15 юни 2004, <i>S.C. v. UK</i> , no. 60958/00, § 29)
		Процедури за нарушение срещу държави-членки на ЕС

		Некомуникирани дела за прилагането на Директива 2013/48/ЕС относно правото на достъп до адвокат в наказателни производства Люксембург, България, Франция, Словения, Гърция, Хърватска, Словакия, Кипър и Германия → За всички тези държави: писмо за формално уведомление (чл. 258 ДФЕС), освен за България: мотвирано мнение (чл. 258 ДФЕС)
	Достъп до безплатна правна помощ	Съдебна практика на ЕСПЧ
		Безплатен достъп до адвокат за дете (ЕСПЧ, 11 декември 2008, <i>Panovits v. Cyprus</i> , no. 4268/04)
Право на информация	Право на информация и съвет	Дела на Съда на ЕС
		СЕС, 15 октомври 2015, <i>C-216/14, Covaci</i> (не се отнася за деца)
		Процедури за нарушения срещу държави-членки на ЕС
		Некомуникирани дела за прилагането на Директива 2012/13/ЕС относно правото на информация в наказателни производства Люксембург, Кипър, Малта, Словения, Словения, Испания, Чешка Република → За Люксембург: писмо за формално уведомление (чл. 258 ДФЕС). За останалите държави-членки на ЕС: процедурите за нарушение са вече приключени.
Право на изслушване	Право на изслушване/участие	Съдебна практика на ЕСПЧ
		Понятието за „ефективно участие“ в дело с обвиняем непълнолетен с ниско ниво на разбиране (ЕСПЧ, 15 юни 2004, <i>S.C. v. UK</i> , no. 60958/00, § 29)
		Ефективното участие на деца в съдебна зала (ЕСПЧ, Голяма камара, 16 декември 1999, <i>T. v. UK</i> , no. 24724/94, § 88 and ЕСПЧ, Голяма камара, 16 декември 1999, <i>V. v. UK</i> , no. 24888/94, § 90)

		“Правото на обвиняем непълнолетен на ефективно участие в неговото или нейното наказателно дело изисква отношение към него/нея с надлежно отчитане на неговата/нейната уязвимост и характеристики от първите фази на включването му/й в наказателното разследване и по-специално по време на каквито и да е разпити от полицията. (ЕСПЧ, 27 април 2017, Zherdev v. Ukraine, no. 34015/07, § 135; виж също ЕСПЧ, 11 декември 2008, Panovits v. Cyprus, no. 4268/04, § 67)
	Право на устен и писмен превод	Дела на Съда на ЕС
		СЕС, 15 октомври 2015, С-216/14, Covaci (не се отнася за деца)
		Процедури за нарушения срещу държави-членки на ЕС
		Некомуникирани дела за прилагането на Директива 2012/13/ЕС относно правото на информация в наказателни производства Люксембург, Кипър, Малта, Словения, Слования, Испания, Чешка Република → За Люксембург: писмо за формално уведомление (чл. 258 ДФЕС). За останалите държави-членки на ЕС: процедурите за нарушение са вече приключени.
Право на неприкосновеност	Право на неприкосновеност и защита на лични данни	Съдебна практика на ЕСПЧ
		Дело на малко дете, обвинено в тежко престъпление, привлякло сериозен медиен и обществен интерес (ЕСПЧ, Голяма камера, 16 декември 1999, V. v. UK, no. 24888/94, § 87 and ECtHR, Grand Chamber, 16 декември 1999, T. v. UK, no. 24724/94)
	Провеждане на производството при закрити врата	Съдебна практика на ЕСПЧ
		ЕСПЧ, Голяма камера, 16 декември 1999, T. v. UK, no. 24724/94 and ЕСПЧ, Голяма камера, 16 декември 1999, V. v. UK, no. 24888/94.

Най-добрите интереси на детето/висшите интереси на детето	Отчитане на най-добрия интерес на детето	Съдебна практика на ЕСПЧ
		За адаптирането на съдебни процедури за възрастни с цел намаляне на стреса от процеса (ЕСПЧ, Голяма камера, 16 декември 1999, T. v. UK, no. 24724/94 and ЕСПЧ, Голяма камера, 16 декември 1999, V. v. UK, no. 24888/94)
		Задържаните деца трябва да бъдат отделени от възрастните (ЕСПЧ, 20 януари 2009, Güveç v. Turkey, no. 70337/01; ЕСПЧ, 6 май 2008, Nart v. Turkey, no. 20817/04; ЕСПЧ, 9 октомври 2012, Coşelav v. Turkey, no. 1413/07; ЕСПЧ, 27 април 2017, Zherdev v. Ukraine, no. 34015/07, §93-95: задържането (за три дни) на непълнолетен, който се сблъсква с наказателната съдебна система за първи път, заедно с възрастни представлява малтретиране (нарушение на чл.3 ЕКПЧ). Според Съда, това е „довело до чувства на страх, измъчване, безпомощност и малоценност, накърняващи достойнството му.“
		Когато дете е заподозряно в извършване на престъпление, съдебната система трябва да зачита принципа за най-добрия интерес на детето. (ЕСПЧ, 2 март 2010, Adamkiewicz v. Poland, no. 54729/00, § 70)
	Право на индивидуална оценка	Съдебна практика на ЕСПЧ
		Отчитане на възрастта, нивото на зрелост и интелектуалните и емоционалните характеристики на детето (ЕСПЧ, Голяма Камера, 16 декември 1999, V. v. UK, no. 24888/94, § 28)
	Избягване на неоснователното забавяне	Съдебна практика на ЕСПЧ

		“Съдът подчертава, че е особено важно полицейските служители, които са в контакт с непълнолетни при упражняване на служебните си задължения, да отдават нужното значение на уязвимостта, присъща за детската им възраст. (Европейски кодекс за полицейска етика, § 44). Полицейското поведение, считано за приемливо спрямо възрастни, може да не е съвместимо с изискванията на чл.3 от Конвенцията що се отнася до непълнолетните. Ето защо полицейските служители трябва да проявяват по-голяма бдителност и самоконтрол, когато работят с непълнолетни“. (ЕСПЧ, Голяма камера, 28 септември 2015, Vouyid v. Belgium, no. 23380/09, § 110)
		Специално старание за започване на съдебния процес при дела на деца в разумен срок (ЕСПЧ, 28 октомври 1998, Assenov and Others v. Bulgaria, no. 24760/94, § 157; ЕСПЧ, 3 март 2011, Kuptsov and Kuptsova v. Russia, no. 6110/03, § 91)
	Уязвимостта на дете в полицейско управление	Съдебна практика на ЕСПЧ
		“Съдът подчертава, че е особено важно полицейските служители, които са в контакт с непълнолетни при упражняване на служебните си задължения, да отдават нужното значение на уязвимостта, присъща за детската им възраст. (Европейски кодекс за полицейска етика, § 44). Полицейското поведение, считано за приемливо спрямо възрастни, може да не е съвместимо с изискванията на чл.3 от Конвенцията що се отнася до непълнолетните. Ето защо полицейските служители трябва да проявяват по-голяма бдителност и самоконтрол, когато работят с непълнолетни“. (ЕСПЧ, Голяма камера, 28 септември 2015, Vouyid v. Belgium, no. 23380/09, § 110)

	Лишаване от свобода като крайна мярка и насърчаване на алтернативните мерки	Съдебна практика на ЕСПЧ
		Задържането на деца по време на досъдебното производство като крайна мярка (ЕСПЧ, 19 януари 2012, Korneykova v. Ukraine, no. 39884/05, § 43-44; ЕСПЧ, 10 януари 2006,
		Seçuk v. Turkey, no. 21768/02, § 35-36; ЕСПЧ, 13 ноември 2012, J.M. v. Denmark, no. 34421/09, § 63; ЕСПЧ, 6 май 2008, Nart v. Turkey, no. 20817/04)
		Настояване на непълнолетен в приют за непълнолетни (като задържане в досъдебно производство): ЕСПЧ, 30 юни 2015, Grabowski v. Poland, no. 57722/12.
		Задържане на дете за целите на „образователен надзор“ (ЕСПЧ, 16 май 2002, D.G v. Ireland, no. 39474/98)
		Алтернативи на предварителното (досъдебното) задържане на деца (ЕСПЧ, 9 юли 2013, Dinç and Çakır v. Turkey, no. 66066/09, § 63; ЕСПЧ, 20 януари 2009, Güveç v. Turkey, no. 70337/01, § 108)
	Обучение на професионалисти	Съдебна практика на ЕСПЧ
		Непълнолетните подсъдими трябва при всички случаи да бъдат представлявани от адвокати с опит в делата с деца (ЕСПЧ, Голяма камера, 16 декември 1999, T. v. UK, no. 24724/94, § 88 and ЕСПЧ, Голяма камера, 16 декември 1999, V. v. UK, no. 24888/94, § 90)

ТЕХНИЧЕСКО ОПИСАНИЕ 2

ТО 2 – СТРАТЕГИЧЕСКИ СЪДЕБНИ ДЕЛА

Целите на това ТО са:

1. Обучение на адвокатите относно важността от използването на всички съществуващи международни и регионални механизми за подобряване на правата на децата в световен мащаб.
2. Да повиши информираността на адвокатите за деца относно това какво е стратегическо съдебно дело и как да го използват, за да подобрят зачитането на правата на децата, когато няма решение на национално равнище.
3. Да предостави контролен списък за проверка, който да помогне на адвокатите да проверят дали добре познават всички действащи механизми за защита правата на децата и да ги насочи към избора на правилния механизъм.
4. Да прикани адвокатите на децата да използват тези механизми и процедури.

1. СТРАТЕГИЧЕСКИ СЪДЕБНИ ДЕЛА

а. Дефиниция на стратегическо дело с оглед отстояване правата на детето

Доколкото ни е известно, няма формална дефиниция на понятието „стратегическо дело“. Много организации реферират към това понятие и влагат конкретно разбиране за него.

Ние предлагаме следната дефиниция¹:

Стратегическото дело е дело, което използва напълно разумно и убедително всички достъпни правни инструменти, механизми, процедури и действия на национално, регионално и международно равнище с цел убеждаване или принуждаване на властите да зачитат по-добре правата на човека и следователно правата на децата в световен

¹ Тази дефиниция е разработена от DCI-Белгия.

мащаб.

Тези действия обхващат индивидуални или колективни жалби пред национални и/или международни съдебни или квазисъдебни органи, искания за действия, запитвания или посещения от експертни органи, предоставяне на информация на органи на ООН или на други органи по международни договори, молби за помощ или намеса на международни експерти (включително специални докладчици, специални представители, комисари по правата на човека и т.н.).

В идеалния случай стратегическите дела трябва да са част от по-широка стратегия за застъпничество, която се стреми да осигури социални промени.

Това означава, че ефективните стратегически дела трябва да имат ясни цели и ефективни комуникационни компоненти, за да доведат до значителни промени в законодателството и/или в практическото им прилагане. Следователно, основната цел на стратегическите дела е да се насърчи културата на зачитане на правата на децата.

Когато възникнат нарушения на правата на детето, това може да се случи в няколко отделни случая или, в по-широк смисъл, в тежки или систематични ситуации на национално равнище (колективни проблеми или структурни проблеми).

Всеки път, когато се взема решение да се предприемат действия срещу тези повтарящи се нарушения на правата на човека, включващи редица участници на национално равнище, е наложително сериозно да се вземат предвид всички рискове, свързани с такъв вид действия. Всъщност, едно негативно решение пред един международен съдебен или квазисъдебен орган може да доведе до отрицателни и нежелани последици на по-високо ниво, което може да подкопае въздействието от тези действия. Ето защо те трябва да се извършват заедно със специализирани НПО и адвокати, които могат да спомогнат за внимателен подбор на делата, за правилния механизъм, действие или юрисдикция, за да се започне ефективно, проактивно, координирано и основано на нуждите стратегическо дело. Сътрудничеството и споделянето са необходими, за да се направят законодателството, политиката и практиката по-благоприятни за децата на равнище ЕС.

От етична гледна точка, преди да се започне стратегическо дело е необходимо да се получи съгласието на детето, чиито права са били нарушени и винаги трябва да бъде взет предвид и внимателно оценен и неговият най-добър интерес.

При съблюдаването на определени условия, стратегическото дело е начин адвокатите да предявяват системни нарушения на правата на човека (по-конкретно на правата на детето в контекста на този Наръчник) пред националните и/или международните съдебни или квазисъдебни органи. Следователно адвокатите могат да бъдат фактори на промяната и трябва да са наясно с всички съществуващи възможности за по-нататъшно развитие на националното законодателство и практики в съответствие с правата на децата. (Виж **ТО 5** „Обучение“ за повече информация относно наличните курсове и материали за стратегически дела).

Успешни примери за стратегически дела

- В Белгия, благодарение на решението на ЕСПЧ по делото *Salduz c/у Турция* (ЕСПЧ, 27 ноември 2008 г., *Salduz c/у Турция*, № 36391/02), присъствието и адвокатската защита по време на полицейски разпити на деца вече е задължително и изисквано от закона. Това дело е от основно значение за започване на социална промяна и в други държави-членки на ЕС (като например в Нидерландия).
- Съдът на ЕС постанови решение през 2013 г. в областта на правото на убежище. Съдът счита, че „когато непълнолетен, който не е придружаван от никой от членовете на неговото семейство, законно пребивава на територията на държава-членка, е подал молби за убежище в повече от една държава-членка, държавата, в която се намира този непълнолетен след подаване на молба за убежище, се определя като „отговорна държава-членка.“² Съдът се основава на факта, че е в най-добрия интерес на „непридружените малолетни и непълнолетни лица, които представляват категория особено уязвими лица, да не се удължава ненужно процедурата за определяне на отговорната държава-членка и да им се гарантира бърз достъп до процедурите за предоставяне на бежански статут.“³ Това решение имаше важни последствия в целия ЕС и в общественото мнение там, доколкото то повдигна един особено актуален и чувствителен въпрос.
- През 2013 г. асоциацията APPROACH, базирана в Обединеното кралство неправителствена организация, която се бори за глобална забрана на телесното наказание на деца, предявява седем отделни колективни жалби пред Европейския комитет по социални права (ЕКСП) срещу Белгия, Кипър, Чешката република, Ирландия, Италия и Словения като страни, чието законодателство не осигурява съответна защита на деца от физическо наказание. Комитетът заявява, че е налице нарушение на чл. 17 от Европейската социална харта (ЕСХ) (право на децата и младежите на социална, правна и⁴

² ЕСПЧ, 6 юни 2013 г., *The Queen, on the application of MA and Others c/у Държавния секретар на Министерство на вътрешните работи (C-648/11)*, § 66. По това дело беше встъпил и Центърът AIRE (Съвет по индивидуалните права в Европа): <http://www.airecentre.org/>. Тази организация работи по широк кръг от въпроси, свързани с правата на човека, включително защита на бежанците. Тя може директно да представя жалбоподателите, да предоставя безплатни правни съвети на адвокати или на физически лица и да встъпва като трето лице пред ЕСПЧ и Съда на ЕС.

³ Пак там, §55 и §61.

⁴ Виж <https://www.crin.org/sites/default/files/approachcollectivecomplaintscasestudy.pdf>.

в. Практически съвети за адвокати от интервюто на Оливие де Шутер⁵:

Относно правилния избор на процедурата → „При осъждане на нарушението на правата на човека е изключително важно правилно да се избури коя процедура да се използва. Това е от решаващо значение, тъй като в тези международни/регионални процедури обикновено има изискване за допустимост, което означава, че Съдът или органът не може да се обърне към конкретен случай, ако по този случай или по това дело вече има решение на друг орган. Следователно изборът, направен от адвоката, след като бъде направен, обикновено е необратим. Освен това, как да изберем една или друга процедура не винаги е очевидно: всяка процедура има своите плюсове и минуси, предимства и недостатъци и е много важна отговорността на адвоката правилно да посъветва дадена жертва за това къде да се предяви жалбата“.

Относно ролята на НПО → „Адвокатите трябва да са запознати с важната роля и работата на НПО в последващите действия по решенията, взети от органите по международни договори за правата на човека. Без тези НПО и решаващата роля за мониторинг на гражданското общество би било много трудно за тези органи да искат спазване на техните решения и изпълнението им от съответната държава. След като се вземе решение от отделен орган по правата на човека, създаден в рамките на ООН, Съвета на Европа или ЕС, НПО се опитват да убедят националните парламентаристи и правителства да реформират закона или да променят практиката, за да изпълнят препоръките, направени на международно или регионално равнище. Ето защо НПО са важна част от приваждането в сила на законодателството за правата на човека на международно, регионално и национално равнище. Обикновено НПО имат опит в подпомагането на отделни жертви в тези международни и регионални процедури и могат ефективно да подпомагат адвокатите, тъй като обичайно те вече са подбрали няколко случая, които взаимно да се допълват, за да придвижат юриспруденцията в определена посока и така да създадат съдебна практика, която благоприятства определено прогресивно тълкуване на конкретно право на човека. В този смисъл адвокатите и НПО следва да си сътрудничат, за да убедят съдиите, които разглеждат делото“.

Относно избора дали да се защити отделен случай или да се фокусира върху структурен проблем → „Отделното и колективното измерение на което и да е конкретно нарушение на човешките права е наистина трудно да се отделят едно от друго. Това налага на адвоката, съпровождащ отделната жертва, много важна отговорност.

⁵ Оливие де Шутер (Olivier de Schutter) е белгийски юрист, специализиран в областта на икономическите и социалните права. Той е бил специален докладчик на ООН относно правото на храна от 2008 г. до 2014 г. Професор е по международно право в областта на човешките права, право на Европейския съюз и правна теория в *Université Catholique de Louvain* в Белгия, както и в колежа на Европа и в *SciencesPo* в Париж. Редовно изнася лекции в Академията по правата на човека и хуманитарното право на Американския университет във Вашингтон. Пълното интервю е на разположение на уебсайта <http://www.mylawyermyrights.eu/outputs/>.

Важно е индивидуалната ситуация да се постави в нейния по-широк контекст и да се покаже как тя е симптом на по-голям проблем, който заслужава вниманието на органа по правата на човека, пред който е подадена жалбата. В същото време е важно да не се възползваме от отделния случай в името на колективната цел, която трябва да бъде преследвана⁶.

2. СПИСЪК НА СЪДЕБНИТЕ И КВАЗИСЪДЕБНИТЕ ОРГАНИ

На международно и регионално равнище

С фокус върху деца в конфликт със закона

а. На международно равнище (ООН)

- ☛ Комитет по правата на детето (Комитет по КПД);
- ☛ Комитет по правата на човека или Комитет по граждански и политически права (КГПП);
- ☛ Комитет против изтезанията (КПИ);
- ☛ Съвет по правата на човека (СПЧ) и специални процедури на ООН⁶;
- ☛ Специални докладчици на ООН по различни права на човека.

б. На регионално равнище (Съвет на Европа)

- ☛ Европейски съд по правата на човека (ЕСПЧ);
- ☛ Европейски комитет за социални права (ЕКСП);
- ☛ Специален докладчик на Съвета на Европа за правата на човека.

с. На регионално равнище (ЕС)

- ☛ Съд на Европейския съюз (СЕС).

⁶ Виж <http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/HRC/Pages/AboutCouncil.aspx>.

3. СТРАТЕГИЧЕСКИ ДЕЛА НА РАВНИЩЕ ЕС

Европейската комисия (на първо място) и Съдът на ЕС са контролните органи на равнище ЕС:

- По-специално, **Европейската комисия** играе ролята на „пазител на договорите“ и отговаря за мониторинга върху правилното прилагане на законодателството на ЕС
- **СЕС** (или Съдът на ЕС) е отговорен за осигуряване на еднаквото и съгласувано прилагане на правото на ЕС във всички държави-членки на ЕС и се произнася с решения относно много видове правни действия, и по-специално⁷:

1. Преюдициални решения;
2. Процедура по нарушение;
3. Искове за отмяна;
4. Искове за бездействие;
5. Искове за вреди;

а. Преюдициални заключения/решения

Преюдициалните заключения (ДФЕС, чл. 267) са един от най-важните инструменти на СЕС, за да се гарантира правна сигурност чрез еднообразно прилагане на правото на ЕС.

Макар че и досега пред Съда на ЕС не са заведени дела относно тълкуването на член 24 от ХОПЕС („Права на децата“) във връзка с някоя от директивите относно правата за справедлив процес, адвокатите трябва да разглеждат преюдициалното заключение като полезен инструмент за отстояване зачитането на правата на децата в конфликт със закона.

⁷ Важно е да се помни разделението на правомощията между Съда на ЕС и Общия съд. Общият съд е компетентен да разглежда и да се произнася като първа инстанция по искове, подадени от физически лица. Съдът на ЕС е компетентен да разглежда и да се произнася по искове, подадени от държавите-членки. Той може също така да разглежда жалби, подадени срещу решения на Общия съд, постановени като първа инстанция от него. В последния случай Съдът се произнася единствено по правни въпроси и не може да преразглежда фактите.

Цел на преюдициалните заключения:

Да се даде възможност на националните съдии да запитат Съда на ЕС относно тълкуването или валидността на правото на ЕС, ако това е от значение за висящо пред тях дело⁸.

Видове искания за преюдициално заключение:

- Искане за заключение относно тълкуване на първичното и вторичното право на ЕС: националният съдия иска от Съда разяснение, за да приложи правилно конкретна разпоредба на ЕС;
- Искане за преюдициално заключение относно валидността на акт на вторичното право на ЕС, издаден от институция, орган, служба или агенция на Съюза, за да се провери неговата действителност. Същият механизъм може да се използва, за да се определи дали националното законодателство или практика са съвместими с правото на ЕС.

Как работи преюдициалното заключение:

I. Запитване

- Националните съдилища/трибунали винаги трябва да се обръщат към СЕС в случай на съмнения, които могат да доведат до погрешно прилагане/тълкуване на правото на ЕС по висящо дело⁹;
- Запитването съдържа ясно определение на фактическите и правни елементи на делото, както и на разпоредбите на законодателството на ЕС, които са релевантни и приложими

II. Ограничения

- Искането за преюдициално заключение не може да се основава на виртуален/хипотетичен или явно неприложим случай;
- Ако конкретният въпрос би могъл да бъде предмет на иск за отмяна, той не може да бъде оспорван с преюдициално заключение;

⁸ Съдът на ЕС се произнася само относно съставните елементи на преюдициалното запитване, отправено до него. Националният съд остава компетентен по отношение на първоначалното дело, а националното производство се спира до произнасянето на решението на Съда на ЕС

⁹ За повече информация виж Препоръките на Съда на ЕС към националните съдилища и трибунали във връзка с образуването на преюдициално производство (2016/С 439/01).

- Преюдициалното заключение може да бъде поискано от национален съдия на една от участващите страни по делото (чрез техните адвокати), но решението за отнасяне на делото в Съда на ЕС е на националния съдия/съд;
- Независимо от това, съгласно член 267 от ДФЕС, националните съдилища, които действат като съд за окончателно обжалване (т.е. срещу чиито решения няма правна защита), са длъжни да се отнесат до Съда на ЕС за преюдициално заключение в случай на съмнения, които могат да доведат до погрешно прилагане/тълкуване на правото на ЕС;
- Съществуват някои изключения от това последно правило, което позволява на националните съдилища от последна инстанция да не бъдат задължени да се обръщат към Съда на ЕС за преюдициално заключение, когато :

- съдът на ЕС вече се е произнесъл по същия въпрос;
- тълкуването на въпросната правна уредба на ЕС е очевидно;
- има трайна практика на Съда на ЕС по този въпрос.

III. Последници върху висящото дело

Националният спор се спира до решението на Съда на ЕС, върху което се основава окончателното решение на запитващата юрисдикция.

IV. Видове процедури при неотложни дела

В член 267 от ДФЕС се посочва, че „във връзка със задържано лице, Съдът на ЕС се произнася в най-кратък срок“. В това отношение Процедурният правилник на Съда на ЕС предвижда две специални процедури за преюдициално заключение¹⁰:

- бързо производство: преюдициалното запитване може да бъде разгледано по реда на бързото производство, когато естеството на делото и извънредни обстоятелства налагат бързото му разглеждане;
- спешно производство: това производство се използва само в об-

¹⁰ Процедурен правилник на Съда на ЕС, членове 105-114.

ласти, свързани със свобода, сигурност и правосъдие. То вече е било използвано от Съда в много случаи, свързани с правата на детето по въпроси, отнасящи се най-вече до родителската отговорност¹¹, но може да се използва и по дела, в които участват деца в конфликт със закона.

V. Правно действие на преюдициалното заключение

- Днес няма съмнение, че всяко решение, постановено от Съда на ЕС като преюдициално заключение, има „ефект erga omnes“, което означава, че то е задължително не само за националния съд, но и за националните съдилища на другите държави-членки. На практика решенията на Съда на ЕС се считат за задължителни прецеденти.
- В контекста на преюдициално запитване относно действителност, ако разпоредбата или правният акт на правото на ЕС са обявени за недействителни, всички други приети актове, които са базирани на тях, автоматично стават недействителни. Обикновено решенията на Съда на ЕС имат ретроактивно действие, но Съдът може също да реши да обяви за недействителен законодателен акт на ЕС с действие ex nunc (занапред), за да се запази правна сигурност и защитата на легитимните правни очаквания.

Препоръки за адвокати за деца

Адвокатът трябва:

- да знае за съществуването на преюдициалното заключение и да разбира целта и потенциала му да обслужва най-добрия интерес на детето;
- да знае, че преюдициалното заключение може да се използва, за да се определи дали националното законодателство или практика са съвместими с правото на ЕС, както и да се изясни дали даден акт на вторичното право на ЕС (например директива) е съвместим с някои международни стандарти, които обвързват ЕС (напр. ЕКПЧ) или със

¹¹ Виж, например, СЕС, 23 декември 2009 г., *Detiček* (C-403/09); СЕС, 1 юли 2010 г., *Povse* (C-211/10); СЕС, 5 октомври 2010 г., *McB* (C-400/10); СЕС, 22 декември 2010 г., *Aguirre Zarraga* (C-491/10); СЕС, 22 декември 2010 г., *Mercredi* (C-497/10). Виж също така „Доклад на Съда на ЕС относно използването на спешното преюдициално производство от Съда“, представено на Съвета в съответствие с декларацията, приложена към решението му от 20 декември 2007 г. (OB L 24, 29 януари 2008 г., стр. 44): https://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2012-07/en_rapport.pdf.

самото първично право на ЕС (напр. договорите на ЕС и ХОПЕС);

- ако е основателно, да поиска използването на преюдициалното запитване, за да се изясни тълкуването на конкретна разпоредба, залегнала в някоя от директивите на ЕС относно правата на справедлив процес, в светлината на член 24 от ХОПЕС. Преюдициалното решение може да бъде много полезно, за да се постави нов въпрос за тълкуване пред националните съдии, което е от общ интерес за еднаквото прилагане на правото на ЕС или когато съществуващата съдебна практика на Съда на ЕС не предоставя никакви разяснения;
- да разбере, че националните съдии са задължени да приемат сериозно искане за преюдициално заключение, повдигнато от адвокат, тъй като според основния принцип за предимство на правото на ЕС те не могат да прилагат национална разпоредба, която противоречи на правото на ЕС. Отговорност на националните съдии е да осигурят спазването на принципа на предимство;
- ако е основателно, да поиска използването на „спешното производство“, когато защитава дете, което е в конфликт със закона, особено в случаи на деца, лишени от свобода;
- да има предвид, че производството по преюдициално заключение пред Съда на ЕС е безплатно и че Съдът не се произнася по съдебните разноски на страните в производството, висящо пред запитващата юрисдикция; запитващият съд или трибунал следва да се произнесе по тези разноски. Освен това, ако страна по основното производство разполага с недостатъчни средства и когато е възможно съгласно националните разпоредби, запитващият съд може да предостави на тази страна правна помощ, за да покрие разноските, включително разходите за адвокатски хонорари, които тя понася пред Съда на ЕС. Освен това самият Съд на ЕС може да предостави и правна помощ, когато въпросната страна вече не получава помощ съгласно националните разпоредби или доколкото тази помощ не покрива или покрива само частично разходите, направени пред Съда¹².

b. Процедура за нарушение

Съгласно член 258 от ДФЕС: „Ако Комисията счита, че дадена държава-членка не е изпълнила задължение, произтичащо от Договорите, тя издава мотивирано становище по този въпрос, след като е дала възможност на съответната държава да изложи своите съображения.

¹² Съд на ЕС, Препоръки на Съда на ЕС към националните съдилища и трибунали във връзка с образуването на преюдициално производство (2016/C 439/01), § 26 и 27: [http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32016H1125\(01\)&from=IT](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32016H1125(01)&from=IT).

Ако съответната държава не се съобрази с това становище в срока, определен от Комисията, Комисията може да сезира Съда на Европейския съюз“.

За повече информация относно тази процедура виж Ръководството за държавите-членки на ЕС, **ТО 5**. □

с. Искове за отмяна

Чрез иска за отмяна ищецът (държави-членки, ЕК, ЕП, Съветът и физически лица при определени условия) иска отмяна на акт, приет от институция, орган, служба или организация на ЕС. Съдът на ЕС отменя съответния акт, ако се прецени, че е в противоречие с правото на ЕС.

Съгласно член 263 от ДФЕС: „Всяко физическо или юридическо лице може да заведе иск, съгласно условията, предвидени в първа и втора алинея, срещу решенията, които са адресирани до него или които го засягат пряко и лично, както и срещу подзаконовни актове, които го засягат пряко и които не включват мерки за изпълнение“.

За разлика от „преференциалните ищци“ (държавите-членки, ЕК, ЕП и Съветът) физическите лица и техните адвокати трябва да докажат, че оспорваният акт е адресиран до тях или ги засяга пряко и индивидуално.

д. Искове за бездействие:

ЕП, Съветът и ЕК трябва да вземат определени решения при определени обстоятелства. Ако те не изпълняват своите отговорности, правителствата на ЕС, други институции на ЕС, физически лица (при определени условия) или компании могат да подадат жалба до Съда на ЕС.

Съгласно член 265 на ДФЕС: „Всяко физическо или юридическо лице може да сезира Съда съгласно условията, определени в предходните алинеи, за да подаде иск относно пропускането, от страна на дадена институция или даден орган, служба или агенция на Съюза да адресира до него даден акт, с изключение на препоръка или становище“.

При това производство физическите лица и техните адвокати трябва да докажат, че оспорваният пропуск ги е засегнал пряко и индивидуално.

е. Искове за вреди

Всяко лице или компания, чиито интереси са засегнати в резултат на действието или бездействието на ЕС или на неговия персонал, могат да предявят искове срещу тях чрез Съда на ЕС. (ДФЕС, членове 268 и 340)

Съгласно член 340 на ДФЕС: „В случай на извъндоговорна отговорност, Съюзът в съответствие с основните принципи на правото, които са общи за държавите-членки, е длъжен да поправи вредите, причинени от неговите институции или служители, при изпълнението на техните задължения“.

Такъв иск може да бъде заведен и от лица, които могат да получат обезщетение за вреди, за които носи отговорност Съюзът. Крайният срок за действие е пет години от датата, на която е настъпила вредата. Съдът признава отговорността на Съюза, когато са изпълнени три условия:

- ищецът е претърпял вреда;
- институциите на ЕС или техните агенти са действали незаконно съгласно правото на ЕС;
- има пряка причинно-следствена връзка между вредата, претърпяна от ищеца и незаконния акт на институциите на ЕС или на техни представители

Важно: Физически лица също така могат да търсят отговорност от държавите-членки в случай на вреди, причинени в резултат от лошо прилагане на законодателството на ЕС. Исковете срещу държавите-членки, обаче, трябва да бъдат предявени пред националните съдилища.

Обобщение на всички контролни механизми на ООН, СЕ и ЕС, отнасящи се до деца в конфликт със закона¹³

	Кои Комитети?	Процедура?	Резултати?
<p>ИНДИВИДУАЛНИ КОМУНИКАЦИИ¹⁴</p> <p>Оплаквания срещу държава пред даден Комитет, внасяни от физически лица, които считат, че са били жертва на нарушение на техните права, залегнали в международен договор. Държавата трябва да бъде страна по въпросния международен договор</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Всички Комитети на ООН, включително Комитетът по КПД (ФПЗ КПД, чл. 5); - ЕСПЧ. 	<ul style="list-style-type: none"> - Националните средства за правна защита трябва да бъдат изчерпани; - Спазване на крайния срок за подаване на жалба; - Помощта на адвокат не е необходима, но се препоръчва (не се предоставя правна помощ); - Трети страни, от името на физически лица, могат да подават жалба при определени обстоятелства 	<p>-Правно обвързващо решение: ЕСПЧ</p> <p>-Компетентно тълкуване: Комитетите на ООН</p> <p>-Временни мерки: (Спешни мерки, които се прилагат само когато има непосредствен риск от непоправима вреда)</p> <p>ЕСПЧ (Правилник на Съда, Правило 39) и някои комитети на ООН</p>

¹³ Съществуват и други механизми, които са полезни за постигане на зачитане на правата на децата, като: 1. Доклади: докладите се изготвят от правителствата след ратифицирането на договора (1 или 2 години след това) и след това обикновено на всеки 5 години. НПО често представят алтернативен или „доклад в сянка“. Всички комитети на ООН, в това число Комитетът за правата на детето (КПД) и Европейският комитет по социални права на СЕ, използват доклади, за да направят наблюдения и препоръки относно дадена държава, които впоследствие трябва да бъдат изпълнени на национално равнище преди следващия доклад; 2. Плаквания срещу държави: това са оплаквания от една държава-участничка, които твърдят нарушение на конкретен договор, извършено от друга държава страна. КПД (ФПЗ КПД, чл. 12), Комитетът по граждански и политически права и Комитетът за предотвратяване на изтезанията (СРТ-СоЕ) предвиждат използването на този механизъм, макар че до този момент той никога не е бил използван; 3. Универсалният периодичен преглед (УПП): механизъм, при който Съветът по правата на човека разглежда веднъж на всеки четири години и половина състоянието на човека във всяка държава-членка на ООН; 4. Специални процедури на ООН: тези процедури се управляват от лице (независим експерт по правата на човека) или от работна група и могат да включват различни подходи (посещения в държавите, издаване на доклади и препоръки, отправяне на искания до правителства...). За да се защитят, по-специално, правата на децата, има и: Специален представител на Генералния секретар на ООН (SRSG) по насилието срещу деца, специален докладчик на ООН по продажбата и сексуалната експлоатация на деца и специален представител на Генералния секретар на ООН по въпросите на децата и въоръжените конфликти; 5. Процедурата за бързо предупреждение на Комитета за премахване на расовата дискриминация (CERD): превантивни мерки, които включват ранно предупреждение, за да се отговори на правата на човека, изискващи незабавно внимание за предотвратяване или ограничаване на редица сериозни нарушения на Конвенцията. За повече информация относно индивидуални жалби, виж:

¹⁴ За повече информация относно индивидуални жалби, виж: <http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/TBPetitions/Pages/IndividualCommunications.aspx#overviewprocedure>.

<p>КОЛЕКТИВНИ ЖАЛБИ</p> <p>Оплаквания срещу дадена държава пред комитет, внесени от социални партньори и акредитирани НПО.</p>	<p>- ЕКСП на СЕ</p> <p>относно неприлагането на ЕСХ (ако съответната държава е приела нейните разпоредби и този механизъм)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Не е необходимо да бъдат изчерпани националните средства за правна защита. - Не е необходимо да се идентифицира всяка отделна жертва. - Организацията-ищец не трябва непременно да бъде жертва на нарушение на едно от правата по ЕСХ. 	<p>- Временни мерки:</p> <p>ЕКСП може по искане на страна по нея или по собствена инициатива да посочи на страните всякакви незабавни и необходими мерки (за избягване на риска от сериозни щети и за гарантиране на ефективното зачитане на правата, признати в ЕСХ);</p> <p>- Решение по съществуващото на жалбата:</p> <p>Решението се оповестява публично и трябва да бъде зачетено от засегнатите държави (ЕСХ е международна обвързваща конвенция за държавите, които са я ратифицирали). В случай на нарушение на ЕСХ, от държавата се изисква да уведоми Комитета на министрите на СЕ за предприетите или планирани мерки за привеждане в съответствие на ситуацията. След това държавата трябва да представя във всеки следващ доклад по съответните разпоредби, засегнати в жалбата, мерките, които са предприети за привеждане на положението в съответствие.</p>
---	---	--	--

¹⁵ Ролята на Комитета на министрите е много важна, защото може да допринесе за функционирането на решенията на ЕКСП и по този начин да придаде конкретен ефект на правата, гарантирани от ЕСХ (чрез приемане на резолюции или препоръки). Текстове, приети от Комитета на министрите в рамките на процедурата за колективни жалби, са достъпни онлайн на уебсайта на Комитета на министрите: http://www.coe.int/t/cm/home_EN.asp?

ПРОВЕРКИ	<p>- СРТ (Европейски комитет за предотвратяване на изтезанията);</p> <p>- SPT (Подкомисия на ООН за предотвратяване на изтезанията).</p>	<p>СРТ и SPT посещават местата за задържане в държавите-членки, за да видят как лицата, лишени от свобода, се третират, без ограничения.</p> <p>Посещенията могат да бъдат и неоповестени.</p>	<p>След всяко посещение СРТ и SPT изпращат подробен доклад до държавата относно техните констатации, препоръки, коментари и искания за информация.</p> <p>Държавата трябва да представи своето становище по доклада, обикновено в рамките на шест месеца след като властите са получили доклада.</p>
ЗАПИТВАНИЯ	<p>- Комитет по КПД: (ФПЗ КПД, чл. 13)</p> <p>- CESCR (Комитет на ООН по икономически, социални и културни права);</p> <p>- CAT (Комитет на ООН срещу изтезанията);</p> <p>- CEDAW (Комитет на ООН за премахване на всички форми на дискриминация срещу жените);</p> <p>- CRPD (Комитетът на ООН за правата на хората с увреждания);</p> <p>- CED (Комитет на ООН по принудителните изчезвания).</p>	<p>При получаване на достоверна информация за тежки, груби или системни нарушения на правата, съдържащи се в Конвенцията, която той наблюдава, Комитетът може да започне разследване.</p> <p>Запитването може да включва посещение със съгласието на съответната държава.</p> <p>Всяко запитване се извършва поверително.</p>	<p>Държавата-страна се приканва да представи своето становище по констатациите, коментарите и препоръките на Комитета, обикновено в рамките на шест месеца и когато бъде поканена от Комитета – да го информира за предприетите мерки в отговор на разследването.</p>

4. КОНТРОЛЕН ЛИСТ ЗА ПРОВЕРКА

Адвокатите за деца могат да използват този контролен списък за проверка, за да определят всички налични механизми за защита на правата на своите клиенти и да направят избор между тях.

(Този списък е изготвен от Международната комисия на юристите (ICJ)¹⁶, в рамките на няколко европейски проекта и адаптиран от ДСИ-Белгия.)

a. Приложимост на международните задължения

1. По кои международни договори за правата на човека е страна съответната държава?
2. Има ли някакви резерви или тълкувателни декларации от въпросната държава?
3. Всички такива резерви и декларации валидни и допустими ли са (т.е. допускат ли се от международния договор, противоречат ли на предмета и целта на международния договор)?

b. Времева юрисдикция

1. Съответните международни договори влезли ли са вече в сила?
2. Международният договор бил ли е влязъл в сила преди да настъпят фактите по делото?
3. Ако е необходима отделна ратификация или споразумение за индивидуалния или колективния механизъм за подаване на жалби, свързани с договора, това случило ли се е?

c. Териториална юрисдикция

1. Оспорваните действия на територията на засегнатата държава ли са настъпили или по друг начин са под нейните правомощия или контрол, за да попаднат в нейната юрисдикция?
2. Дали органът по правата на човека, до който ще бъде изпратена жалбата, има юрисдикция над съответната държава?

¹⁶ Виж <https://www.icj.org/>

d. Компетентност по същество

1. Фактите, на които се основава оплакването, представляват ли нарушения на разпоредбите на международен договор за правата на човека?
2. Кои механизми са компетентни да разглеждат жалбите по тези искове за правата на човека? (Ако те са много, вижте приложение II, за да определите как да направите най-добрия избор).
3. На коя конкретна разпоредба трябва да се основава жалбата?
4. Има ли прецедент (един механизъм, който вече е взел решение по подобен случай)?

e. Правен статут

1. Предложеният жалбоподател има ли право да заведе дело в рамките на съответния механизъм за индивидуални или колективни жалби?
2. Изчерпани ли са националните средства за правна защита (ако това е необходимо условие)?
3. Кой трябва да подпише искането?
4. Има ли образец за оплакването?

f. Срокове

1. Делото заведено ли е в допустимите срокове за съответния международен механизъм? Ако не е, съществуват ли и други международни механизми?

g. Един или повече органи

1. Възможно ли е делото да бъде заведено в един или повече механизми?
2. Някой от механизмите изключва ли оплаквания, които са били или се разглеждат от други?
3. Могат ли различни елементи от един и същ случай да бъдат представени пред различни органи?
4. Можете ли да комбинирате различни механизми (например, индивидуални и колективни жалби)?
5. Могат ли новонастъпили обстоятелства да бъдат представени пред този механизъм?

h. Кой орган е по-стратегически?

1. По кой механизъм има най-голям шанс за успех (както за допустимост, така и по същество)?
2. Кой международен договор или механизъм включва най-силните или най-важните гаранции?
3. Кой орган или механизъм има най-силната съдебна практика по съответния въпрос?
4. Кой механизъм осигурява най-силната система от временни мерки, ако случаят го изисква? Временните мерки на един или друг механизъм по-уважавани ли са от държавата?
5. Кой механизъм може да осигури най-силните средства за правна защита на жалбоподателя?
6. Кой механизъм гарантира най-силната система за изпълнение на окончателните решения?
7. Това системен проблем ли е или чисто индивидуален проблем?
8. Предоставена ли е правна помощ за подаване на жалба до тези механизми?
9. Има ли ограничения във връзка с разходите за подаване на жалба до този механизъм?
10. Каква е продължителността на процедурата пред всеки орган?
11. Необходимо ли е изчерпване на вътрешните средства за правна защита?
12. Има ли възможност да се поиска преюдициално решение пред органа или юрисдикцията?
13. Има ли някой, който би могъл да встъпи като трета страна, за да информира органа или механизма, преди той да вземе окончателно решение?

i. Последици във вътрешната система

1. Въпросните решения на съответния съд, трибунал или административен орган задължителни ли са или не са задължителни на ниво държава?
2. Какъв е ефектът от решенията на механизма върху националната система? Има ли възможност за повторно откриване на национално

производство вследствие на решението на международния орган или механизъм? Има ли ефект върху решенията на други съдилища?

3. Има ли въведена система за заплащане на компенсация на жалбоподателя, препоръчана от механизма?
4. Съществува ли система за преразглеждане на закона/регламентация в светлината на заключенията на механизма по делото?
5. Какво е политическото въздействие от решението на механизма в съответната държава?
6. Решението оповестява ли се публично или не? Ако не, какъв е ефектът от поверителността на решението?
7. Какви са рисковете, ако загубите делото?
8. Какви са рисковете, ако се разкрие самоличността на клиента (детето)? Има ли възможност неговата/нейната самоличност да се запази в поверителност?

j. Участие на клиента (детето)

1. В кой орган детето има най-високо ниво на участие?
2. Лесно ли е процедурата да се обясни на детето?
3. Колко много ще трябва детето да понесе бремето на процедурата?

4. СПИСЪК НА НПО, ИЗПОЛЗВАЩИ СТРАТЕГИЧЕСКИ ДЕЛА ЗА ПОДОБРЯВАНЕ ПРАВАТА НА ДЕЦАТА¹⁷

- European Council on Refugees and Exiles (ECRE) (Европейски съвет за бежанци и изгнаници)¹⁸
- Центърът AIRE (Консултации за индивидуалните права в Европа)
- Soroptimist International of Europe (SI/E)¹⁹
- Association for the Protection of all Children (APPROACH) (Асоциация за защита на всички деца)²⁰
- International Association of Charities (AIC) (Международна асоциация на благотворителните организации)²¹
- World Association of Children's Friends (AMADE) (Световна асоциация на приятелите на децата)²²
- European Centre of the International Council of Women (ECICW) (Европейски център на Международния съвет на жените)²³
- European Roma Rights Centre (ERRC) (Европейски център за правата на ромите)²⁴
- International Commission of Jurists (ICJ) (Международна комисия на юристите)²⁵
- International Council on Social Welfare (ICSW) (Международен съвет за социални грижи)²⁶
- Defence for Children International (DCI) (Международна защита за децата)²⁷
- International Federation of Human Rights (FIDH) (Международна федерация по правата на човека)²⁸
- World Organisation Against Torture (OMCT) (Световна организация срещу изтезанията)²⁹
- European Anti-Poverty Network (EAPN) (Европейска мрежа за борба с бедността)³⁰
- European Union of Women (EUW) (Европейски съюз на жените)³¹
- European Youth Forum (YFJ) (Европейски младежки форум)³²
- Union des Avocats Européens (UAE) (Съюз на адвокатите в Европа)³³
- Amnesty International (AI)³⁴
- Caritas Internationalis (Международна конфедерация на католическите благотворителни организации)³⁵
- Médecins du Monde – International (MdM)³⁷

- European Committee for Home-based Priority Action for the Child and the Family (EUROCEF) (Европейски комитет за приоритетно действие, основано на дома, за детето и семейството)³⁸
- European Network of Ombudspersons for Children (ENOC) (Европейска мрежа на омбудсманите за деца)³⁹
- Federation of European Bars (FEB) (Федерация на европейските адвокатски колегии)⁴⁰

¹⁷ Този списък не е изчерпателен и засяга само НПО, които имат право да подават колективни жалби пред ЕКСП (с изключение на Центъра AIRE). Виж **ТО 5** – „Обучение“ за допълнителна информация за дейността на някои от тези НПО относно защитата на правата на детето.

¹⁸ <https://www.ecre.org/>

¹⁹ <http://www.airecentre.org/>

²⁰ <http://www.soroptimisteurope.org/fr/>

²¹ <http://www.charitychoice.co.uk/approach>

²² <http://www.aic-international.org/en/>

²³ <https://www.amade-mondiale.org/fr/index.html>

²⁴ <http://www.womenlobby.org/?lang=en>

²⁵ <http://www.errc.org/>

²⁶ <https://www.icj.org/>

²⁷ <http://www.icsw.org/index.php/fr/>

²⁸ <https://defenceforchildren.org/>

²⁹ <https://www.fidh.org/en/>

³⁰ <http://www.omct.org/>

³¹ <http://www.eapn.eu/>

³² <http://www.europeanunionofwomen.com/>

³³ <http://www.youthforum.org/>

³⁴ <http://www.uae.lu/fr/>

³⁵ <https://www.amnesty.org/en/>

³⁶ <https://www.caritas.org/>

³⁷ <https://www.medecinsdumonde.be/r%C3%A9seau-international>

³⁸ <http://eurocef.eu/en/>

³⁹ <http://enoc.eu/>

⁴⁰ <http://www.fbe.org/home/>

ТЕХНИЧЕСКО ОПИСАНИЕ 3

ТО 3 – КОНТРОЛЕН ЛИСТ ЗА ПРОВЕРКА НА ПРАВОТО НА АДВОКАТСКА ЗАЩИТА

(ЧЛ. 6 ДИРЕКТИВА 2016/800/ЕС)¹

1. КАКВО?

Правото на адвокатска защита включва²:

- правото на достъп до адвокат в съответствие с Директива 2013/48/ЕС (чл. 6.1);
- право на ефективно упражняване на правото на защита (чл. 6.2);
- правото за срещи насаме и осъществяване на връзка с представляващия адвокат (чл. 6.4 (а));
- правото на поверителност включва срещи, кореспонденция, телефонни разговори и други форми на комуникация между детето и неговия адвокат (чл. 6.5);
- ефективно участие на адвоката по време на разпита (чл. 6.4 (b));
- правото на детето на адвокатска защита като минимум по време на следните следствени действия или действия по събиране на доказателства, ако детето е длъжно или е позволено да присъства на въпросно действие: разпознаване, очна ставка и следствен експеримент (чл. 6.4 (c));
- правото на правна помощ, когато това е необходимо да се гарантира, че детето ефективно упражнява правото си на адвокатска защита (чл. 18 в съответствие с Директива 2016/1919/ЕС относно правната помощ).

¹ Тук се изключват Ирландия, Обединеното кралство и Дания, тъй като не са се включили в Директива 2016/800/ЕС.

² За разликата между „достъп до адвокат“ и „адвокатска защита/помощ“, виж стр. 39-40. □

2. КОГА?

- Без неоправдано забавяне, след като децата бъдат уведомени, че са заподозрени или обвиняеми (чл. 6.3);
- Във всеки случай децата получават адвокатска защита в зависимост от настъпването на по-ранното от следните събития:
 - a) преди да бъдат разпитани от полицията или от друг правоохранителен орган или от съдебен орган;
 - b) своевременно преди да се явят пред съд, компетентен по наказателни дела;
 - c) при извършване на следствено действие или на друго действие по събиране на доказателства: разпознаване, очна ставка и следствен експеримент;
 - d) без неоправдано забавяне след задържането.

3. ПОЗВОЛЕНИ ЛИ СА ДЕРОГАЦИИ ОТ ТОВА ПРАВО?

Да. Съгласно Директива 2016/800/ЕС, дерогации от правото на детето на адвокатска защита са допустими, но само при изключителни обстоятелства.

Кога? (чл. 6.8)

По принцип решение да се проведе разпит в отсъствието на адвокат може да бъде взето единствено:

- по решение на съдебен орган или на друг компетентен орган, ако върху решението може да бъде упражнен съдебен контрол; за всеки отделен случай.

Следователно адвокатът трябва:

- да се увери, че тези условия са спазени.

Има два вида дерогации: постоянна (1) или временна (2):

а. Постоянни дерогации (чл. 6.6)

Кога?

За правото на адвокатска защита може да има дерогация, когато тя не е пропорционална предвид обстоятелствата по делото, като се отчитат:

- най-добрият интерес на детето е от първостепенно значение;
- правото на справедлив процес;
- тежестта на твърдяното престъпление;
- сложността на делото;
- мерките, които могат да се предприемат по отношение на такова престъпление.

При всички случаи, дерогацията от адвокатска защита не се допуска, когато:

- детето се явява пред съд или съдия с оглед вземане на решение относно задържане под стража (на всеки етап на производството);
- по време на срока на задържане.

Още повече, че лишаване от свобода не може да бъде наложено като наказателна присъда, освен ако детето не е получило адвокатска защита по такъв начин, че да е могло да упражни правото си на защита ефективно и при всички случаи, по време на съдебните заседания.

Най-общо, адвокатът трябва да:

- предприеме всички необходими действия, за да накара държавите-членки на ЕС да оттеглят всички съществуващи резерви по членове 37 и 40 от КПДООН, които позволяват на децата да нямат достъп до адвокат в случаи, свързани с леки престъпления, с подкрепата на организации на гражданското общество³;
- гарантира, че всички млади заподозрени, включително деца под МВНО или деца, които не са арестувани (т.е. деца, поканени да отидат в полицейското управление за разпит), имат безплатен достъп до адвокат 24 часа в денонощието.

³ Виж таблицата „Задължителни норми“, плакат X, за списъка на тези резерви. □

б. Временни дерогации (чл. 6.8)

Кога?

- само при изключителни обстоятелства;
- само в досъдебната фаза;
- само ако са отчетени висшите интереси на детето;
- само ако дерогацията може да бъде обоснована на базата на една от следните наложителни причини:

а) налице е неотложна необходимост да се предотвратят тежки неблагоприятни последици за живота, свободата или физическата неприкосновеност на дадено лице;

б) когато се налага разследващите органи да предприемат незабавни действия, за да се предотврати сериозно възпрепятстване на наказателното производство във връзка с тежко престъпление.

Адвокатът трябва:

- да се увери, че тези условия са спазени;
- да прочете раздела „Препоръки и ключови указания за прилагане“ относно правото на адвокат в Ръководството за държавите-членки на ЕС;
- да знае, че когато детето участва в разпит, фактът, че такова участие се е състояло в отсъствието на адвокат, следва да бъде отбелязан, като се използва процедурата за протоколиране съгласно националното законодателство (чл. 6.4 (d));
- да знае, че компетентните органи отлагат разпита на детето или другите следствени действия или действия по събиране на доказателства, за да осигурят възможност за явяването на адвоката, но адвокат не присъства. Отлагането е за разумен период от време, който да позволи пристигането на адвокат или ако детето не е посочило адвокат – да се осигури такъв за детето (чл. 6.7);
- да знае, че държавите-членки на ЕС гарантират също така, че с присъдата не се налага наказание лишаване от свобода, освен ако детето не се е ползвало от адвокатска защита по такъв начин, че да му се осигури възможност за ефективно упражняване на правото на защита, и при всички случаи – по време на съдебните заседания в съдебната фаза на производството (чл. 6.6).

⁴ ЕСПЧ, 27 ноември 2008 г., *Salduz c/y Турция*, № § 36391/02, § 52-55.

⁵ ЕСПЧ, 27 ноември 2004 г., *S. C. c/y the Великобритания*, № 60958/00.

⁶ За съдебната практика на ЕСПЧ виж базите данни „HUDOC“ и „THESEUS“ на уебсайта <https://www.coe.int/web/children/case-law>.

Фазата на досъдебното производство е най-уязвимият момент от цялото производство по дело с непълнолетен, тъй като тя често е решаваща за изхода от производството. Точно поради тази причина всякакъв вид дерогация от правото на достъп до адвокат на този етап следва да се избягва в съответствие с практиката на ЕСПЧ.

В това отношение адвокатите за деца трябва да са наясно с тези важни съдебни решения на ЕСПЧ:

1. Дело Salduz c/y Турция. в което ЕСПЧ заявява, че за да се гарантира практично и ефективно право на справедлив съдебен процес, достъпът до адвокат следва да е гарантиран от първия полицейски разпит;⁷

2. Дело S.C. c/y Обединеното кралство. в което ЕСПЧ посочи, че заподозрените лица са особено уязвими на етапа на разследване и събраните доказателства могат да определят изхода от делото. Правото на достъп до правна помощ е особено важно за уязвими лица, като например непълнолетни.⁸

ВАЖНО: Досега ЕСПЧ не е открил никаква конкретна „наложителна причина“, която би могла да доведе до дерогация от това право по време на разследващия етап в дела, засягащи деца в конфликт със закона.

4. ИМА ЛИ ДЕЙСТВИЯ, ПРИ КОИТО НЕ СЕ ИЗИСКВА ПОМОЩТА НА АДВОКАТ?

Да. В съображение 28 от Директива 2016/800/ЕС са изброени няколко действия, които не изискват задължението на държавите-членки на ЕС да гарантират на децата, които са в конфликт със закона, помощта на адвокат:

- установяване на самоличността на детето;
- определяне на това дали следва да бъде започнато разследване;
- проверка за притежание на оръжие или други подобни въпроси, отна-

сящи се до безопасността;

- извършване на следствени действия или действия по събиране на доказателства, различни от изрично посочените в настоящата директива, като например обиск, оглед на лицето, кръвен тест, тест за употреба на алкохол или друг подобен тест, заснемане или снемане на пръстови отпечатъци;

- довеждане на детето за явяване пред компетентен орган или предаване на детето на носителя на родителска отговорност или на друго подходящо пълнолетно лице в съответствие с националното право.

Тези дерогации се допускат само ако:

у те са съобразени с правото на справедлив съдебен процес.

В тази връзка адвокатът трябва да е наясно, че:

- този списък включва някои важни действия по разследването и други действия, които са инвазивни за децата;
- тази разпоредба трябва да се тълкува и прилага в светлината на принципа на висшия интерес на детето и на принципа на недискриминация между деца и възрастни.

5. МОЖЕ ЛИ ДЕТЕТО ДА СЕ ОТКАЖЕ ОТ ПРАВОТО СИ НА АДВОКАТ?

Както бе посочено по-горе, детето не може да се откаже от правото си на адвокатска помощ.

За съжаление, в някои страни, възможността за отказ от адвокатска помощ все още е налице.

Решението на детето да не бъде подпомагано от адвокат може да не е съзнателно и да окаже решаващо влияние върху изхода на производството.

Присъствието на адвокат за дете е от основно значение за:

- да се гарантира ефективното упражняване на всички права, свързани със справедлив процес;
- да се гарантира, че децата могат да упражняват своите права съзнателно;
- да се предотвратяват злоупотреби при полицейски разпити (по-специално в досъдебната фаза, но не само тогава).

В това отношение адвокатите за деца винаги трябва да са наясно с тези важни съдебни решения на ЕСПЧ:

1. Делото Panovits c/y Кипър, в което ЕСПЧ заявява, че „като се има предвид уязвимостта на един обвиняем непълнолетен и дисбаланса на властта, на която той е подложен поради самия характер на наказателното производство, отказ от него или от негово име от важното право по член 6, може да бъде приет единствено, когато отказът е изразен по недвусмислен начин, след като властите са предприели всички разумни стъпки, за да гарантират, че той напълно съзнава правото си на защита и може да оцени, доколкото е възможно, последствията от своето поведение“.

2. Делото Adamkiewicz c/y Полша, в което ЕСПЧ потвърждава, че полицейският разпит на дете, без присъствието на неговия адвокат, представлява нарушение на член 6 от ЕКПЧ.

Понастоящем детето може да се откаже от правото си на адвокат в следните държави:

- **В България:** на фаза разследване от полицията, когато на детето все още не е повдигнато обвинение;
- **В Англия и Уелс** (но детето не може да се откаже от правото си на подходящ възрастен);
- **Във Финландия:** възможност за отказ и отмяна на отказа.
- **В Ирландия:** тъй като няма автоматично право на адвокат (само право на уведомяване за правото да се консултира с адвокат), няма и право да се откаже от такова право. На практика, детето (или неговият родител) може да избере да не поиска адвокат и полицията може да продължи да разпитва детето. Трябва да се има предвид, че Обединеното кралство и Ирландия не са приели Директива 2016/800/ЕС.

⁷ ЕСПЧ, 11 декември 2008 г., Panovits c/y Кипър, № 4268/04, § 68.

⁸ ЕСПЧ, 2 март 2010 г., Adamkiewicz c/y Полша, № 54729/00, § 87-92.

ТЕХНИЧЕСКО ОПИСАНИЕ 4

ТО 4 – КОНТРОЛЕН ЛИСТ ЗА ПРОВЕРКА НА ПРАВОТО НА ЛИЧНОСТНА ХАРАКТЕРИСТИКА/ИНДИВИДУАЛНА ОЦЕНКА

(ЧЛ. 7 ДИРЕКТИВА 2016/800/ЕС)¹

Този контролен лист бе разработен от Детски кръг (Child Circle).

1. 1. КАК СЛЕДВА ДА СЕ ИЗВЪРШИ ИНДИВИДУАЛНАТА ОЦЕНКА?

Обхват на оценката

- Кой взема решение относно обхвата на оценката, като поспециално се има предвид, че е възможно „да се адаптира обхватът и съдържанието на личностната характеристика в зависимост от обстоятелствата по делото“?
- Каква е ролята на адвоката при определянето на обхвата на оценката?

Източници на информация за оценката:

- Кой допринася за оценката?
- Има ли механизъм, който да позволява на адвоката да предложи източници за оценка въз основа на обстоятелствата или характеристиките на детето?

Участие на детето в оценката:

- Каква е последицата от това, че детето не сътрудничи?
- Как участва адвокатът?
- Какви механизми са въведени, за да се гарантира, че оценката се извършва по чувствителен за децата начин, така че да се осигури участието на детето, да се осигури разкриване на важна и релевантна информация и да се избегне отблъскването или травмирането на детето?
- Каква е ролята на адвоката в това отношение ?

2. ВЗЕМАНЕ ПРЕДВИД НА ОЦЕНКАТА

Вид резултат:

- Резултатите от оценката предоставят ли се на детето и неговия адвокат?
- Как се споделят резултатите с адвоката?
- Кои „компетентни органи“ получават резултатите от оценката? (например правоприлагащи органи, съдии, прокурори, социални специалисти, медицински специалисти, центрове, където детето може да е задържано?)
- Чия е отговорността да се гарантира, че оценката е представена пред съдията?

¹ Тук се изключват Ирландия, Обединеното кралство и Дания, тъй като не са се включили в Директива 2016/800/ЕС.

ТЕХНИЧЕСКО ОПИСАНИЕ 5

ТО 5 – ОБУЧЕНИЕ ЗА АДВОКАТИ

Това техническо описание съдържа списък на: (1) някои ключови насоки относно съдържанието и плана на качествено обучение на адвокати за деца, (2) наличните онлайн курсове (3) и присъствените курсове, които се провеждат в държавите-партньори по проекта „Моят адвокат, моите права“ (My Lawyer, My Rights) (Италия, Белгия, Полша, Ирландия, Нидерландия и България) и в други държави-членки на ЕС.

Много юристи все още мислят, че „детският закон не е закон“ и следователно не разбират нуждата от специално обучение за защита на децата по съдебни производства. Тази идея е във вреда на правилното прилагане на правата на децата на национално ниво, но и създава пречки за инициативи в адвокатските колегии, които имат за цел да предоставят на адвокатите специално обучение за работа с деца в конфликт със закона (както се случва в Белгия или в Полша). Адвокатите на деца трябва да бъдат специалисти, когато защитават заподозрени или обвиняеми деца.

Едно от най-важните етични правила на тази професия е, че всеки адвокат, за да гарантира качеството на професионалните си услуги, не трябва да поема назначения, които може да не е в състояние да проведе с адекватна компетентност. За да работи с деца в конфликт със закона, е необходимо адвокатът да е преминал най-малко обучение за добро познаване на практиките и процедурите в областта на съдебната практика за непълнолетни и на всички международни, регионални и национални разпоредби и стандарти, свързани с детското правосъдие.

Адвокатите трябва задължително да бъдат обучавани (постоянно и непрекъснато), за да предоставят на децата добра защита.

Някои държави-членки на ЕС вече организират обучителни сесии за адвокати за деца.

Национални примери, основани на проучванията

В някои държави-членки на ЕС съществуват специализирани адвокати за деца:

- ✓ **В Белгия** адвокатите, вписани в списъка на доброволните адвокати (списък за младежи), като част от правната помощ, имат задължението да бъдат обучавани по въпросите на детското право. По-специално, Фламандската адвокатска колегия и нейната младежка адвокатска комисия предлагат двугодишен курс по правата на детето за млади юристи-стажанти. Задължителното обучение включва 80 часа интердисциплинарни курсове: правната информация е допълнена с основно обучение (по детска психология и развитие) и практическо обучение (като например комуникация с деца в ролеви игри). Това обучение се посочва като „добра практика“ в Меморандума за Насоките на Съвета на Европа относно CFJ.¹
- ✓ **В Нидерландия** има специализирано обучение за адвокати за деца и резултатите от интервютата показват, че няма разлика в качеството между „piket lawyer“ (адвокат по правна помощ) и „платен адвокат“ (избран адвокат).
- ✓ **В Италия** само адвокатите, назначавани от съдилищата, са задължени да получават специализирано обучение.
- ✓ **В Люксембург** има мултидисциплинарно обучение, предлагано от адвокатските колегии, за да бъде включен някой в списъка „адвокати за деца“.
- ✓ **В Испания** само назначаваните от съдилищата адвокати е необходимо да бъдат регистрирани в списъка за дела с непълнолетни и да са преминали курс по специализация.

Независимо от това, дори в тези държави-членки на ЕС съдържанието, часовете, качеството и оценката на обучението на адвокати за деца (когато съществува) могат да се различават значително от една асоциация на адвокати до друга. Обучението често не е мултидисциплинарно. Обикновено то не е задължително и адвокатите могат сами да си направят програмата за своето продължаващо професионално обучение.

¹ Насоки на СЕ относно CFJ, Обяснителен меморандум, §69, стр. 65.

1. КЛЮЧОВИ НАСОКИ ЗА СЪДЪРЖАНИЕТО И ПРОГРАМАТА НА ОБУЧЕНИЕТО

а. Съдържание

Програмата за обучение трябва да включва най-малко:

- ➊ сесия по правата на детето на национално, регионално и международно равнище;
- ➋ сесия относно практиката и процедурата в областта на съдебните производства, включващи деца;
- ➌ сесия за основни познания по психология, отнасящи се до проблеми на децата и юношите;
- ➍ акцент върху потребностите и нивото на комуникация на децата;
- ➎ някои съвети относно това как да се подобрят контактите с децата;
- ➏ професионални семинари за обсъждане, сътрудничество и споделяне на перспективите, идентифициране на предизвикателствата и създаване на механизми и стратегии за тяхното разрешаване.

б. Програма

Програмата за обучение би следвало:

- ➊ да бъде организирана като мултидисциплинарно обучение (заедно с други професионалисти от системата за детско правосъдие), за да се насърчи обменът на добри практики;
- ➋ да включва деца в процеса на обучение, за да се чуе мнението на детето за опита му от системата за детско правосъдие (напр. важно е да работите по комуникационните начини с децата);
- ➌ да включва практически случаи, ролеви игри, свидетелски показания на деца и интерактивни сесии през целия курс.

2. ОНЛАЙН КУРСОВЕ ПО ПРАВАТА НА ДЕЦАТА

а. Проект TALE (Обучение за правни експерти):² онлайн курсът за обучение³ има за цел да подпомогне практикуващи юристи да направят правния процес по-чувствителен към различните права и потребности на деца-клиенти. Състои се от две предварителни сесии и шест модула. Предварителните сесии включват запознаване с курса и общ преглед на етичните и професионалните задължения при представяването на деца. Шестте модула са както следва: Модул 1: „Среща и приемане на инструкции от деца“, Модул 2: „Даване на съвети и информация на децата“, Модул 3: „Изготвяне на изявления и декларации“, Модул 4: „Представяване на детето във формално производство“, Модул 5: „Действия по решенията“, Модул 6: „Международни средства за правна защита“.

б. Проект HELP (Образование по правата на човека за юристи)⁴: този проект разработи платформа за електронно обучение⁵ относно правата на човека, където е възможно да се намерят онлайн курсове, например относно „алтернативни мерки на задържането“ и „досъдебното разследване и ЕКПЧ“. Освен това държавите-членки на ЕС могат да се възползват от Програмата „HELP in the 28“⁶, която има четири онлайн курса, сред които един посветен на „Правата на защита на личните данни и на неприкосновеността на личния живот“.

в. Проект FAIR⁷ (способстване за достъп до правата на децата за имигранти):⁸ целият проект има за цел да създаде основна група от адвокати, които ще бъдат подготвени да участват в стратегически дела пред международни съдебни и несъдебни механизми по права на човека с оглед защита на правата на децата-мигранти. Модулите за практическо обучение и учебните помагала ще бъдат широко разпространени в целия ЕС, за да подпомагат адвокатите в защитата на правата на децата-мигранти.

² Проектът TALE се финансира от ЕК и се ръководи от „Save the Children Italy“, с партньори в Румъния (Save the Children Romania), Испания (фондация La Merced Migraciones), Португалия (Instituto de Apoio à Criança), Белгия (Защита за деца-Белгия) и Обединеното кралство (Университета на Ливърпул).

³ Виж <http://www.project-tale.org/online-training/>

⁴ Европейската програма за обучение по правата на човека за юристи (HELP) подкрепя държавите-членки на Съвета на Европа (СЕ) в прилагането на ЕКПЧ на национално равнище. HELP има за цел да предоставя висококачествени и индивидуално съобразени пособия за обучение на всички европейски юристи в 47-те държави-членки на Съвета на Европа (съдии, адвокати и прокурори).

Освен това, държавите-членки на ЕС се възползват и от програмата „HELP in the 28“, финансирана от ЕС. Тя подпомага правните специалисти от ЕС да придобият знания и умения за това как да се позовават на ХОПЕС, ЕКПЧ и ЕХС. Освен това те ще се запознаят с европейската юриспруденция.

⁵ Виж <http://help.elearning.ext.coe.int/course/index.php?categoryid=356>.

⁶ Виж <https://www.coe.int/en/web/help/help-courses>.

⁷ Виж <https://www.icj.org/wp-content/uploads/2016/09/FAIR-Project.pdf>.

⁸ Проектът FAIR (<http://www.ojji.org/en/adr-introduction>) се финансира от ЕК и се ръководи от International Commission of Jurists (Международната комисия на юристите), с партньори Малта (Aaditus Foundation), Германия, (Bundesfachverband Unbegleitete Minderjährige Flüchtlinge e.V.), Гърция (Гръцки съвет за бежанците), Испания (Fundacion Raices), Ирландия (Имигрантски съвет на Ирландия), България (Правна клиника за имигранти и бежанци) и Италия (Scuola Superiore Sant'Anna).

- d. Проект „Advancing defence rights for children“⁹** (Укрепване на правата на защита за децата): този проект ще разработи подлежаща на възпроизвеждане и интердисциплинарна програма за обучение (както с присъствен компонент, така и с онлайн компонент) на адвокати по защитата, която ще обхваща международните и регионалните стандарти, както и специфичните умения, необходими за ефективно правно представителство на деца, заподозрени и обвиняеми по дела с непълнолетни.
- e. Проект „I.D.E.A** (Подобряване на решенията чрез овластяване и застъпничество): **Изграждане на капацитет за правата на децата в системите за закрила на детето“¹⁰**: този проект предоставя обучителни семинари,¹¹ предназначени да информират за развитието на законодателството, участието на децата, развитието на децата, социалното подпомагане, както и сътрудниците в социалното подпомагане.
- f. Проект TRACHILD¹²** (обучение на адвокати, представляващи деца в наказателното, административното и гражданското правосъдие)¹³: този проект ще създаде електронен учебен материал (комплект), който ще бъде на разположение на уебсайта на проекта.
- g. Правата на човека на децата – интердисциплинарно въвеждане¹⁴**: този открит онлайн курс на Женевския университет предоставя преглед на най-важните характеристики на човешките права на децата. Курсът се състои от седем тематични модула, разпределени в рамките на 4 седмици. Единственият език на обучение е английският.

⁹ Този проект се финансира от ЕК и се ръководи от Fair Trials International. Той има за цел да увеличи капацитета на адвокатите по защитата да представляват ефективно децата в наказателното производство.

¹⁰ Този проект се финансира от ЕК и се ръководи от Университетския колеж Корк (UCC) и от Националния университет на Ирландия (Корк). Той има за цел да развие мрежи от професионалисти за улесняване на консултациите, предоставяне на обучение и непрекъснато обучение чрез сътрудничество и обмен на информация, както и да предостави интердисциплинарно обучение по правни разработки, развитието на децата, участието на децата и благосъстоянието на персонала.

¹¹ Виж <http://ideachildrights.ucc.ie/events/>.

¹² Виж <http://trachild.org/en/>.

¹³ Този проект се финансира от ЕК и се ръководи от адвокатските колегии към Съда в Париж. Той има за цел да обучи 180 адвокати от 6 юрисдикции (Испания, Гърция, Ирландия, Полша, Кипър и Франция), които да представляват деца в наказателното, административното и гражданското правосъдие.

¹⁴ https://www.coursera.org/learn/childrens-rights?siteID=D8u8CTDRU0o-cky3mljju8Ds4gFOiU-jN7g&utm_content=10&utm_medium=partners&utm_source=linkshare&utm_campaign=D8u8CTDRU0o.

- h. HREA** (Глобален център за образование и обучение по правата на човека)¹⁵: HREA предлага самостоятелни електронни курсове, учебни курсове за електронно обучение и семинари за обучение в 13 области, сред които има един, посветен на „Права на децата, детско развитие, участие и закрила на децата“, който предоставя няколко онлайн курса за: Права на детето (бърз е-курс), Права на децата (основен курс), Развитие на детето, Управление на правата на детето, Участие на детето, Подходи, основани на правата на децата (курс за напреднали), Оцеляване на дете, Анализ на ситуацията в областта на правата на детето, Защита на дете, Деца във война и въоръжени конфликти, Обучение в извънредни ситуации, Мониторинг върху правата на децата и Правото на образование.
- i. Проект „Unlocking Children’s Rights“¹⁶** („Отключване на правата на децата“)¹⁷: този проект е разработил иновационен ресурс за обучение, който бе успешно разпространен в цяла Европа. Той дава възможност на професионалисти и практикуващи специалисти, работещи с деца: да повишат своите умения и знания за правата на децата, да дадат възможност на децата и младите хора да изразяват своите виждания, да комуникират ефективно и чувствително с децата и младите хора в професионален контекст и да гарантират, че децата участват активно в решенията, които ги засягат. Модулите са достъпни за изтегляне и са: Модул 1: Въведение в правата на детето; Модул 2: Въведение в развитието и комуникацията на детето; Модул 3: Умения за общуване; Модул 4: Насоки за правосъдие, съобразено с интересите на детето.

¹⁵ HREA (<http://www.hrea.org/?lang=fr>) е международна неправителствена организация с нестопанска цел, която подкрепя обучение по правата на човека, обучение на защитници на правата на човека и професионални групи, както и разработва образователни материали и програми. HREA е посветена на качествено образование и обучение за насърчване на разбирането, нагласите и действията за защита на човешките права и за насърчване на развитието на мирни, свободни и справедливи общности. Този проект е съфинансиран от Програмата за основните права и гражданство на Европейския съюз, а част от финансирането е на благотворителния тръст „Allan and Nesta Ferguson Charitable Trust“ и включва партньори от десет европейски държави: Правен център за деца Coram и Coram Voice от Обединеното кралство, FICE България, Чешки хелзински комитет, Университетски колеж Корк, Фондация Деца на Словакия, Център за правата на човека в Естония, Европейски център за правата на ромите (Унгария), Fondazione L’Albero della Vita (Италия), Фондация „Empowering Children“ (Полша), Социално образователно действие (Гърция) и FCYA Унгария.

¹⁶ Този проект е съфинансиран от Програмата за основните права и гражданство на Европейския съюз, а част от финансирането е на благотворителния тръст „Allan and Nesta Ferguson Charitable Trust“ и включва партньори от десет европейски държави: Правен център за деца Coram и Coram Voice от Обединеното кралство, FICE България, Чешки хелзински комитет, Университетски колеж Корк, Фондация Деца на Словакия, Център за правата на човека в Естония, Европейски център за правата на ромите (Унгария), Fondazione L’Albero della Vita (Италия), Фондация „Empowering Children“ (Полша), Социално образователно действие (Гърция) и FCYA Унгария.

¹⁷ Виж <http://coraminternational.org/unlocking-childrens-rights/>.

j. IDC Online Toolkit¹⁸: учебното помагало се състои от редица кратки курсове, всеки от които се фокусира върху определена област на интерес, свързана с алтернативи на задържането. Всеки кратък курс включва модули с информация, казуси, примери, инструменти и ресурси и връзки към допълнителна информация. Курсовете са безплатни. По-настоящем, конкретно за деца има курс по „**Прекратяване на задържането на деца**“¹⁹

k. Курсове на Future Learn²⁰: по-специално има два безплатни онлайн курса относно деца, разработени от CELCIS в Университета Strathclyde в Шотландия в партньорство с наблюдаваща група, създадена от Работната група по въпросите на деца без родителски грижи в Женева: „Getting Care Right for All Children: Implementing the UN Guidelines for the Alternative Care of Children“²¹ (Да се погрижим за всички деца: прилагане Насоките на ООН за алтернативни грижи за децата) и „Caring for Vulnerable Children“²² (Грижа за уязвими деца) (този курс развива разбирането на някои от подходите, свързани с грижата за уязвими деца). Тези курсове са предназначени за практикуващи специалисти и политици от държавни и недържавни институции (като неправителствени организации, организации за обществено обсъждане и доставчици на лични услуги), както и за всеки, който работи в предоставянето на услуги за грижи за деца, но също така са достъпни и за хора, които не работят непосредствено в тази област и други с интерес или отговорност в областта на закрилата на детето и грижите за деца.

l. Онлайн обучение, организирано от International School of Juvenile Justice (Международна школа за младежко правосъдие)²³: тази школа организира онлайн курсове по следните теми: Подобряване на системите за младежко правосъдие в Европа: Обучение за професионалисти, Алтернативи на задържането за млади нарушители и

Младежко правосъдие в Европа от международна гледна точка.

m. Проектът „Separated Children in Judicial Proceedings“²⁴ (Разделени деца в съдебни производства): един от основните резултати от този проект е разработването на формуляр за обучение и модули за обучение по тематични въпроси (по-специално по отношение на убежище и трафик, преместване и отвлечане, както и по европейски и международни механизми). Тези учебни помагала могат да послужат като материали за стратегически дела с оглед на добрите практики по съдебни дела с деца. Това важи особено в случая на третия обучителен модул, посветен на съдебни производства по дела с деца пред международни форуми.

n. За повече информация относно казуси за стратегически дела, свързани с правата на децата, вижте уебсайта на **CRIN²⁵** (Международна мрежа за правата на детето).

o. За други материали за стратегически дела, преди всичко в Обединено кралство, вижте следните връзки:

- <http://www.publiclawproject.org.uk/data/resources/153/Guide-to-Strategic-Litigation.pdf>;
- <http://ohrh.law.ox.ac.uk/learning-lessons-from-litigators-realising-the-right-to-education-through-public-interest-lawyering/>;
- <http://baringfoundation.org.uk/wp-content/uploads/2016/07/Framework-for-better-use-of-law-WPaper2-1.pdf>.

¹⁸ Този курс е разработен от Международната коалиция за задържане (IDC). IDC е глобална мрежа от над 300 организации на гражданското общество и физически лица в повече от 70 страни, които се застъпват за научни изследвания и предоставят преки услуги на бежанци, търсещи убежище и мигранти, засегнати от задържането им под стража като имигранти.

¹⁹ Виж <https://toolkit.idcoalition.org/courses/campaign-to-end-child-detention/>.

²⁰ Future Learn предлага безплатно висококачествено онлайн обучение от висши университети и специализирани организации.

²¹ Виж <https://www.futurelearn.com/courses/alternative-care>.

²² Виж <https://www.futurelearn.com/courses/alternative-care>.

²³ Международната школа за младежко правосъдие (ISJJ) е международен център, чиято цел е да разработва програми за обучение и научни изследвания, както и да генерира и разпространява знания по най-важните теми в областта на младежкото правосъдие.

²⁴ Този проект (<http://www.airecentre.org/pages/separated-children.html>), съфинансиран от ЕС и ръководен от Центъра AIRE (Обединеното кралство), цели да съдейства за един обединителен подход, на принципа ориентиране към детето, от страна на правните специалисти, които работят с деца, разделени (или които ще бъдат отделени) от техните семейства. Проектът изследва подобни процесуални и материалноправни въпроси, които възникват, включително как отделените деца да имат достъп до правосъдие и как могат да бъдат оценени техните най-добри интереси. Другите партньори по проекта са Детски кръг (Белгия), Център за жени жертви на война (ROSA) в Хърватия и Университетски колеж Корк (Ирландия).

²⁵ Виж <https://www.crin.org/en/home/law/strategic-litigation/strategic-litigation-case-studies>.

Настоящият Практически наръчник за адвокати, заедно с Ръководството за държавите-членки на ЕС, е крайният резултат от проекта **„Моят адвокат, моите права“** – проект, координиран от Международна защита за деца (DCI) – Белгия и финансиран от Програмата за правосъдие на Европейския съюз.

Като се има предвид, че прекалено много деца в конфликт със закона са все още жертви на нарушения на основни човешки права в Европейския съюз, този практически Наръчник цели да послужи като **практическо помагало** на адвокатите за деца, като им показва как да играят ролята си на практика и да съчетават правна експертиза (познание на правни инструменти и стандарти) и личностни умения (език, разбираем за децата; подходящо общуване; отношение към децата и други технически съвети в защитата на деца в наказателни производства).

„Ако искаме да погледнем „сериозно“ на правата на децата, задължително е държавите-членки на ЕС да транспонират и прилагат директивите. В това отношение интересът и добавената стойност на този отличен Наръчник е да предостави насоки за адвокатите как да изпълняват своите задачи в помощ на децата в конфликт със закона. Този Наръчник ги приканва да се специализират и обучат, за да осигурят на децата всички техни процесуални права“.

Франсоаз ТУЛКЕНС

**Бивша заместник-председателка на Европейския
съд по правата на човека (ЕСПЧ)**

Финансирано от

ПРОГРАМА „ПРАВОСЪДИЕ“ НА ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ

Съфинансирано от

La Fédération Wallonie-Bruxelles (Белгия)